

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Bc. et Bc. Klára Krásenská

Básník Karel Doskočil

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloš Sládek, Ph.D.
Konzultant: doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D. (ÚČLK FF UK)

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Bystřici u Benešova dne 2. 6. 2023

Bc. et Bc. Klára Krásenská

Handwritten signature of Klára Krásenská in cursive script.

Bibliografická citace

Básník Karel Doskočil / Diplomová práce / Klára Krásenská; vedoucí práce: doc. PhDr. Miloš Sládek, Ph.D. – Praha, 2023. – s. 111

Anotace

Karel Doskočil (1908–1962), historik, archivář, editor a básník, dlouhodobě uniká bližší pozornosti. Primárním cílem diplomové práce je literárněhistorické představení Doskočilova díla básnického, tj. dvou ústředních sbírek *Větve stromů* (1941) a *Milosrdenství* (1947), doplněných o nikdy nepublikované texty z básnickovy pozůstalosti. Uchopit Doskočilovo literární dílo v jeho celistvosti, jíž umožňuje přístup k osobnímu fondu, a zasadit jej do dobového literární kontextu, včetně kontextu tzv. katolické literatury, se jeví jako žádoucí připomínka osobnosti téměř upadnuvší v zapomnění. Práce neopomíná ani Doskočilovu vědeckou aktivitu, ačkoli nestojí v popředí našeho zájmu.

Klíčová slova

Karel Doskočil; portrét; katolická poezie; spiritualita; lyrika 30. let, poezie 1939–1945

Počet znaků: 255 736

Abstract

Karel Doskočil (1908–1962), historiographer, archivist, editor and poet passes unnoticed over a long period of time. This thesis' primary goal is to introduce Doskočil's work in the literary historical context, including two published collections *Větve stromů* (1941) and *Milosrdenství* (1947) and other unpublished texts as a part of Doskočil's estate. Approaching Doskočil's literary work in its wholeness (as enabled though access to personal archive) as well as putting it into perspective of the so-called catholic literature appears to be a desirable reminder of an author threatened by collective oblivion. The thesis also remembers Doskočil's scientific activities, although it does not constitute a crucial subject of our work.

Key words

Karel Doskočil; portrait; catholic poetry; spirituality; lyric poetry; lyrics of 1930's, 1939–1945 poetry

Poděkování

Moje díky patří doc. doc. PhDr. Miloši Sládkovi, Ph.D. za důvěru a trpělivé vedení tam, kde jsem si byla nejméně jistá, i za pomoc při náčrtu biografické části práce. Děkuji prof. Dr. phil. Josefu Vojvodíkovi, M.A., který mě na Karla Doskočila upozornil jako první. Velké díky doc. PhDr. Janu Wiendlovi, Ph.D. za čas a zájem o téma, za veškeré hovory zejména nad literárněvědnými kapitolami a za možnost publikovat část předkládané práce v časopise Slovo a smysl (v akademickém roce 2023/2024). Díky za jeho vynikající seminář o české lyrice 30. let, vyučovaný na ÚČLK FF UK. Nakonec se s vděčností obracím k Mgr. Ing. Petru Hruškovi, Ph.D., který tak neúnavně připomíná, že literatura je k radosti a lásce.

Obsah

Úvod	6
Poznámka k literárnímu kánonu	6
Metodologie, práce s prameny	9
Osnova práce	11
1. K životu a dílu	13
1.1 Životopisná skica	13
1.2 Odborná publikační činnost	17
1.3 Doskočil v literárních kruzích	25
2. Poezie 30. let	29
2.1 Žízeň citů (1934)	37
2.1.1 Publikační snahy	38
2.1.2 Analýza	41
3. Poezie 40. let	52
3.1 Větve stromů (1941)	55
3.1.1 Geneze	55
3.1.2 Analýza	59
3.2 Okno na jih (1941–1943)	67
3.3 Dvě básně válečné	74
3.3.1 Rozmluva noční (1945)	74
3.3.2 Moulin rouge (1945)	77
3.4 Milosrdenství (1947)	83
3.5 Harmonia (cca 1947–1959)	91
4. Prozaické fragmenty 40. let – Kniha dětství a Mišukův návrat k přírodě	93
Závěr	99
Seznam citované literatury	102
Prameny	102
Sekundární literatura	103
Přílohy	106

Úvod

Poznámka k literárnímu kánonu

Úvod předkládané práce o Karlu Doskočilovi chceme podložit jedním problémem literárněhistorické metodologie – otázkou literárního kánonu, přičemž výchozím bodem je pro nás studie Petra A. Bílka *Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty*.¹ Tím nejzjevnějším cílem této práce je představit básnické dílo Karla Doskočila, jistým způsobem je vynést na světlo (toto doslovně platí všude tam, kde pracujeme s texty nikdy nepublikovanými), neboť jde o dílo dosud nezpracované. Doskočil zůstal na periférii pozornosti, nikoli však v utajení – jednak coby archivář a historik, žák Josefa Pekaře, autor odborných prací či překladů, jednak coby autor takového proudu katolicky orientované poezie, který tíhne k harmonizaci a prožitku světa neseného stabilní duchovní konstrukcí. V tomto smyslu je Doskočil spojován s „básníky náboženských jistot“² (zejména v rozmezí let 1939–1945, přičemž pro Doskočila se tato kategorie ukáže jako platná po celá 40. léta³), jmenovitě s Františkem Lazeckým, Vladimírem Vokolkem nebo Václavem Renčem. Jiří Brabec zařazuje Doskočila v jediné větě po bok Renče právě pro řečenou tendenci sklenout svou látku ideou, nedovolit jí znejistění, umně ji vypracovat až k jisté ornamentálnosti, vést ji k formě co nejdokonalejší, a tvořit tak paralelní linii k náboženské lyrice barokních kontrastů a dramatu až patetického.⁴ K okruhu katolických spisovatelů Doskočila přimykají i další občasně zmínky, uveďme například *Českou katolickou literaturu 1918–1945*⁵ nebo úvodní charakteristiku

¹ BÍLEK, Petr A. *Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty* in WIENDL, Jan (ed.). *Literatura a kánon*. ÚČLK FF UK, Praha 2007.

² *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 464. Autor hesla: BRABEC, Jiří.

³ Toto časové ohraničení můžeme uvést s jistotou, ne tak hranici básnické aktivity. Nejmladší datovaná báseň pochází z roku 1959 a je zahrnuta do souboru *Harmonia*, viz kapitola 3.5. Jde však o výjimku – žádný jiný Doskočilův (datovaný!) beletristický text nedosahuje za rok 1949.

⁴ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 464. Autor hesla: BRABEC, Jiří.

⁵ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*, Torst, Praha 2010, s. 986.

Doskočilova hesla v *Lexikonu české literatury*,⁶ které je zároveň nejobsáhlejším, jediným uceleným a veřejně dostupným zdrojem o Doskočilově životě a díle. V literárněhistorických pracích je Doskočilovi věnovaná pozornost zejména „výčtová“, tj. když už se jeho jméno objevuje, pak jen jako součást výčtu přimknutého např. k návštěvníkům příslušné literární kavárny, okruhu kolem jisté osobnosti, k produkci pojednávaného časopisu, nakladatelství, edice atd. K tomu více v první kapitole. Na tomto místě chceme zdůraznit, že Karel Doskočil je z literárněhistorického hlediska osobnost periferní a ilustrativní, myšleno tak, že je-li vůbec zmíněna, pak jako podpůrné okolí ustaveného literárního kánonu, a to zejména kánonu cíleného na nábožensky orientovanou poezii. Charakteristice básníka přitom v odborné literatuře zpravidla předchází Doskočilova dráha historika, editora a překladatele, jistě zcela právem. Proč věnovat více než sto stran okrajovému autorovi, básníkovi s pouhými dvěma vydanými knihami, nadto dobovou kritikou zavrženými (mnohdy velice zostra)? Básníkovi, o němž se ví spíše tak, že se jeho existence drží v paměti, než že by se jeho dílo bralo na zřetel, opět, z důvodů zcela relevantních, které budou v této práci pojednány. Jeví se nám jako smysluplné opřít toto tázání o stručnou úvahu nad problematikou literárního kánonu. Z dostupné reflexe⁷ tohoto tématu, která jej pojednává více jako komplexní literárněvědný problém a méně jako otázku čistě didaktickou, volíme pro naše potřeby výše zmíněný článek Petra A. Bílka. Bílek velice příhodným způsobem pracuje s představou literárního kánonu jako mapy či souboru map, které mají naplnit požadavek reprezentativnosti („se zřetelem k celkové pohledové, tj. panoramatické hodnotě“⁸), tedy snahy zohlednit veškerý materiál v jeho různorodosti, zahrnout co největší diverzitu.⁹ Autor si je přitom si je dobře vědom, že nelze vytvořit žádnou univerzální mapu „toho nejlepšího“, která by naplnila požadavky různorodých skupin uživatelů, a z toho důvodu je vždy nutné definovat uživatelský okruh, kterému je mapa literární produkce určena. Požadavek „excellence“ je přitom nepochybně silný – i nad touto prací se vznáší otázka, zda ponor do Doskočilova díla v důsledku básníka „rehabilituje“, zda ho coby „spící bod“ probudí¹⁰

⁶ *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) I, (A–G)*. FORST, Vladimír (ed.). Academia, Praha 1985, s. 585–586. Autor hesla: PEŠTA, Pavel.

⁷ Jmenujme např. BLOOM, Harold: *Kánon západní literatury*. Prostor, Praha 2000. ONUFER, Petr: *Obtížná balanc: ke kánonu anglofonních literatur v českém kontextu*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2018. nebo MÜLLER, Richard: *Literární kánon: modely (dis)kontinuity*. Česká literatura 55, 2007, č. 2, s. 167–178.

⁸ BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty in WIENDL, Jan (ed.). *Literatura a kánon*. ÚČLK FF UK, Praha 2007, s. 12.

⁹ Srov. tamtéž, s. 12–14.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 13.

a vyvede z periferie do centra. Co když ale Doskočilovo dílo nebude objevem dosud netušených kvalit? Znamená to, že naše práce přijde vniveč, pokud Doskočila neobhájíme jako platnou součást toho kánonu, do nějž se „selektují díla vnímatelsky podnětná, splňující naši představu o živém díle, jež prošlo zkouškou času a prokázalo významový potenciál, jenž jde nad rámec dobového kontextu časového i prostorového“?¹¹ Bílkova studie je pro nás podstatná právě z toho důvodu, že zřetelně ukazuje odlišné možnosti nároků, odlišné možnosti selekce. Autor navrhuje trojvrstvé čtení kánonu, přičemž jednotlivé vrstvy podřizuje určitým badatelským nebo pedagogickým účelům. Uvádíme je zde proto, abychom je v průběhu práce mohli podržet v paměti a na závěr se pokusili zodpovědět otázku, v jaké „mapě“ by mohlo být Doskočilovo dílo zakresleno. První kategorii jsme již zčásti zmínili, jde o díla „vnímatelsky podnětná, (...) z hlediska našich soudobých hodnotových kritérií s výraznou estetickou funkcí, díla otevřená, víceznačná, umožňující nové a nové interpretace, ať už autonomního textu, nebo v komparaci s texty jinými“.¹² Druhou kategorií jsou díla významná z vývojového hlediska. Jde o takové texty, „které podnítily vnitřní pohyb vývoje literatury a umožňují nám dějinný literární proces interpretovat v rámci konstruktů zákonitostí, podstat, objektů“.¹³ Třetí vrstva obsahuje „díla reprezentativní v nejrůznějších diskurzích, k nimž je literární materiál využíván“.¹⁴ Může jít např. o díla, „jež umožňují vidět v nich ducha doby, tj. dobové ideologie či jiné hodnotové struktury“¹⁵ nebo „texty literárního ‚okraje‘, jež jsou k dispozici, aby byly výkladovým činem vneseny do centra.“¹⁶ Bílek upozorňuje na to, že tato nejvíce heterogenní kategorie nabízí texty, které lze vynést do první kategorie „zajímavým, produktivním užitím, interpretačním výkonem založeným obvykle na koncipování vztahu text a jeho kontext.“¹⁷ Jedním z cílů naší práce bude snaha zodpovědět otázku, respektive navrhnout odpověď či odpovědi právě ve věci možných pohybů Doskočilova díla, v současném kánonu stojícího na periférii. Jaké interpretační možnosti se nám ve vztahu k jeho dílu nabízejí? Jaké vztahy se realizují mezi Doskočilovým dílem a díly v kánonu centralizovanými? Působí tyto vztahy dynamicky (tj. podněcují nebo umožňují pohyb) vůči Doskočilovi i vůči k jeho „kanonickému“ okolí?

¹¹ BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty in WIENDL, Jan (ed.). *Literatura a kánon*. ÚČLK FF UK, Praha 2007, s. 16.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

Pokus vyvést Doskočila z izolace a vysledovat síť literárních vztahů, do níž je zapojen, je jednou linií této práce. V tomto ohledu pro nás existující kánon (české lyriky 30. let, poezie let 1939–1945, katolicky orientované poezie atd.) plní funkci opěrnou a strukturační. Druhou linií, kterou v předkládané práci sledujeme, je Doskočilovo dílo ve své autonomii, jehož položky vytvářejí významovou síť, interagují spolu, zřetelně se pohybují. Rovnocenně nám jde o propozorování pohybů Doskočilovy poetiky, do níž se nám dostává jedinečného vhledu právě skrze nepublikovanou literární pozůstalost, která čítá další tři sbírky, tři delší básně/poémy a dva prozaické zlomky, jakož i rukopisy a rukopisné varianty dvou publikovaných sbírek poezie.

Metodologie, práce s prameny

Vzhledem k tomu, že většina naší práce je založena na materiálech nikdy nepublikovaných, resp. na dokumentech z osobní pozůstalosti Karla Doskočila, uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále LA PNP Praha), je vhodné uvést, jakým způsobem jsme postupovali při práci s textovým materiálem. Považujeme za užitečné tento postup sepsat i vzhledem k potenciální další badatelské činnosti, která by mohla upotřebit některé námi již shromážděné materiály bez nutnosti podstupovat některé kroky zpracování Doskočilových rukopisů.

Drtivá většina Doskočilovy literární pozůstalosti se zachovala v rukopise, čímž míníme vizuální podobu zápisu. Složky obsahující jednotlivé sbírky a další soubory textů bývají doplněny i o strojopisné varianty, a to zejména v případech, kdy byly texty připravované k publikaci. Pouze v rukopisné variantě máme k dispozici sbírku *Žízeň citů*, značnou část sbírky *Větve stromů* a jí předcházející *Vigilii* (podrobnosti geneze jsou popsány ve třetí kapitole), samostatnou delší báseň *Epopej*, koncept sbírky *Harmonia* a stejně tak nehotovou prózu *Mišukův návrat k přírodě*. Pro snadnější vyhledávání v textech jsme z toho důvodu některé ze souborů opsali a převedli do formátu pdf (např. celou sbírku *Žízeň citů* a jiné vybrané básně). Absence strojopisných variant však někdy vedla ke značným komplikacím – např. *Mišukův návrat k přírodě* je tak obtížně čitelný, že i v ukázce citované v rámci této práce jsme nuceni určité pasáže vynechávat a označovat jako nečitelné. Pořídili jsme kompletní soupisy obsahů všech sbírek, přičemž opatřujeme datací ty texty, u nichž ji lze určit – Doskočil své básně někdy datoval tak, že zapsal datum na list obsahující příslušnou báseň, v jiných případech se ve složkách zachovaly lístky s chronologicky řazenými seznamy básní a zápisem roků, měsíců i dní. Má-li konkrétní text vícero zapsaných variant nebo vícero opisů stejného znění, bývá někdy

datace uvedená jen u některých – básně se přitom nemusí nacházet v příslušné složce-sbírce, ale zpravidla ve složce se směsí poznámek a materiálů. Pokusili jsme se dohledat všechny tyto výskyty.

Práce s rukopisnými variantami textů nastoluje otázku, do jaké míry a za jakých okolností v naší práci provádíme srovnání těchto variant, potažmo zda nabízíme zápisy jejich různocnění. Jde o typický postup edičního zpracování díla, zejména přípravy kritické edice a museli jsme pečlivě zvážit, nakolik jej využijeme. Vzhledem k výslednému rozsahu práce (a míře nepravděpodobnosti, že by Doskočilovo dílo bylo vydáno či znovuvydáno) jsme se nakonec rozhodli pro cestu úzkého výběru. Na některých místech poskytujeme pouze výčet změněných textů (zpravidla u sbírek vydaných, jejichž finální podoba se liší od rukopisného předstupně co do změn provedených přímo v básních, jejich názvech, textech přidaných či odebraných apod.), jinde citujeme izolované verše pro srovnání v rámci určité významové linky, kterou následujeme, výjimečně citujeme celé básně. Disponujeme ovšem opisy básní, které jsou tak připravené pro zanesení různocnění a lze je využít v případě potřeby jiné odborné práce. Hlavním účelem této diplomové práce není příprava edice ani ediční příprava jednotlivých svazků k vydání. Domníváme se, že z toho důvodu si můžeme dovolit přiznaně opomenout tuto vrstvu zpracování rukopisného materiálu.

V těsném sousedství se nabízí otázka zpracování Doskočilovy bibliografie. Tento úkol by se pro naši práci jevil jako příhodný a na tomto místě musíme s lítostí přiznat, že jsme se jej zhostili jen částečně. Jediný existující náčrt bibliografie Karla Doskočila obsahuje jeho heslo v Lexikonu české literatury – my jej rozšiřujeme o další položky, nicméně stále s vědomím jeho neúplnosti. V rámci životopisné části této práce doplňujeme soupis Doskočilových odborných publikací, stranou však ponecháváme jeho recenzní texty publikované zejména v Akordu v první polovině 40. let. Ač je zmiňujeme; jsou nekompletní. Napříč prací však zanášíme veškeré publikace básní v časopisech a recenzí na obě Doskočilovy sbírky. V tento okamžik je v procesu přípravy studie o Karlu Doskočilovi (na základě předkládané práce), zvažujeme tedy možnost připojit bibliografii k ní.

Nakonec upozorňujeme na zdroj, který je pro naši práci obzvlášť významný a stejně jako Doskočilovo dílo nepodlehl žádné formě zpracování. Je jím korespondence Jana Zahradníčka, respektive soubor 34 dopisů (doplňný o tři korespondenční lístky a osm pohlednic) adresovaných Karlu Doskočilovi z let 1930–1946. Opačný směr korespondence se zřejmě nezachoval (zcela jistě ne v archivu Jana Zahradníčka). Této korespondenci věnujeme značnou pozornost a citační prostor (ostatně i proto, že je jinak nedostupná). Je velmi cenným pramenem nejen pro přesnější představu o Doskočilově životě, ale také jako neformální reflexe

jeho díla, nemluvě o dalším vhledu do života a díla Jana Zahradníčka, osudů Akordu pod jeho redakčním vedením, za nesnadných válečných let atd.

Osnova práce

První část diplomové práce věnujeme jednak biografické črtě, jednak reflexi Doskočilových odborných publikací. Pokusíme se předložit co nejúplnější soubor životopisných údajů, jejichž zdroje nacházíme zejména v dokumentech osobního fondu (zejm. z dokladů a korespondence), přičemž obraz o Doskočilově rodném kraji, domácím prostředí i fragmenty z pozdějšího, již manželského, života v Praze, doplňuje jeho vzpomínková próza *Knihy dětství*. Doskočila chceme představit s důrazem na jeho básnické dílo, jak ostatně napovídá název naší práce, nicméně nelze opomíjet Doskočilovu dráhu historickou, vědeckou, pro jeho život určující. Citujeme zde z blahopřejného dopisu Jana Zahradníčka z 3. 11. 1943: „Přeji Ti, abys to všechno přežil a prožil jako člověk a jako básník nebo historik, vždyť ty dvě cesty, které se Ti otvírají, mohou se stát cestou jedinou, a Ty po ní půjdeš bez rozporů.“¹⁸ Právě tuto celistvost, kterou příteli přeje – a Zahradníček ji vidí a doufá v její dobré, smysluplné uskutečnění a trvání! – chceme v našem úvodním portrétu zachovat. Ostatně připomeňme, že Doskočil, který studoval u Josefa Pekaře a zůstával s ním ve stycích (i skrze svého tchána Františka Kořínka, pokladníka a literáta První stolní společnosti Turnováků v Praze, jejímž předsedou byl Josef Pekař), se projevoval jako osobnost renesanční podobně jako mnozí jiní z Pekařova okruhu. Pokusíme se zachovat tuto mnohost Doskočilova projevu odborného (jen jeho záběr je široký, složený z činností historika, archiváře, překladatele, editora, literárního historika), poetického, prozaického i výtvarného. Jednu z Doskočilových kreseb zahrnujeme do závěrečné přílohy naší práce.

Následně pokračujeme k analýze Doskočilova básnického díla, které dělíme mezi 30. a 40. léta. V prvním jmenovaném desetiletí nacházíme Doskočilovy nejstarší texty, básník začíná publikovat časopisecky a koncipuje svou první (nikdy nepublikovanou) sbírku *Žízeň citů*. Jak u této neoficiální prvotiny, tak u všech dalších sbírek usilujeme o popis sbírky jako celku, vytyčení tematického a motivického okruhu a pojmenování zvolených formálních postupů. Jak jsme již uvedli, Doskočilovu poezii budeme sledovat jak v linii jejího vlastního vývoje, která

¹⁸ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 3. 11. 1943. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

dále rozšiřuje naše interpretační pozice, tak ve vztahu ke „kánonu“, v okolí soudobé literární produkce a kontaktech s ní.

1. K životu a dílu

1.1 Životopisná skica

Karel Doskočil se narodil 16. 7. 1908¹⁹ v Olešnici na Moravě²⁰, v tehdejší okrese Boskovice (dnes Blansko), do rodiny krejčovského mistra Františka Doskočila a matky Marie Doskočilové roz. Ningrové,²¹ až do sňatku služebné. Pokřtěn byl jako Karel František. V ručně psaném konceptu životopisu, který Doskočil roku 1961 přiložil k žádosti o místo knihovníka ve Vojenském historickém ústavu v Praze, uvádí: „Narodil jsem se jako syn vesnického krejčího; poněvadž jsem zůstal sám ze sourozenců, dali mě rodiče na gymnasium ve Znojmě, kde jsem bydlil levně u strýce železničáře.“²² Znojenské reálné gymnázium ukončil Doskočil maturitní zkouškou r. 1927, po maturitě absolvoval knihovnický kurz v Hradci Králové a téhož roku nastoupil ke studiu historie na filozofickou fakultu v Brně. V městské knihovně Jiřího Mahena (kterou Mahen založil a vedl od r. 1921 do r. 1939) absolvoval roční praxi. Následujícího roku (1928) se přesunul do Prahy, kde až do r. 1932 studoval české dějiny a dějiny umění,²³ státní zkoušky složil 26. 5. 1933. Studium zakončil doktorskou zkouškou 14. 12. 1934, kdy u Josefa Pekaře, který Doskočila „považoval za jednoho z nejlepších mezi svými posledními žáky“,²⁴

¹⁹ Upozorňujeme na chybně uvedené datum, respektive rok narození, v publikaci PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*. Torst, Praha 2010, s. 986: „Historik, archivář a Pekařův Karel Doskočil (1909–1962) se profesně zabýval českým středověkem...“.

²⁰ Někdy dochází k záměně Olešnice s Olešnou, kam Doskočila zasazuje Lenka Matušíková: „Rodák z Olešné u Boskovic se po maturitě...“ MATUŠÍKOVÁ, Lenka. Uzavření kruhu (Po stopách Karla Doskočila v české historiografii a literatuře) in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků*. Státní ústřední archiv, Praha 1995, s. 50.

²¹ Někdy i ve variantě „Ningerová“, zápis kolísá.

²² Strojopis životopisu in LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 1: Doklady. Viz přílohy.

²³ Toto Doskočil uvádí ve svém životopise: „V l. 1928–32 [jsem studoval] v Praze české dějiny a dějiny umění...“, nicméně v *Lexikonu české literatury* je uvedeno, že „vystudoval (...) filoz. fakultu v Praze (obory dějepis, filozofie, zeměpis; abs. 1933, doktorát 1934 u J. Pekaře prací *Výklad Kristiána a Kosmy*).“ *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) I, (A–G)*. FORST, Vladimír (ed.). Academia, Praha 1985, s. 585. Autor hesla: PEŠTA, Pavel. V nekrologu, jehož autorem je A. Haas, tento uvádí, že Doskočil „odešel na filosofickou fakultu Karlovy university, kde studoval dějepis, filosofii a zeměpis; zajímal se též o dějiny umění a literární historii.“ HAAS, Antonín. *Karel Doskočil zemřel*. Časopis Společnosti přátel starožitností 70, 2. 6. 1962, č. 2, s. 104.

²⁴ MATUŠÍKOVÁ, Lenka. Uzavření kruhu (Po stopách Karla Doskočila v české historiografii a literatuře) in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho*

obhájil práci *Výklad Kristiána a Kosmy* a byl promován doktorem filozofie. V letech 1928–1930 studoval knihovnictví a kurz zakončil vyšší knihovnickou zkouškou. Nepodařilo se mu však najít místo v knihovně, a tak mezi říjnem 1931 a květnem 1932 působil jako vědecká pomocná síla Československém státním ústavu historickém v Praze, kde opisoval staré texty a pořizoval lístkové katalogy. Během studií bydlel na Masarykově koleji v Dejvicích, což vyplývá z korespondence s Janem Zahradníčkem²⁵ stejně jako to, že v létě 1931 Doskočil prodělal jakousi vážnou chorobu a operaci.²⁶ Mezi lety 1933 a 1934 splnil čtrnáctiměsíční vojenskou službu a další čtyři roky, po které Doskočil usiloval o místo knihovnické nebo archivní, se živil jako kopista Archivu země České, zaměstnanec archivu pro dějiny průmyslu a zúčastnil se podpůrné akce pro nezaměstnanou inteligenci, zároveň si však doplnil studium o státní školu archivní (1934–1937) zakončenou státní zkouškou r. 1937. V září 1938 nakonec získal místo archiváře (21. září byl přijat coby čekatel a 29. října nastoupil službu²⁷) v Archivu země České (stal se spolupracovníkem Gustava Friedricha), které zastával až do roku 1960²⁸ s dvouměsíční pauzou (od září do konce října 1938), kdy působil jako prozatímní/suplující profesor na státním reálném gymnáziu v Hlučíně, a prolukou na sklonku války 1944–1945 (období září²⁹–květen), kdy byl totálně nasazen jako pomocný dělník v podniku Prokop ve

předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků. Státní ústřední archiv, Praha 1995, s. 50.

²⁵ V Doskočilově pozůstalosti je uloženo 34 dopisů, 8 pohlednic a 3 dopisnice od Jana Zahradníčka z let 1930–1946, přičemž vzájemné přátelství i korespondence musela začít ještě před rokem 1930, jak z dopisů vyplývá. Zachovala se zde obálka s adresou koleje z listopadu 1931. V září téhož roku Zahradníček píše: „Navštívím Tě někdy v koleji.“ v kontextu svého vlastního stěhování do Prahy na Žižkov (Dopis Jana Zahradníčka, Mastník 14. 9. 1931. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.) a 2. 3. 1941 vzpomíná: „Pravda, po našem dávném obcování v Mas. koleji a u Tobolky jsme se oddálili, každý měl své zájmy a své lidi, léta utíkala...“ (Tamtéž.)

²⁶ Zahradníček se omlouvá za své dlouhé mlčení a píše „A tu se dovídám, že jsi prodělal těžkou nemoc, operaci, s kterými ovšem ruku v ruce šla bolestná vnitřní proměna, a já nic nevěděl. (...) Takovou těžkou nemoc musíme konečně přijímat jako milost, byť byla sebe těžší, a Tvá byla jistě těžká, když jsi musil ležet také na hnisavém oddělení. Rána se asi hojila pomalu.“ Dopis Jana Zahradníčka, Mastník 14. 9. 1931. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

²⁷ Srov. BENEŠ, František. *K nedožitym šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*. Archivní časopis 18, 1968, č. 3–4, s. 236.

²⁸ I zde korigujeme text Martina C. Putny: „V padesáti letech poslaly komunistické úřady Doskočila z archivu do továrny na barviva...“ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*, Torst, Praha 2010, s. 986.

²⁹ Ve strojopisném životopisu uvádí rozmezí 16. 10. 1944 – květen 1945.

Vysočanech, o čemž se zmiňuje v dopise z 8. 11. 1944 i Jan Zahradníček a účastně přeje příteli „hodně síly a statečnosti, abys mohl to své vysočanské ponížení do konce – doufejme, že blízkého! – snést a vrátit se zase k svým věcem“,³⁰ 22. 12. pak píše: „Ale zatím co já to tady píši, v tichu a teple, Ty snad někde vlečeš svůj vozík, ponížen jako málokdo z nás. Vypravoval jsem Tvůj případ kdekomu, a všichni v tom vidí záměrnost ponižovat a utloukat to, co je nad nimi [nečitelné adj.] pány a co v nich stále budí pocit méněcennosti. Kdo a co by mohlo mít prospěch z toho, že tuto práci musíš dělat a že je Ti odepřeno dělat to, co nemůže místo Tebe zastat nikdo jiný?“³¹ Doskočil se dobrovolně přihlásil k osvobozovací akci u bojové skupiny S-III (Svornost) pražského pluku revolučních gard (RG III), o čemž svědčí potvrzení z 25. 5. 1945 podepsané velitelem pražského praporu R. G. III. Oženil se roku 1940, s manželkou Marií (roz. Kořínková, dcera Františka Kořínka) potomky neměli. V Praze bydleli v Dejvicích na adrese Bachmačská 15 – ulice byla roku 1940, tak jako mnoho dalších v Bubenči a Dejvicích, přejmenována na Blücherovu, po válce se jméno změnilo zpět na Bachmačskou. Jde o dnešní Kafkovu ulici. Místo pobytu Doskočilovi nikdy nezměnili.

V lednu 1959 proběhly prověrky pracovníků SÚA (kam byl r. 1954 začleněn Archiv země České), zdůvodněny mj. jako součást „očisty“ archivu, při níž bylo „odhalily politickou pasivitu mladých pracovníků a znepokojivě velikou sílu náboženského přesvědčení, která je zejména u vědeckých sil překážkou práce.“³² Právě z důvodů náboženského přesvědčení nebo politických názorů byla propuštěna řada pracovníků. Doskočila se sice nedotkly přímo výsledky prověrky, nicméně byl potrestán spolu s dalšími kolegy (dr. Beránkem a dr. Haasem) z jiných důvodů. Doskočil a Haas, kteří pořádali Archiv pražského arcibiskupství, čelili postihu za to, že archiv „pořádali podrobněji, než stanovil plán a metodické směrnice, takže dosahovali jen průměrného výkonu 2,6 kartónu denně. Odhadem 30–40 % času využívali pro neplánované úkoly, což bylo kvalifikováno jako práce pro osobní potřebu. Oba byli degradováni z funkce staršího archivního pracovníka, plat jim byl snížen na 1600 Kč, dr. Haas byl přeřazen do zemědělsko-lesnického oddělení a dr. Doskočil do 2. odd. Jelikož práce na pořádání APA vedl, bylo jeho provinění kvalifikováno jako vážnější, a proto bylo navrženo jeho propuštění,

³⁰ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 8. 11. 1944. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

³¹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 22. 12. 1944. Tamtéž.

³² BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků.* Státní ústřední archiv, Praha 1995, s. 46.

k němuž došlo 14. února 1960.³³ Doplnujeme zde také úryvek ze vzpomínkového textu historika Františka Beneše, publikovaného u příležitosti Doskočilových nedožitých šedesátin v Archivním časopise, který zkonkrétňuje situaci Doskočilova propuštění: „V posledních letech jeho působení ve Státním ústředním archivu pracoval na pořádání archivu pražského arcibiskupství. Při tom se snažil z tohoto fondu čerpat pro svou studii o církevní organizaci v Čechách v 17. a 18. století. Tomu věnoval pracovní čas na úkor plnění plánu, a to se mu stalo osudným. Nepochopil změnu v myšlení, nechápal, zůstává v okruhu dřívějšího myšlení, že lze duchový majetek druhého přehodnotit za peníze, a musel v r. 1959 opustit archiv a hledat zaměstnání manuální.“³⁴

V únoru 1960³⁵ (na nesrovnalost v datech upozorňujeme v poznámce) tak komunistické úřady poslaly Doskočila ze Státního ústředního archivu do továrny na barviva Tiba, kde Doskočil nejprve pracoval ve výrobě a skladu chemikálií, kvůli zdravotním problémům (ekzém) byl nakonec přeřazen do expedice, vykonával zde zřejmě také reklamační kancelářskou práci. V této životní situaci se znovu hlásí na knihovnická a archivní místa – roku 1960 se uchází o místo knihovníka AVU, o místo v kanceláři prezidenta republiky, v lednu 1961 se pak hlásí o místo odborného archiváře Vojenského historického ústavu v Praze, v dubnu tamtéž na volnou pozici knihovníka. Z roku 1961 pochází i žádost o místo sekretáře ředitelství Slovanského ústavu ČSAV. Ve všech případech byly jeho žádosti zamítnuty.

Během práce v továrně u Doskočila propukla rakovina hrtanu, což zmiňuje např. Martin C. Putna: „komunistické úřady [poslaly] Doskočila z archivu do továrny na barviva, kde onemocněl rakovinou hrtanu a předčasně zemřel.“³⁶ V kondolenčním dopise Marii Doskočilové (manželce) z 12. 2. 1962 píše historik Anton Blaschka: „Jsem zdrcen, že nemoc vznikla při práci, k níž byl zvěčnělý zvláštními okolnostmi donucen a jejíž nebezpečí patrně

³³ BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků*. Státní ústřední archiv, Praha 1995, s. 48.

³⁴ BENEŠ, František. *K nedožitým šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*. Archivní časopis 18, 1968, č. 3–4, s. 237.

³⁵ Heslo z *Lexikonu české literatury* se uvádí, že „od 1959 [pracoval] jako skladník v továrně na barviva“ (*Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 1, (A–G)*). FORST, Vladimír (ed.). Academia, Praha 1985, s. 586.) ale i sám Doskočil v životopise píše, že ze Státního ústředního archivu odešel „po dohodě v únoru 1960“ (Rukopis životopisu pro Vojenský historický ústav. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 1: Doklady.). Je možné, že Doskočil již po novém roce do archivu nedocházel a únorové datum označuje oficiální rozvázání pracovního poměru.

³⁶ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*. Torst, Praha 2010, s. 986.

neznal.“³⁷ Na okraj upozorňujeme, že nemoc během dvouleté práce v továrně s největší pravděpodobností nevznikla, nicméně se projevila.³⁸ Karel Doskočil zemřel 4. 2. 1962 v nemocnici na Bulovce, pohřben byl 9. 2. v Praze na Olšanech. Jeho matka Marie zemřela následujícího měsíce. Kondolenční dopisy mezi jinými zaslali vdově např. Václav Černý, František Halas, František Hrubín nebo Jaroslav Seifert. Nekrolog vyšel v Časopise Společnosti přátel starožitností (2. 6. 1962), autorem byl archivář, bývalý Doskočilův kolega, PhDr. Antonín Haas.³⁹ Roku 1968 byl publikován vzpomínkový text historika Františka Beneše *K nedožitým šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*.⁴⁰

1.2 Odborná publikační činnost

Když Doskočil nastoupil na podzim 1939 do Archivu země České, věnoval se agendě o rodopisném bádání. František Beneš jeho činnost hodnotí s uznáním, a dokládá, že po prvním roce práce v archivu byl Doskočil označen za pracovníka „dokonalé odborné teoretické přípravy, mimořádného zájmu pro archivní službu a značných schopností pro vědeckou práci“.⁴¹ V archivu se Doskočil věnoval také historickému místopisu, byl dokonce jmenován členem místopisné komise ČSAV a zemským archivním radou. Jako své speciální odborné zájmy uváděl historickou topografii, stylistiku a dějiny katastrů obcí. Zpracoval obě části druhého svazku berní ruly, tj. *Popis Čech r. 1654 – souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*,⁴² které vyšly ve Státním pedagogickém nakladatelství v letech 1953 a 1954 a právě pro edici Berní ruly byl v historické a archivářské obci Doskočil nejznámější. Důležitost Doskočilovy práce na prvním českém katastru podtrhuje ve svém konferenčním příspěvku Lenka Matuščíková: „Význam tohoto pramene pro poznání hospodářských a sociálních poměrů

³⁷ Dopis Antona Blaschka Marii Doskočilové, 12. 2. 1962. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 3: Korespondence cizí.

³⁸ V tomto smyslu píše i František Beneš: „Psychický otřes a rozpoložení v následujících měsících urychlilo jeho již dříve se hlásící nemoc, nemoc zákeřnou, které dne 4. února 1962 podlehl.“ BENEŠ, František. *K nedožitým šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*. Archivní časopis 18, 1968, č. 3–4, s. 237.

³⁹ HAAS, Antonín. Karel Doskočil zemřel. in *Časopis Společnosti přátel starožitností* 70, 2. 6. 1962, č. 2, s. 104.

⁴⁰ BENEŠ, František. *K nedožitým šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*. Archivní časopis 18, 1968, č. 3–4, s. 235–236.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² DOSKOČIL, Karel. *Berní rula, sv. II*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1954.

pobělohorských Čech si uvědomovaly již předchozí generace archivářů a historiků, avšak zůstalo jen u záměru. Výsledkem intenzivní práce bylo v roce 1950 úvodní pojednání (vydané ve spolupráci s Gabrielou Čechovou) a o čtyři roky později dvousvazkový Popis Čech r. 1654. V odborné veřejnosti bylo dílo s velkým ohlasem přijato a dodnes je využíváno historiky, kronikáři obcí i genealogy.⁴³ Matuščíková dále připomíná, že Doskočil pracoval také na svazku Rakovnicka a Slánského kraje, jehož rekonstruovanou rulu připravoval k tisku.⁴⁴ Práce zůstaly nedokončeny tak jako ediční projekt Berní ruly. Doskočilův zájem o topografii (potažmo toponymii) se promítá i v doplňcích vypracovaných pro Profousova *Místní jména v Čechách*.⁴⁵

Než přikročíme k podrobnější reflexi Doskočilovy odborné práce, chceme na tomto místě předložit její co nejúplnější soupis. Vzhledem k tomu, že bibliografické záznamy v Lexikonu jsou neúplné, doplňujeme tento seznam další zjištěné práce a podáváme zde jejich rozšířený přehled. Upozorňujeme, že zde zahrnujeme odborné historické práce, nikoli referáty a recenze historické literatury publikované zejm. v literárních časopisech. Ponecháváme zde ovšem Doskočilovy studentské práce, které ukazují k počátkům jeho dráhy historika.

1. *Z dějin městečka Olešnice*. Od Horácka k Podyjí, Okresní osvětový sbor Znojmo-venkov, 1925, pod pseudonymem Jiří Nový.⁴⁶
2. *Dějiny panství kunštátského 1597–1678*. Tamtéž, 1926.
3. *Panství pánů z Lomnice v záp. Moravě*, Tamtéž, 1928.
4. *Pozor na data statistická v knihovnictví*. Zřejmě vyšlo v Osvětě lidu, 1928.
5. *Zrušení řádu jezuitského v diecesi královehradecké*. Časové úvahy 35, 1931, č. 6, s. 31–60.
6. (*Dějiny Měšic a Hovorčevse*, 1936.⁴⁷)

⁴³ MATUŠČÍKOVÁ, Lenka. Uzavření kruhu (Po stopách Karla Doskočila v české historiografii a literatuře) in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků*. Státní ústřední archiv, Praha 1995, s. 51.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Jde o svazky 4 a 5 (Dodatky): PROFOUS, Antonín a SVOBODA, Jan: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957 (svazek 4) a 1960 (Dodatky).

⁴⁶ Nejstarší Doskočilovy články publikované ještě před rokem 1930 opatřujeme jen částečnými bibliografickými údaji, které se nám podařilo dohledat. Celkově vycházíme z poznámek nalezených v Doskočilově pozůstalosti.

⁴⁷ Takto uvádějí L. Matuščíková i F. Beneš, u Doskočila ovšem nezjištěno, ani jinde nedohledáno.

7. *Středověký hlas o českopolském zájmovém společenství*. Cesta 1, 1938/1939, s. 226–229.
8. *Listy a listiny z dějin československých 869–1938*. Státní nakladatelství, Praha 1938.
9. *Národní vědomí české v době románské*. Dobrá cesta, 1939, s. 19–34. Původně šlo o přednášku pro Historický klub v lednu 1939.
10. *O znacích a barvách zemí českých*. Brázda: revue československého venkova, Novina 18, 10. 5. 1939, s. 274–275.
11. *Historie v životě národa*. Studentský časopis 10, 10. 6. 1939, č. 18, s. 298–299.
12. *Český korunní archiv. Kulturní filmová aktualita*. Natočeno v Archivu země české, r. 1939.
13. Úvod in JARRETT, Bede. *Karel IV.* z angličtiny přeložil Aloys Skoumal. E. Beaufort, Praha 1939.
14. *Šest kázání z Homiliáře opatovického*. (Překlad a studie) Vyšehrad, Praha 1939.
15. *Doba svatováclavská ve smyslu křesťanském a národním*. Expedice Dobrá cesta, Přerov 1940. [Přednáška v Historickém klubu v r. 1939. Zvláštní otisk.]
16. *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*. Časopis rodopisné společnosti 12, 1940, č. 2, s. 41–50.
17. *Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich z Isernie*. Časopis Archivní školy v Praze: Státní archivní škola, (1937–1938 [vyd. 1940]), č. 15–6, s. 89–98.
18. *Manželství svatého knížete Václava a úcta svatojimramská: k obsahu pojmu castus, castitas okolo doby václavské*. Český časopis historický 46, 1940, č. 3–4, s. 201–235.
19. *Náčrt dějin českých jmen křestních in Česká jména osobní a rodová*. Rodopisná společnost, 1941, s. 49–67.
20. *KAREL IV. Korunovační řád českých králů*. (Překlad) Václav Pour, Praha 1941.
21. *TANNER, M. Život P. Antonína Possevina a jeho komentář o věcech moskevských*. (Překlad), Josef Florian, Stará Říše 1941.
22. *Latinské kořeny české poesie*. Akord 9, 1941, s. 126.
23. *Dějiny a studium*. Akord 9, 1941, s. 262.
24. *Svatý Václav v Pekařově pojetí*. České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální, 15. 3. 1942.
25. *Původ Jaroslava Vrchlického*. Věstník Královské české společnosti nauk, Praha 1944.
26. *Srdce Prahy v plamenech*. Doskočilův textový doprovod ke snímkům Oldřicha Smoly z květnové revoluce. Universum, Praha 1946.

27. Vznik a dějiny Ležáků in ŠÍMA, Ladislav (ed.). *Ležáky*. Ministerstvo vnitra, Praha 1947, s. 145–151.
28. *Mistr Dybin, rétor doby Karlovy*. Zvláštní otisk ze zpráv Českého zemského archivu, sv. XL, Praha 1948.
29. *K edici berní ruly* in Berní rula 1, 1950, s. 13–67.
30. *Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule. (Berní rula 2, I. a II. díl)*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1953 a 1954.
31. *Místní jména v Čechách*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha. Příspěvky ve svazku 4 (1957) a Dodatcích (1960).
32. *Vývoj cisiojanu u nás: příspěvek k starému datování a kalendáři*. Sborník historický, Historický ústav ČSAV Sv. 6, 1959, s. 97–170.
33. *K pramenům „Ackermanna“*. Sborník historický, Praha, Historický ústav ČSAV, sv. 8, 1961, s. 67–102.
34. *Zdomácnění jména Kateřina v českých zemích*. Listy filologické, r. 85, č. 1, 1962, s. 136–150.
35. *K vzniku stč. Života sv. Kateřiny*. Nepublikovaná studie, osobní fond Karla Doskočila obsahuje také pracovní materiály ke studii jednak o svatokateřinské legendě, jednak o díle *Legenda aurea*.
36. *Jindřich z Isernie: Pražské listy (1270–1278)*. Výbor s předmluvou, překlady do češtiny, poznámkami a vysvětlivkami, pracovní verze je součástí osobního fondu Karla Doskočila. Nepublikováno.
37. *Dějiny české rétoriky (stylistiky) od Jindřicha z Isernie do Tkadlečka*. (Práce z diplomatiky k otázce listin a formulářů). Nepublikováno.
38. *Dějiny polního katastru obce Skryje*. Nepublikováno.

Jak lze dovodit z posledních položek (32–35), několik Doskočilových textů zůstalo nepublikovaných, přičemž jejich rukopisy a další materiály jsou dostupné v autorově fondu. Doskočil někdy publikoval pod pseudonymy Jiří Nový a Jakub Soukal, druhý pseudonym se týká spíše beletristických prací.

Výše uvedený přehled obsahuje publikace, překlady a články ryze odborného charakteru. Váhali jsme, zda se pokoušet vytvořit také bibliografii referátů a menších článků psaných pro časopisy jako *Rozhledy* nebo *Akord*, zejména v době, kdy byl na pozici odpovědného redaktora Jan Zahradníček. I korespondence z let 1940–1944 (v červnu bylo vydávání zastaveno protektorátními úřady a obnoveno až na podzim 1945) je živená zpravidla

domlouváním příspěvků pro Akord. Uvedme tedy jen několik příkladů recenzních příspěvků reflektujících novou historickou literaturu. V Rozhledech, roč. 6, č. 1–2, roku 1937 publikoval článek *Za Josefem Pekařem*, zesnulým 23. 1. 1937, a článek o Dějinách Václava Novotného. V Akordu roč. 8 (1940–1941) publikoval posudek na knihy *Město vidím veliké* (s. 183), *Anežka Přemyslovna* Jiřiny Votočkové-Joachimové a *Svatý Benedikt* od německého kněze a historika Ildefonse Herwegena (s. 382). Pro Akord roč. 9 (1941–1942) recenzoval knihu *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře* (s. 143), knihu Josefa Pekaře *Z duchovních dějin českých* (s. 30), monografii Františka Kutnara *Jan Vavák* (s. 319) nebo *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století* (s. 144).⁴⁸

Nejstarší Doskočilovy práce jsou orientovány na regionální a církevní dějiny, počínaje edičním a překladatelským počinem *Listy a listiny z dějin československých 869–1938* upozorňuje Matušíková na vliv Gustava Friedricha (jehož několik překladů je v publikaci otištěno), resp. na stopy spolupráce s ním. Friedrich se zabýval např. českou přemyslovskou diplomatikou, začal vydávat český diplomatář, věnoval se zásadním pramenům českých středověkých dějin, např. zakládací listině kapitoly litoměřické nebo dvorským deskám Království českého, byl redaktorem edice *Archiv český* (zal. F. Palacký). Doskočil uspořádal výbor listin, které chtěl rozšířit za hranice výlučně odborných kruhů a umožnit jim promluvit coby „přímá řeč dějin bez zprostředkujícího výkladu dějepiscova“⁴⁹ a „názorně ukázat naši tisíciletou státní tradici“.⁵⁰ Za polovinou roku 1938 (předmluva je datovaná 21. květnem 1938) tak vychází listář 77 textů vztahujících se k událostem, které Doskočil vybírá jako ty nejzásadnější pro národní dějiny, počínaje listem papeže Hadriána II. povolujícím užívání staroslověnštiny při bohoslužbách a doporučujícím biskupa Metoda (adresováno knížatům Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi), vyzdvihuje „velmocenský stát posledních Přemyslovců“ a „císařsk[ou] přízeň doby Karlovy“⁵¹, zahraniční politiku uplatňovanou vůči Římské říši a dalším evropským zemím, toleranční náboženské snahy nebo „státoprávní a národní boj s centralizujícím a germanisujícím mocnářstvím“,⁵² dále pak „vzplanutí národního a státoprávního života v 19. století, reakce na německo-maďarskou persekuci a lživé ústavní a

⁴⁹ DOSKOČIL, Karel. *Listy a listiny z dějin československých 869–1938*. Státní nakladatelství, Praha 1938, s. 3.

⁵⁰ Tamtéž, s. 5.

⁵¹ Tamtéž, s. 3.

⁵² Tamtéž.

korunovační sliby“.⁵³ Nakonec upírá pozornost k důsledkům první světové války, klade důraz na odbojovou činnost nebo novou a samostatnou zahraniční orientaci. Doskočil zcela neklamně, v předvečer Mnichovské dohody, obsazení pohraničí a březnové okupace následujícího roku, posiluje a kultivuje národní vědomí sérií dějinných „opor“ intelektuálních (co do vědomí legitimacy národní a státní existence), morálních i duchovních, mezi pisateli se objevuje např. Bernard z Clairvaux nebo sv. Klára píšící Anežce Přemyslovně. V průběhu naší práce budeme sledovat, nakolik a jak se tato témata promítají také do Doskočilovy básnické tvorby. Zdůrazněme ještě, kolik Doskočilových prací tohoto období je podníceno vůlí zvednout hlas za věc národa, hledáním národního „centra securitatis“.⁵⁴ Doskočil jednak v duchu Pekařově vyhledává stopy „národního vědomí“ v nejstarších českých dějinách (*Národní vědomí české v době románské*, 1939), věnuje se národním symbolům (*O znacích a barvách zemí českých*, 1939) ve Studentském časopise dokonce v červnu 1939 publikuje článek *Historie v životě národa*. V krátké stati dokládá závažnost (a političnost) úlohy dějin v české minulosti a vypracovává stručný průřez touto minulostí, aby sledoval, jak se jednotlivá období ujímala své historie a jakou váhu jí přikládala. Opět připomíná, že „sám rozum, stejně jako cit, radí dnes k důvěře, že tisíc let, jedenáct set let české historie oprávnuje kvůli v život národa českého, byť i malého, až do skonání věků.“⁵⁵ Na pozadí zvoleného tématu, tj. národní poměr k historii v diachronní perspektivě, opět naléhavě promlouvá o nutnosti národního vědomí i soudržnosti v době krize: „Nacionalismus je právě tak posvátnou věcí v hierarchii duchovních hodnot jako náboženství nebo světový názor. Je proto třeba, aby ani husitství ani protireformace nerozštěpovaly český národ a netrvaly jako požár pod podlahou stále. Naopak jsou dokladem, že životní odolnost českého národa přečkala horší doby a že národ český má i do budoucna v milovaném patronu, svatém Václavu, protektora vyžádaného, spojence nesobeckého, panovníka pravdymilovného.“⁵⁶ V závěru citace jasně rozpoznáváme sérii aluzí na soudobou politickou situaci. V samém závěru článku vyjadřuje Doskočil přesvědčení o české kulturní síle a „čestné minulosti“, které „nám hrdě velí podívat se do očí budoucnosti“.⁵⁷ Zde se projevuje

⁵³ Tamtéž, s. 4.

⁵⁴ Srov. FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Melantrich, Praha 1994, s. 12. Řeč je zde sice o Janu Zahradníčkovi a jeho tušení války, které se promítá již do básní *Žíznivého léta* (1935), jeho pozornosti, které neuchází vědomí ohrožení, „pod jehož tlakem hledají [pl. zahrnuje také Josefa Horu] centrum securitatis svého národa“, u Doskočila se však zatím realizuje totéž zejména v historické práci.

⁵⁵ DOSKOČIL, Karel. *Historie v životě národa*. Studentský časopis 18 (10), 10. 6. 1939, s. 298.

⁵⁶ Tamtéž, s. 299.

⁵⁷ Tamtéž.

také významné téma zemských patronů (resp. sv. Václava) nebo patronů, jejichž uctívání je s českými zeměmi spjato (např. úcta Karla IV. ke sv. Kateřině). Svatováclavská tematika a Karel IV. (vedle úvodu ke knize B. Jarretta také překlad latinského korunovačního řádu Karla IV.) zůstávají v Doskočilově zájmu až do konce války a můžeme je chápat jako dva příbuzné zdroje duchovní i státoprávní legitimacy českých zemí, kterou Doskočil vytrvale připomíná. S obojím úzce souvisí jedna z nejdůležitějších oblastí Doskočilova odborného zájmu, kterou jsme doposud opomíjeli. Vraťme se ještě zpět k *Listům a listinám z dějin československých* – je totiž pozoruhodné, že tento listář do jisté míry anticipuje Doskočilovo zaujetí historickou stylistikou a rétorikou, které se posléze projevuje v pracích o Jindřichovi z Isernie, dohledávání latinských kořenů české poezie nebo v knize *Mistr Dybin, rétor doby Karlovy*. Více než polovina Doskočilova úvodu k *Listům a listinám* se věnuje právě stylové rovině vybraných textů, jejich estetické hodnotě a případným literárním kvalitám. Domnívá se totiž, že „předností předvedených textů jest, tuším, i v možnosti bezprostředního nahlédnutí v ducha a slohovost doby.“⁵⁸ Každý z textů následně stručně jazykově analyzuje. U listů nejstarších vyjadřuje neskryvané okouzlení vysokou estetickou úrovní: „Jakou básnickou sílu mají exornace ohnivého listu svatého Bernarda, neseného duchovním supranaturalismem církve bojující! Gotická pokora františkánská a vpravdě lidská chvála chudoby přibližuje florentskou šlechtičnu, svatou Kláru, a přemyslovskou princeznu blahoslavenou Anežku dnešnímu profánnímu světu.“⁵⁹ V následujících kapitolách uvidíme, jak se některá z těchto témat odrážejí i v Doskočilově vlastní poezii. V listáři neopomíná ani Jindřicha z Isernie (období vlády Přemysla Otakara II.), který „jako kanovník vyšehradský vedl na Vyšehradě rétorickou školu, v níž užíval nových poetik, jako byla např. *Poetria nova* Galfreda de Vino Salvo (...), a že svými formulářovými sbírkami napomáhal nové stylistice k pronikání do Čech“⁶⁰ a jemuž se věnoval i v souvislosti se sporem o jeho identitu (viz stať *Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich z Isernie*). Kniha o rétoru Dybinovi vyšla až tři roky po konci války, nicméně rádi bychom na tomto místě dali do souvislosti Doskočilovo úsilí o povzbuzení národa v době protektorátu, které se v jeho odborné práci zřejmě projevovalo jak v oblasti národní kontinuity a významu českých dějin, tak v duchovním rozměru svatováclavské tradice, tak právě v rovině jazyka (i to se výrazně promítá zejména do dvou Doskočilových básní z roku 1945, viz

⁵⁸ DOSKOČIL, Karel. *Listy a listiny z dějin československých 869–1938*. Státní nakladatelství, Praha 1938, s. 4.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ VIDMANOVÁ, Anežka a Václav BAHNÍK. *Sestra Múza: světská poezie latinského středověku*. Odeon, Praha 1990, s. 385.

příslušnou kapitolu). Zdá se, že Doskočil vnímá slovo jako životaschopné, řeč jako záchovnou. Takto byla mnohými chápána poezie a její úkol v době okupace. Jaroslav Med píše, že v čase po mnichovské kapitulaci poezie jako první „[v]yslovovala to, čím byl naplněn soudobý emoční prostor, a posilovala národní odhodlanost k bytí už samou svou existencí, ‚záchovnou řečí‘ (Kamil Bednář) mateřštiny, jako by ujišťovala národ o jeho nezničitelné existenci.“⁶¹ Bedřich Fučík svědčí, že veškerá síla boje národa spočívala na básnickém slově a Horovu skladbu *Domov* (1938) spolu se Zahradníčkovou skladbou *Zemi mé* (z *Pozdravení slunci*, 1937) jsou „vpravdě prvním obranným aktem české války, jakýmsi jejím opevněním, shledáváním sil“.⁶² V Doskočilově poezii tato pozice není zastoupena, nicméně váha slova jako synekdocha, zástupný symbol řeči jako takové, se u něj promítá právě v zájmu odborném, historickém, a dílčí fixace jeho prací právě ve směru kořenů české stylistiky a rétoriky.

U Doskočila se mimoto snoubí zájem historický i literárněhistorický, na nějž poukazuje např. Pavel Pešta: „Jako historik vedle děl z hospodářských dějin, místopisu, rodopisu aj. zpracovával D. i témata, v nichž se zájem historický stýkal se zájmem literárněhistorickým. Zabýval se – s rozhledem po středověkém latinském písemnictví – Kristiánovou legendou a jinými svatováclavskými legendami, formulářovými sbírkami 13. století a rétorikou doby Karla IV., osvětlil vznik a vývoj českého cisiojanu, zjistil prameny německého Ackermanna a staročeského Tkadlečka a také se pokusil určit autora obou děl.“⁶³ Jistě je zapotřebí zmínit také Doskočilovu práci o původu Jaroslava Vrchlického (1944), ačkoli čerpá poněkud z disciplíny rodopisné. Úzce však souvisí s dobovými okolnostmi: „Dnes se dá sotva zjistit, kdy a jak vznikl klep o židovském původu Jaroslava Vrchlického; do literatury jej uvedl deset let po básníkově smrti Arne Novák, který ve třetím vydání svých ‚Přehledných dějin české literatury‘ (1922, str. 431) o Vrchlickém uvádí, že jeho ‚otec byl původně židovského‘...“⁶⁴ Doskočil krátce sleduje průběh sporu o Vrchlického původ ve 30. letech a nakonec svou práci zaštití úmyslem „skoncovat klep o původu básníka světového formátu třicet let po jeho úmrtí (...). Spiritus flat ubi vult, ale jest také jasno, že Jaroslav Vrchlický jest s otcovy i matčiny strany českého arijského původu.“⁶⁵ Látky se zhošťuje přísně historickými metodami, sleduje matriční

⁶¹ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova*. Academia, Praha 2010, s. 207.

⁶² FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Melantrich, Praha 1994, s. 12.

⁶³ *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 1, (A–G)*. Ed. FORST, Vladimír. Academia, Praha 1985, s. 586. Autor hesla: PEŠTA, Pavel. Pozn.: *K pramenům Ackermanna* byla Doskočilova poslední práce.

⁶⁴ DOSKOČIL, Karel. *Původ Jaroslava Vrchlického*. Nákladem Královské české společnosti nauk, Praha 1944, s. 1.

⁶⁵ Tamtéž, s. 2.

záznamy (začíná dvě generace před Vrchlickým), v nichž opravuje množství chyb a srovnává je s městskými a pozemkovými knihami, na základě dat ze stabilních katastrů vykresluje majetkový a společenský obraz Vrchlického děda, zámožného měšťana Jana Fridy, knihu opatřuje rozsáhlým rodokmenem a nakonec se dokonce dohaduje kořenů Vrchlického talentu. Doskočil tak přispívá do korpusu soudobých prací o Vrchlickém, mezi něž patří např. Hovorkův příspěvek k biografii Vrchlického z roku 1933 (součást trojice s Jiráskem a B. Jelínkem), výňatky z korespondence atd. Rok po Doskočilově knize vychází vzpomínkově pojatá Pražákova publikace *Vrchlickému nablízku*⁶⁶ a r. 1947 rozsáhlá životopisná monografie (vůbec první) Vítězslava Tichého.⁶⁷ Tolik tedy ke stručnému nástinu odbornému Doskočilovu zájmu a aktivitě a pokusu dílčí témata vztáhnout k tématům, které se projevují v jeho básnické tvorbě.

1.3 Doskočil v literárních kruzích

Jedním z cílů této práce je posílení a projasnění vazeb Karla Doskočila, který bývá ve sporých zmínkách literárněhistorických příruček typicky řazen mezi básníky katolického zaměření,⁶⁸ na soudobou literární scénu.⁶⁹ V tomto ohledu nám toho nejvíc napovídá a zprostředkovává již zmíněný soubor dopisů Jana Zahradníčka z let 1930–1946, přičemž z dopisů nepřímo vyplývá, že se Doskočil se Zahradníčkem znal a přátelil od mládí, tj. ještě před rokem 1930, a oba vzájemně znali i svá rodinná zázemí v Mastníku a Olešnici, byť však zjevně nešlo o kontakt pravidelný nebo intenzivní. Vůbec první Zahradníčkův dopis dochovaný v Doskočilově osobním fondu (z 1. 8. 1930) ještě odchází z Mastníku do Olešnice č. p. 62. Podrobnější zprávy nebo spolehlivější stopy o počátku tohoto přátelství nenacházíme ani v Doskočilově pozůstalosti a dosud nám je neodhalil ani širší průzkum. Zahradníček s Doskočilem se pak potkávali zpravidla v Praze, a to jak v době Doskočilových studií, zatímco bydlel na Masarykově koleji v Dejvicích, tak později, zejm. ve 40. letech, kdy už Doskočil s manželkou obývali byt v Blücherově/Bachmačské 15 a Zahradníček do Prahy nárazově přijížděl z Uhřínova. Mezi společnými známými, kteří se vyskytují v této korespondenci, figuruje ve 30.

⁶⁶ PRAŽÁK, Albert. *Vrchlickému nablízku*. Družstevní práce, Praha 1945.

⁶⁷ TICHÝ, Vítězslav. *Jaroslav Vrchlický: Život*. Vojtěch Hrách, Praha 1947.

⁶⁸ Srov. např. *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 614.

⁶⁹ Je třeba mít na vědomí, že vzhledem ke své kariéře historika a archiváře nepatřil do oněch literárních kruhů zcela bezvýhradně – v porovnání s jinými autory, jejichž životy bylo úzce svázáno s činností nakladatelství (v roli redaktorů nebo překladatelů) nebo literárních časopisů.

letech Jan Dokulil, také rodák z Mastníku (i v tomto případě můžeme soudit, že se s Doskočilem znali ještě dříve). V již zmíněném dopise z 1. 8. 1930 oznamuje Zahradníček, že se Dokulil rozhodl ke kněžské dráze: „O Dokulilovi Ti oznamuji, že se rozhodl jít na kněze. Mám z toho velikou radost.“⁷⁰ O Dokulilovi se tu a tam nadále zmiňuje, tři pohlednice ze 40. let posílané z Uhřínova jsou podepsány vedle Zahradníčka také Dokulilem, jedna z nich (25. 1. 1944) je jím i nadepsaná a obsahuje i krátký vzkaz. Právě tato pohlednice je podepsaná i Janem Čepem, dalším známým, o němž se Zahradníček v dopisech zmiňuje především v souvislosti s vyprávěním o svých návštěvách v Olomouci, takže Doskočila o setkáních informuje, jakož i o dalších známých, zejména Albertu Vyskočilovi a Timotheu Vodičkovi. Kontakt s Čepem se potvrzuje i z druhé strany, resp. skrze několik zmínek v korespondenci Zahradníček–Čep, např. „Byl jsem v neděli večer s Vyskočilem a Doskočilem také u těch Styborů...“⁷¹ nebo z další Zahradníčkovy pražské návštěvy: „Byl jsem už také u Vyskočilů, Doskočilů a dnes večer se chystám za Emanem, s kterým jsem se už viděl při čtvrtěčném karbanu v Národní kavárně...“⁷² V druhém díle korespondence (1943–1948) nacházíme dokonce zmínku o jakési neshodě, kterou zřejmě Doskočil zapříčinil; zda šlo o neshodu mezi aktéry verbalizovanou, nebo nesouhlas, k němuž dal Doskočil podnět a který Čep sdílel se Zahradníčkem⁷³ jen soukromě, nevíme a žádný ze Zahradníčkových dopisů z Doskočilovy pozůstalosti tuto věc neosvětluje, ba ani nezmiňuje. Zmínili jsme již tři jména, která jsou spojena také s kruhem okolo tzv. Unionky, tedy literární kavárny Union, jehož součástí byl i Karel Doskočil.⁷⁴ Odtud také spojitost s Václavem Pourem (na edičním programu jeho bibliofilské edice spolupracovali zpravidla právě návštěvníci Unionky), u něhož Doskočil původně plánoval vydat svou prvotinu *Větve stromů*, vyšlou nakonec na jaře 1941 u Jos. R. Vilímka. O této spojitosti se podrobněji rozepisujeme ve druhé kapitole, resp. genezi Doskočilova debutu. Podrobněji reflektujeme také kontakt s Emanuelem Fryntou st. na základě dopisu z roku 1936, v němž se vyjadřuje

⁷⁰ Dopis Jana Zahradníčka, Mastník 1. 8. 1930. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

⁷¹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 16. 10. 1941. Tamtéž. Dále: TRÁVNÍČEK, Mojmír (ed.). *Jan Čep, Jan Zahradníček. Korespondence I, 1931–1943*. Aula, Praha 1995, s. 167.

⁷² Praha, 17. 2. 1943. Tamtéž, s. 310. Pozn. „Eman“ = Emanuel Frynta st.

⁷³ Zahradníček událost reflektuje takto: „Ani Hrubína jsem neviděl, i on stůně, skoro ustavičně, a toho paprdu (dr. Doskočila) jsem tentokrát vynechal, snad vlivem Tvých zdrcujících poznámek.“ (Uhřínov 17. 12. 1943) TRÁVNÍČEK, Mojmír (ed.). *Jan Čep, Jan Zahradníček. Korespondence II, 1943–1948*. Praha: Aula 2000, s. 55.

⁷⁴ Srov. *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 3/II (P–Ř)*. OPELÍK, Jiří (ed.). Academia, Praha 2000, s. 1039. Heslo *Václav Pour*, autor hesla: ZACH, Aleš.

k několika Doskočilovým básním, které jsme identifikovali jako součást rukopisu sbírky *Vigilie*, nikdy nepublikované, ale posléze přerozené ve *Větve stromů*, podrobněji viz s. 54 a dále. O setkávání v Unionce se zmiňuje i Zahradníček v dopise z 20. 1. 1941: „Budu se už těšit, že mi napíšeš zase brzo, co se v Praze od Unionky až do Bubenče a na Hanspaulku děje, a že to nebudou samé Jobovy zvěsti.“⁷⁵ Jednu zmínku o Doskočilově přítomnosti v kavárenských kroužcích nacházíme také v dopise Josefa Strnadla (také pravidelného návštěvníka Unionky) Františku Hrubínovi: „V sobotu jsem byl v Národní kavárně, byl tam Josef Vyskočil, Janouch, Lazecký a bratr Žahour Doskočil a Závada, ale brzy odešel.“⁷⁶ Odkud se vzalo označení „Žahour“, s Doskočilem spojené, se nám dohledat nepodařilo. K tomuto básníkově výskytu se ovšem v publikaci váže ediční poznámka, která Doskočila primárně identifikuje, ale zároveň ho objevuje ve světle dosud neznámém: „Mojmír Trávníček se domnívá, že by se mohlo jednat o Karla Doskočila (1908–1962), historika, editora a básníka. Byl členem kavárenských kroužků, kde vynikal zpěvem.“⁷⁷ Žel, ani vzpomínek na Doskočilův zpěv se nám nedostává. V Hrubínově korespondenci sice Doskočil figuruje naprosto minimálně (ještě v poněkud nejasné⁷⁸ souvislosti s podpisem pohlednice pro Františka Hrubína psané Josefem Strnadlem z 9. 8. 1935), ale přátelský kontakt s Hrubínem i mimo kavárenské prostředí dokládají dopisy Jana Zahradníčka, např.: „...můžeš-li, zatelefonuj Hrubínovi, že ho moc pozdravuju a že mu brzo napíši.“⁷⁹ nebo „Uvidíš někdy Hrubína? Prosím Tě, snaž se s ním někdy sejít, je ve velmi zoufalém postavení, doma, víš, s tchyní, a potřebuje přátelského slova, ačli bude ovšem smět někam vyjít.“⁸⁰ Další směr Doskočilových kontaktů, který naznačíme, vede z Prahy na Vysočinu, byť zjevně nejde o kontakty nikterak těsné a možná ani ne zcela přímé. 19. 6. 1940 zve Zahradníček přítele do Uhřínova: „Prof. Vašica je teď v Tasově u P. Demla, včera byli všichni zde v Uhřínově a v neděli pojedou zase já do Tasova. Je to skoro jediné naše vyjíždění,

⁷⁵ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 20. 1. 1941. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

⁷⁶ Dopis Josefa Strnadla Františku Hrubínovi, 16. 6. 1941 in HRUBÍN, František (ed. MÁLKOVÁ, Iva) *Adresát František Hrubín: dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty*. Host, Brno 2010, s. 122–123.

⁷⁷ Tamtéž, s. 300.

⁷⁸ Doskočilův záznam v rejstříku k pohlednici, posílané z Radhoště, odkazuje, ale v opisu jejího znění již básník explicitně nefiguruje – zřejmě sem byl zařazen na základě předpokladu, že je součástí kolektivního podpisu okruhu přátel, zdravících Hrubína.

⁷⁹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 7. 11. 1940. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

⁸⁰ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 28. 3. 1942, tamtéž.

protože s nikým jiným se vlastně nestýkáme. Budeš-li mít letos dovolenou (a proč bys neměl?) a pojedesh-li domů, mohl by ses i sem nějak rozejít. Také Fučík tu bude (ovšem kousek dál) na letním bytě.“⁸¹ Zahradníckovo pozvání se sice týká návštěvy Uhřínova, ale skrze onu těsně sousedící zmínku o přijíždějícím Josefu Vašicovi nebo Jakubu Demlovi snad lze hádat, že by mohlo dojít i k takové návštěvě, popř. výjezdu. Součástí Doskočilovy pozůstalosti jsou dvě vánoční přání (1939/40 a 1945/46) ze Staré Říše – přání jsou ovšem tištěná, opatřená grafikou a básní (B. Reynek a F. Odvalil), nejde tedy o osobní pozdrav. Připomínáme, že Florian r. 1941 vydal Doskočilův překlad díla jezuitského kněze a historika Matěje Tannera: *Život P. Antonína Possevina a jeho komentář o věcech moskevských*. Do jarního čísla Akordu r. 1942, které bylo věnováno osobnosti Josefa Floriana (zesnulého 29. 12. 1941), přispěl Karel Doskočil článkem o Florianově poměru k historii.

V této kapitole jsme se pokusili rozšířit Doskočilovu biografii o další životopisná data a shromáždit veškeré dosavadní příspěvky týkající se jeho života a vědecké práce, v prostřední části kapitoly zveřejňujeme bibliografický soupis jeho odborných prací a doplňujeme jej o komentář. Naše pozorování Doskočilova odborného zájmu a jeho projevů, zejména pokud jde o práce z let 1938–1945 a práce orientované na středověkou stylistiku/rétoriku, předznamenává analýzu Doskočilovy básnické tvorby. Nakonec jsme ukázali, že Doskočil byl součástí dobového literárního provozu a sledovali některé stopy jeho kontaktů, které v úhrnu míří mezi katolicky orientované autory 30. a 40. let. V následujících kapitolách se budeme zabývat především analýzou jednotlivých položek jak Doskočilova díla básnického, tak dvou fragmentů prozaických.

⁸¹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov, 19. 6. 1940, tamtéž.

2. Poezie 30. let

Doskočilovu ranou tvorbu můžeme téměř bezpochyby řadit k básníkům stojícím v protikladu k poezii nezvalovského typu,⁸² k oné hravé asociativní obraznosti, jakou se prosadil poetismus.⁸³ Odklon od diskurzivních dominant 20. let⁸⁴ reprezentovali v následujícím desetiletí např. František Halas, Vladimír Holan, Jan Zahradníček nebo Vilém Závada, pro něž se „skutečnost, dříve důvěřivě a radostně přijímaná, (...) nyní problematizuje, subjekt orientující se v proměnlivých vztazích s vírou v mocnost své aktivity, si nyní uvědomuje svoji samotu, izolovanost a nemožnost činu, což způsobuje i rozkolísanost noetickou.“⁸⁵ V literárněhistorické reflexi je opakovaně exponována *tragičnost*⁸⁶ coby jeden ze základních generačních pocitů, z nichž vyrůstá poetika *času, ticha a smrti*. V kontextu Halasovy poezie 30. let se tento generační pocit pokusil pojmenovat např. Zdeněk Kožmín, podle něž je moderní člověk „zbavován svého intimního a individuálního světa, je podroben, jak píše Herbert Marcuse, totálnímu odsublimování, je donucován – a to i blahobytem – do jednorozměrné plošnosti vševládající technizace a manipulace. Člověku hrozí ztráta vnitřního smyslu, ztráta metafyzických kořenů, ztráta osudu.“⁸⁷ Domníváme se, že toto všudypřítomné ohrožení – všudypřítomné, protože vnějším světem neustále stimulované – může těsně souviset také s dramatickou proměnou chápání času (nyní jednak podléhajícímu dualitě času veřejného a soukromého, jednak rozporu atomizace a relativity⁸⁸), kterou prochází moderní společnost,

⁸² PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Československý spisovatel, Praha 1985, s. 63.

⁸³ Srov. BRABEC, Jiří. Poezie času, ticha a smrti in *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 361.

⁸⁴ Srov. PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*. Academia, Praha 2017, s. 158.

⁸⁵ BRABEC, Jiří. *K problematice vývoje české poezie v letech třicátých*. Česká literatura 12, 1964, č. 1, s. 20.

⁸⁶ Srov. PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Československý spisovatel, Praha 1985, s. 63 a 68 nebo KOŽMÍN, Zdeněk et al. *Studie a kritiky*. Torst, Praha 1995, s. 163.

⁸⁷ KOŽMÍN, Zdeněk et al. *Studie a kritiky*. Torst, Praha 1995, s. 166.

⁸⁸ K tomu např. HILSKÝ, Martin. *Modernisté*. Torst, Praha 1995. Zejména podkapitoly *Čas veřejný a čas soukromý* (s. 15–19) a *Proud času a proud vědomí: Henri Bergson a William James* (s. 19–27). Pro naše potřeby zde citujme shrnutí modernistické (vymezeno zhruba léty 1890–1930) proměny času (potažmo prostoru): „totalizující, objektivně měřitelný a standardizovaný čas veřejný nahradili [umělci, vědci, intelektuálové] soukromým časem

příčemž se proměňuje také způsob, jakým je reprezentován v čase sám člověk jako individuum: „Více než kdykoli předtím jsou proměny vyjadřovány indexiálně – jako přítomnost něčeho, co jedinec zaznamenává fyzicky či mentálně jako znepokojení, úzkost dotyku, změnu polohy, náraz.“⁸⁹ K publikaci *Dvojího domova* (1926), první povídkové knihy Jana Čepa, poznamenává Vladimír Papoušek, že „[i]ndexem hrdinovy přítomnosti ve skutečnosti je utrpení, které nelze nijak vysvětlit ani se ho jakkoli zbavit“,⁹⁰ přičemž podobné strategie nachází také v evropské existenciální literatuře, např. u Georgese Bernanose nebo F. Ch. Mauriaca. Je třeba mít na mysli, že oproti próze dochází v poezii nikoli k analytické reflexi těchto niterných hrozeb, ale namísto toho „básníkovo vědomí jako by splývá s indexy přítomnosti času či smrti...“,⁹¹ a poezie tak přímo „nabízí obrazy, které indikují reflexi či zakoušení“.⁹² Oproti modernistickému literárnímu experimentu se ztvárněním času jak v poezii (T. S. Eliot, Ezra Pound), tak v próze (James Joyce, Virginia Woolfová), v našem kontextu „dochází k aktualizaci domácí tradice symbolistické, zejména díla Otokara Březiny, a tradice německého romantismu a expresionismu... [Georg Trakl, Friedrich Hölderlin]“.⁹³

Připomeňme zde ještě jeden významný moment působící na generační atmosféru 30. let, zvláště ve vztahu k již zmíněným pocitům ohrožení a zejména úzkosti, kterou ovšem nazírá z daleko komplexnější a nejednoznačnější pozice, než je prostá negace svobody nebo jistého a

pluralitním a relativizovaným a newtonovskou představu atomizovaného času nahradili časem fluidním, nepřetržitě plynoucím a věčně proměnlivým.“ (s. 19)

⁸⁹ PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*. Academia, Praha 2017, s. 136. Pozn.: Indexiální reprezentace vnitřního stavu zde odkazují k teorii/pojetí znaku Charlese S. Peirce, resp. trojčlennému rozdělení na index, ikonu a symbol. Index „vyznačuje konkrétní, kauzální vazba znaku na předmět. Např. kouř ukazuje na oheň, zvýšená teplota je příznakem choroby apod.“ NEKULA, Marek. Heslo *Znak* in *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK> (cit. 14. 5. 2023).

⁹⁰ PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, Academia, Praha 2017, s. 138.

⁹¹ Tamtéž, s. 169.

⁹² Tamtéž. Srov. také postřeh Zdeňka Kožmína, že v poezii (lyrice) se nachází „sám nejvlastnější výraz lidské gestace, sám základ člověkovy možného pohybu ve světě. Lyrický čas a prostor jsou volbou výchozí pozice vůči univerzu, jsou realizací lidské existence.“ KOŽMÍN, Zdeněk et al. *Studie a kritiky*. Torst, Praha 1995, s. 161.

⁹³ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995. s. 361.

srozumitelného místa ve světě. Máme na mysli veřejnou přednášku Martina Heideggera *Co je metafyzika?*, kterou proslavil roku 1927 ve Freiburgu a nabídl obecnou definici mezilidských vazeb, spočívajících ve sdíleném starajícím se bytí, pobytu, a zároveň vyjádřil „nejvypjatější deklaraci lidské samoty a jedinečnosti“.⁹⁴ Dovolme si zde delší citát z doslovu k Heideggerově přednášce, který interpretuje úzkost jako výzvu, jako možnost *tajuplné* zkušenosti bytí, a naznačuje lidské hledání trvalosti: „Pohotovost k úzkosti je přitakáním naléhavé výzvě dostat nejvyššímu nároku, jenž je vložen výhradně na bytování člověka. mezi veškerým jsoucím jediné člověk, volán hlasem bytí, zakouší zázrak všech zázraků: že jsoucno *jest*. Volán tak ve svém bytování do pravdy bytí, je člověk neustále jistým bytostným způsobem naladěm. Uvědomělá odvaha k bytostné úzkosti zaručuje tajuplnou možnost zkušenosti bytí. Neboť blízko bytostné úzkosti jakožto hrůzy z propasti přebývá ostych. Ten prosvětluje a zaštiťuje ono místo lidského bytování, na němž setrvává člověk doma v tom, co je trvalé.“⁹⁵ Jaká poloha úzkosti se projevuje na domácí literární (resp. básnické) scéně 30. let a jak proměny moderní evropské kultury zasáhly rodící se poetiku Karla Doskočila, teprve uvidíme. Zatím jsme zhruba načrtli pozici, v níž se v první třetině 20. století nachází nastupující literární generace, konfrontovaná s proměnami chápání i ztvárnění časoprostoru, se zostřeným vnímáním individuality, která na sebe bere podobu ahasverovské vydědění a bloudění poháněným touhou po trvalosti, domovu, smyslu. Rozpor mezi vnější a vnitřní skutečností zavléká do onoho tragična, úzkosti.

U českých básníků utvářejících poetiku 30. let se v jejich prvních sbírkách vztah ke skutečnosti teprve utváří, byť konflikt s diskontinuálním světem v krizi⁹⁶ zůstane u všech – coby osa básnického projevu – přítomen i nadále.⁹⁷ Např. Vilém Závada ve své *Panychidě* (1927) sice ještě využívá některých pozic poetismu, ale již zřetelně vkračuje do typického literárního ovzduší nadcházejícího desetiletí. V básni *Na začátku*, věnované Františku Halasovi, píše, že „[j]e andělského města kvas a přece se do sebe propadáš“⁹⁸ i že „zářivý vítr světa jak upír

⁹⁴ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHMOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 150.

⁹⁵ HEIDEGGER, Martin. *Co je metafyzika?* ISE, Praha 1993, s. 75.

⁹⁶ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHMOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995. s. 361.

⁹⁷ Srov. BRABEC, Jiří. *K problematice vývoje české poezie v letech třicátých*. Česká literatura 12, 1964, č. 1, s. 22.

⁹⁸ ZÁVADA, Vilém. *Panychida* in *Panychida ; Siréna ; Cesta pěšky*. Československý spisovatel, Praha 1972, s. 13.

posedne a tkáň tvá zvětrává“.⁹⁹ V případě obou veršů se nabízí takové čtení, které reprezentuje onu rozpolcenou skutečnost i ozvuky poetistických vrcholů, z nichž se básnický subjekt propadá do rozpadu smyslu, pochybnosti, dokonce úplné negace života.¹⁰⁰ Samotný vstup do života není na prvním místě radostnou a osvobodivou zkušeností, už je poznamenán introspektivní tíhou, útekem od sebe, ruku v ruce kráčejiícího s nutností sebeoběti: „Mesiáš svůj, před sebou tak marně odjíždíš, / zrození své jak pelikán vlastní krví vykoupiti máš.“¹⁰¹

Cesta, kterou se lyrika ubírá, jednoznačně směřuje dovnitř subjektu jako odpověď na jeho pocity vnějšího ohrožení. Rodí se tak „poezi[e] meditační, oscilující mezi abstraktní reflexí noetickou a tvorbou harmonického, svébytného, vnitřně celistvého básnického projevu“¹⁰² a nacházení jistot „v intimní sféře, v oblasti snu, vzpomínky, které mají být protiváhou chaotickému, nezvládnutelnému pohybu světa“.¹⁰³ Na tomto místě chceme zdůraznit východisko vnitřní harmonizace, které řada básníků volí v odpověď na okolní fragmentárnost. Působí zde snaha scelit alespoň takovou skutečnost, jakou má jedinec v moci; nejen vytvořit protiváhu onoho trvalého, ale vůbec jej nalézt, pojmenovat a začlenit do celku zkušenosti se světem takovým způsobem, aby tento vnitřní smysl napájel a proměňoval všechno ostatní. Rozkol mezi vnějším a vnitřním, mezi světem a jedincem, tělem a duší může být ovšem také „reprezentován obrazy víry jako jediné záchrany před existenciální úzkostí. Všude však vystupuje do popředí především obraz rozporu mezi tady a tam, mezi já v úzkosti a já zavřovaným v eschatologické vizi uzavřeného kruhu, nalezené pravdy o smyslu bytí a domova, v němž lze definitivně uzavřít rozhovor jedince a světa na téma ‚má existence‘.“¹⁰⁴ Vladimír Papoušek ve své stati poznamenává, že podobou tohoto definitivního uzavření ovšem

⁹⁹ ZÁVADA, Vilém. Panychida in *Panychida ; Siréna ; Cesta pěšky*. Československý spisovatel, Praha 1972, s. 13.

¹⁰⁰ Srov. „Subjekt je situován tak, aby stál tváří in tvář negaci své existence, negaci života vůbec, a v této relaci je zkoumán smysl i perspektiva jeho bytí.“ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 362.

¹⁰¹ Tamtéž, obraz pelikána odkazuje ke známé kristovské metafoře sebeoběti; matka-pelikán krmící své děti masem vlastního těla.

¹⁰² *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. Eds. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva. Victoria Publishing, Praha 1995, s. 361.

¹⁰³ BRABEC, Jiří. *K problematice vývoje české poezie v letech třicátých*. Česká literatura 12, 1964, č. 1, s. 22.

¹⁰⁴ PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, Academia, Praha 2017, s. 139.

nebyla žádná *vítězná harmonie*,¹⁰⁵ k níž by autoři dospěli, bylo naopak „dobově příznačné, že v této historické periodě dominoval v diskurzu křesťanských autorů obraz onoho zde a nyní, obraz tíhy a úzkosti.“¹⁰⁶

Pozastavme se nyní právě nad pozicí křesťanských autorů, respektive autorů, kteří do svých textů (i všeobecněji) metafyzická východiska implementují a ohledávají dynamiku vnějšího světa a vnitřních skutečností včetně těch duchovních. Byť v rané poezii Karla Doskočila není víra příliš exponovaná, pozorování širšího kontextu dobových poetických tendencí nám poslouží za dobrý základ pro analýzu Doskočilovy tvorby 40. let, kde se již náboženská tematika stává nepřehlédnutelným zdrojem básnickovy poetiky.

Jiří Brabec si jako jeden z mála všímá jistého nebezpečí, které plyne právě z obratu k metafyzickému prostoru nekomplikovaně pojímanému jako stabilní útočiště. Například pozoruje, že v rané poezii Jana Zahradníčka ustupují konkrétní prožitky znechucení životem atd. „před přítomností metafyzické jistoty, traktované často abstraktně a proklamativně.“¹⁰⁷ Zevrubněji tento sklon pojmenovává také F. X. Šalda v kritickém textu o *Pokušení smrti* (1926) a *Návratu* (1927). Vidí Zahradníčkovy inspirace v Březinových *Tajemných dálkách*, ale zároveň debutantův nedostatek „průbojného zraku básnického“ – „Zahradníček mnohem méně než Březina bojuje o Boha; přesně vzato: nehledá ho, má ho jako jistotu, jistotu tak bezespornou, že mu prolíná a prostupuje všechno (...). Odtud monotónnost Zahradníčkova...“¹⁰⁸ Je pozoruhodné, že v podstatě tutéž tendenci u Zahradníčka popisuje také Jitka Bednářová ve studii¹⁰⁹ o sbírce *Korouhve* (1942) a domníváme se, že se tato staticnost v Zahradníčkově poezii nikdy docela nevytratila, ale vraťme se k pozorování Jiřího Brabce, který varuje, že „[p]roti drásavému neklidu subjektu se objevuje protiváha v metafyzických

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 158.

¹⁰⁶ PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, Academia, Praha 2017, s. 158.

¹⁰⁷ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 363.

¹⁰⁸ ŠALDA, F. X.: *Šaldův zápisník 1931–32 (sv. IV)*. Praha: Československý spisovatel, 1990–1995, s. 308.

¹⁰⁹ BEDNÁŘOVÁ, Jitka. *Nad Zahradníčkovými Korouhvemi a Reynkovou Pietou*. Česká literatura 43, 1995, č. 4, s. 402: „Z hlediska ideového dal Zahradníček průchod příliš transparentnímu proklamování křesťanství. Služebnosti tak v mnoha básních hrozí přechod k úlitebnosti, básni a la these, kde apriorní idea vytěsňuje samovolný pohyb básnické intuice. Ve sbírce je vskutku patrné zúžení tematického pole a často nahrazení sémantické plnosti proudem čiré síly.“

jistotách, jejichž přítomnost způsobuje nebezpečí variací úzkého tematického a motivického rejstříku. Inklinování k barokní metafoře, spájající předmětnost ohyzdné reality s abstraktní rovinou, vedlo k dekorativní přetížnosti projevu a statickosti základních symbolů a motivů¹¹⁰, byť projevy a podoby těchto jistot samozřejmě nejsou uniformní. Zmiňme ještě Josefa Horu, v jehož *Tonoucích stínech* (1933) a *Dvou minutách ticha* (1934) subjekt také prožívá mezi „básníkem a světem, nitrem a vnější realitou, zejména sociální (...). Hora trpí rozkladem společnosti, inklinuje k metafysickému východisku, k pojetí poezie jako absolutní hodnoty“¹¹¹ Závadova „romantická deziluze“ zase „vede k stylizaci prokletého ‚zoufalce‘, jenž se ohlíží po spočinutí v náboženských jistotách.“¹¹² Brabec poukazuje na to, že u Seiferta, Hrubína, Halase, Holana i Zahradníčka dochází k oné snaze transformovat širší vnější skutečnosti dovnitř subjektu, kde právě v oné intimní sféře může dojít k jisté harmonizaci. Právě tak ale dochází k situaci, kdy je „ono obecné obsaženo v konkrétním, jednotlivém“¹¹³ a domníváme se, že důvodem tohoto ohrožení je právě příliš násilná redukce skutečnosti, její násilné sjednocení, které v důsledku může vést právě ke statickosti a omezenosti tematického okruhu básní.

Vždy a všudypřítomným tématem/motivem 30. let ovšem zůstává smrt, která je konstantou jak pro autory Inoucí spíše ke zduchovněným obrazům o skutečnosti, tak pro ty, kdo vycházejí spíše z ateistického slovníku (Halas, Holan, Seifert).¹¹⁴ Tento motiv v poezii 30. let (oné poezii času, ticha a smrti...) převládá natolik, že se otiskuje i do názvů sbírek vycházejících hned na prahu nového desetiletí: Halasův *Kohout platí smrt* (1930), část Závadovy sbírky *Siréna* vyšla už roku 1931 pod názvem *Pašijový týden*, Zahradníčkovo *Pokušení smrti* (1930) nebo Holanův *Triumf smrti* (1930). Vnímá-li subjekt sám sebe v pozici ohrožení a dramatického znejistění, hledá-li jakési východisko ze své situace, je pochopitelné, že vypořádat se s nevyhnutelným „východiskem“ smrti, její úlohy a sémantického zabarvení, je zásadní. Motiv smrti tak může nést jak baudelairovský příznak marnosti a hrůzy, takže těžiště Závadova debutu (kompletní *Siréna* vyšla roku 1932) „leží v obrazech odbožštělého, prázdného

¹¹⁰ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 362.

¹¹¹ BRABEC, Jiří. *K problematice vývoje české poezie v letech třicátých*. Česká literatura 12, 1964, č. 1, s. 22.

¹¹² Tamtéž, s. 21.

¹¹³ Tamtéž, s. 23.

¹¹⁴ PAPOUŠEK, Vladimír. *Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, s. 158.

života, potácejícího se k smrti.“¹¹⁵ Zahradníček, který – zhnusen světem i sebou, v oné tělesné, pomíjivé podobě – se *zamilovává do své choroby*,¹¹⁶ vnímá svůj pobyt ve světě jako provizorní, a smrt tak nabývá ambivalentní podoby vzbuzující zároveň úzkost i příslib.¹¹⁷ Toto bludné pokušení, kterého později tolik litoval,¹¹⁸ může svést k jisté bolestínské manýře, ale protože bylo naopak kultivováno, nakonec Zahradníček (stejně jako např. již zmíněný Jan Čep) „odmítá (...) přijmout lidskou existenci jako konečnou danost a hledá završení a smysl v tajemství za horizontem lidské zkušenosti.“¹¹⁹ Odlišné pojetí smrti nacházíme například v básních Vladimíra Holana, kde smrt postrádá metafyzickou hodnotu, „ale je jakoby indexiálně přítomn[a] v jakémkoli zakoušení lidského pobytu.“¹²⁰ Ani František Halas nesdílí transcendentní úběžník pomíjivého života, zde je jeho hledisko nejbližší přístupu Holanově. Ve sbírce *Kohout plaší smrt* se „[k]onkrétní představa smrti jako konce všeho živého (...) mění v zásadní princip, jímž je nazírána skutečnost a jímž se hledá smysl všech jevů. (...) Smrt zde už není pouze měřítkem životní ryzosti nebo prostředkem k lidské monumentalizaci (...), ale stává se sama sebou, jedinečným aktem, jenž probíhá nepřetržitě v čase.“¹²¹ Jaroslav Med nakonec vnímá halasovskou smrt jako očistný akt, který v podstatě sám o sobě je oním harmonizátorem veškerého rozporu. Právě téma smrti jsme chtěli závěrem tohoto úvodního pojednání alespoň krátce rozpracovat a poukázat na rozličné přístupy, které k němu básníci zaujímají, nejen proto, že je toto téma tak vytrvale exponované, ale i proto, že je – jak se domníváme – zásadně určující pro zkušenost *času i ticha*.¹²²

¹¹⁵ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 362.

¹¹⁶ Parafraze verše „a těžce nemocní zamilovali se do své choroby“ z básně *Jejich stín*. ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo I. Československý spisovatel*, Praha 1991. s. 17. Viz také dekadentní krása u G. Trakla.

¹¹⁷ Srov. také PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, s. 158.

¹¹⁸ Srov. ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 45.

¹¹⁹ Srov. také PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, s. 158.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ MED, Jaroslav. *Halas – Trakl – Reynek (Pokus o srovnání)*. Česká literatura 17, 1969, č. 3, s. 235–236.

¹²² V tom smyslu, že určité „čtení“ smrti nutně určí vnímání času, který k ní buď lineárně plyne (jako k vykoupení, nebo hrozbě), nebo je v ní neustále přítomen. Obojí může nabírat náboženský i nenáboženský příznak. Koncept ticha zde může fungovat právě jako index smrti

Naším úkolem zde ovšem není zevrubně pojednat jednotlivé aspekty poetik zasahujících do 30. let, nechceme zde vypracovat ani širší kritické srovnání dosavadní literárněvědné reflexe. Chceme však vytvořit určité interpretační podloží, z něhož můžeme vycházet a dále jej doplňovat při analýze rané poetiky (a posléze jejího vývoje) Karla Doskočila. Jsme si vědomi, jak je tento základní exkurz z podstaty věci omezený a neúplný. Pokusili jsme se však vybrat a pojmenovat takové aspekty poetiky 30. let, které nám pomohou vnímat začátky Doskočilovy tvorby nejen v kontextu jeho literárních vrstevníků, ale i v širším měřítku intelektuálních vlivů, které tuto generaci zasáhly. Na následujících stránkách se pokusíme podat jednak ucelený popis Doskočilovy poezie – a zdůrazníme, že jde o poezii nikdy nevydanou, která je nám dostupná pouze z básnickovy pozůstalosti –, jednak zasadit jeho tvorbu právě do literárního kontextu generačního. Klást si otázky po zdrojích Doskočilovy inspirace i v onom užším měřítku (mezi těmi mladými autory, kteří buď nadobro opustili poetická východiska, aby se vypořádali s plody evropského expresionismu, nebo do literárního provozu vstoupili již s tímto předznamenáním) se nám jeví zcela oprávněné i z toho důvodu, že poměrně aktivně přispíval do řady literárních časopisů,¹²³ a tak jeho básně samovolně vstupují do sousedství básní Zahradníčkových, Halasových či Holanových ad. Je tedy třeba věnovat pozornost diskurzu (básnickému/literárnímu) jako takovému v úhrnu jeho projevů a neopomíjet jejich vzájemné působení. Opomenout nesmíme ani další složku Doskočilovy tvorby, a tou je otázka vývoje jeho autorské cesty od otištění první básně r. 1933 (v prvním ročníku *Listů pro umění a kritiku*¹²⁴) až po publikaci básnického debutu *Větve stromů* r. 1941 (Vyšehrad).

nebo její symbol. K případným transcendentním možnostem ticha v situacích rozporů a paradoxů viz např. RICHTEROVÁ, Sylvie. *Slova a ticho: eseje o české literatuře*. Československý spisovatel, Praha 1991.

¹²³ Jmenovitě jde o tato periodika: *Listy pro umění a kritiku* (KD sem přispíval mezi lety 1933–1937), *Rozhledy po literatuře a umění* (1935–1937), *Řád* (1936–1937) *Lumír* (1936), *Kvart* (1937), *Akord* (1939–1943) a *Kritický měsíčník* (1938).

¹²⁴ Jde o báseň *Tvář* (*Listy pro umění a kritiku*, roč. 1, č. 12), která byla jednak zahrnuta do nepublikované sbírky *Žízeň citů*, ale také do oficiální Doskočilovy prvotiny *Větve stromů* (1941), přičemž do této sbírky ji autor vřadil v upraveném (byť stále rozpoznatelném) znění.

2.1 *Žízeň citů* (1934)

Věnovat se budeme nejdříve analýze sbírky *Žízeň citů*, tak, jak ji Doskočil uspořádal, a následně stručně okomentujeme ty texty z pozůstalosti, které vlastnoručně datoval do třicátých let. Texty, u nichž se domníváme, že spadají do tohoto raného období, a to na základě příbuzných poetických rysů, popř. jiných znaků spjatých s formální podobou textu (rukopis, inkoust, papír), ponecháváme širšímu bádání.

Předkládaná analýza si neklade za cíl postihnout sbírku zcela zevrubně (ostatně, interpretační práce je vzhledem k intertextovému charakteru literatury jen těžko vyčerpateľná) – v sadě otázek, které v této kapitole k textům vztáhneme, se chceme spíše kontinuálně navracet k těm aspektům širších poetických tendencí 30. let, které jsme nastínili v předchozím oddílu. Základní, zdrojová otázka je tedy: Jak texty Karla Doskočila souvisí s poezií „času, ticha a smrti“, čím k tomuto proudu přispívají a naopak, co z něj Doskočil přejímá, nač navazuje? Dále se pokusíme vytyčit hlavní motivický okruh, který sbírku strukturuje a srovnat jej s motivickými okruhy výše vymezené „skupiny“, v tomto ohledu se nejprve zaměříme na vrstvu čistě onomaziologickou, resp. na motivické zastoupení uplatněné v názvech jednotlivých básní, a to opět napříč vybranými sbírkami 30. let. Následně se budeme věnovat jednotlivým tématům uvnitř sbírky jako je smrt, milostný prožitek nebo čas. Zajímat nás bude i emoční prostor básní včetně jeho promítání do přírodního prostoru/krajiny.

Vzhledem k tomu, že zde pracujeme s nepublikovaným, a tedy všeobecně nedostupným souborem textů (čerpáme pouze z autorova osobního fondu), považujeme za opodstatněné poskytnout čtenáři stručný popis tohoto dokumentu, tj. čistě jako hmotného pramene.

Žádná z Doskočilem datovaných básní, které nevradil do sbírky *Žízeň citů* (dále *ŽC*), není starší roku 1935. S nikdy nevydanou sbírkou *ŽC*, která se v Doskočilově pozůstalosti dochovala jako ručně vázaný sešit v papírové vazbě,¹²⁵ tedy pracujeme jako s nejstarší básníkovou tvorbou – na patitul pětadvacetiletý Doskočil ručně vepsal dataci: *Jaro 1934*.¹²⁶ Titulní strana obsahuje mimo názvu sbírky ještě do uvozovek vsazené motto „*Asrafal*“, které titulu předchází, obojí je už vyvedené strojopisně stejně jako zbytek sešitu. Některé texty jsou

¹²⁵ Obálka je z měkkého tmavě hnědého papíru, nepopsaná a bez vzoru, svázaná červeným točeným provázkem. Formát A4.

¹²⁶ Součástí sbírky je báseň *Tvář*, publikovaná o rok dříve (1933) ve dvanáctém čísle *Listů pro umění a kritiku* coby Doskočilova vůbec první časopisecká stopa. Báseň byla otištěna v témže znění, jaké nacházíme v *ŽC*, autor ji však později ve značně upravené podobě zařadil do své oficiální prvotiny *Větve stromů*, vydané roku 1941 u Jos. R. Vilímka v Praze.

opatřeny bezpochyby autorskými korekturami (vepisovanými ručně, černým perem), jedná se však jen o drobné zásahy napravující gramatické chyby, chybějící diakritiku nebo tiskařské šotky,¹²⁷ mnohé ovšem zůstaly zjevně přehlédnuty a neopraveny. Ve sbírce chybí označené číslování stran. Provedení sešitu, na závěr opatřeného také obsahem sbírky, působí jako zamýšlený rukopis pro nakladatele.

2.1.1 Publikační snahy

Byť nemáme k dispozici žádný jednoznačný doklad o Doskočilově snaze *Žízeň citů* vydat, dochovaly se dvě indicie, které zřetelně poukazují na to, že básník o knižní publikaci svých prací usiloval od poloviny třicátých let. Jednou z nich je ručně vyplněný lístek z nakladatelství Melantrich, který potvrzuje vrácení rukopisu (pod názvem *Vigilie*, který se shoduje s názvem básně z Doskočilovy oficiální prvotiny *Větve stromů*, vydané r. 1941 u Jos. R. Vilímka) z Literární soutěže Melantricha, resp. sekce *Poesie*. Lístek byl vypsán k datu 23. 11. 1936. Ředitelem Melantricha (a mezi 1933–1938 vedoucím zdejší edice *Poesie*) byl tehdy ještě Bedřich Fučík (1928–1938) a mezi lety 1923–1937 se každoročně udělovala nakladatelská cena za původní básnické a prozaické dílo. Fučík už tehdy kolem redakce vybudoval okruh spolupracovníků a přátel, kteří se překrývali i s okruhem přátel Karla Doskočila, zejména osobou Jana Zahradníčka,¹²⁸ jehož dosud první zjištěný dopis Doskočilovi pochází z 1. 8. 1930. Ostatně, Zahradníčkovými *Jeřáby* (1933), které básník poslal pod názvem *Kroky* do literární soutěže Melantricha, započala právě melantrišská edice *Poesie*.¹²⁹ Doskočil tedy roku 1936 přihlašuje svůj rukopis do literární soutěže, ovšem bez úspěchu.

O něco dříve téhož roku ovšem dostává dopis od Emanuela Frynty st., vzdělaného učitele, bibliofila a ctitele Staré Říše,¹³⁰ který byl blízkým přítelem např. Bedřicha Fučíka,

¹²⁷ Např. „otáčivým“ opraveno na „otáčivým“ (báseň *Snář*).

¹²⁸ Srov. např. „Fučíkovi, který měl vzácný dar umění jednat s lidmi a navazovat s nimi přátelské vztahy, se podařilo obklopit nakladatelskou redakci autory a spolupracovníky, z nichž mnozí se stali jeho blízkými přáteli. Pracoval tu Jan Zahradníček, Jan Čep, Egon Hostovský, Václav Kaplický, František Rachlík, Josef Träger a další. Redakční okruh spolupracovníků však byl daleko širší.“ FEJLEK, Vojtěch. *Melantrich 1898–1998: nepodlehne ani ohni ani meči*. Melantrich, Praha 1998, s. 18.

¹²⁹ Srov. např. ZAHRADNÍČEK, Jan (eds. TRÁVNÍČEK, Mojmir, ZEJDA, Radovan). *Dílo I. Československý spisovatel*, Praha 1991, s. 334.

¹³⁰ Srov. FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Triáda, Praha 2016, s. 283.

Miloše Dvořáka, Jana Čepa nebo Jana Zahradníčka.¹³¹ (Než přikročíme k samotnému obsahu dopisu, pokusíme se osvětlit, kde mohlo ke kontaktu Doskočila a Frynty docházet.) Poslední jmenovaný se u Frynty na Slapech od podzimu 1933 dokonce na nějaký čas usídlil. Právě sem tehdy přijížděli i další: „Vyskočil, Čep, Hrubín, Závada, Kadlec, Springer a jiní, všichni zároveň přátelé Fryntovi“,¹³² z nichž někteří patřili také do okruhu návštěvníků kavárny Union a k nimž se počítal také Karel Doskočil. Doskočila s Emanuelem Fryntou st. tedy nespojuje jen přátelství s Janem Zahradníčkem, ale také s Františkem A. Springerem.¹³³ Springer dokonce roku 1932 spolupodnítil (s A. Vyskočilem, E. Fryntou a V. Pourem) vznik bibliofilské Pourovny edice,¹³⁴ v níž později Doskočil zřejmě zamýšlel publikovat svou prvotinu. Vycházíme z dopisu Jana Zahradníčka z 12. 11. 1940: „Radím Ti důtklivě, aby ses za Fučíkem konečně vypravil a smluvil to s ním, u Paura by to bylo trochu jako na ztracené vartě. Prosím Tě, bibliofilie, co s tím!“ Doskočil přítele záhy poslechně, Fučíka – který od r. 1940 spolu s V. Závadou rediguje básnickou knihovnici Tvar u Jos. R. Vilímka – vyhledá a o rok později zde skutečně vycházejí *Větve stromů*. Tímto chceme načrtnout síť přátelských vztahů, která Doskočila vázala s Emanuelem Fryntou st. Nyní již ale k samotnému dopisu.

Frynta Doskočilovi napsal z Prahy, 21. 6. 1936. Vzhledem k tomu, že je dopis krátký, jej pro lepší orientaci v textu přepisujeme celý:

Praha 21. 6. 1936

Milý pane Doskočile,

není snadno vybrati celé básně, které by měly být vyloučeny. Spíše by se dalo mluvit o místech, která by měla být vybroušena nebo jen o slovech, která přerušila proud a jiskření.

¹³¹ „Bylo jich sedm, kdož na konci dvacátých let ustavili nejužší přátelský kruh, ve věkovém rozpětí patnácti let a letopočtovém pořadí: Emanuel Frynta, Albert Vyskočil, Bedřich Fučík, Miloš Dvořák, Jan Čep, Jan Zahradníček a jen o čtvrt roku mladší ‚benjamínek‘ Rudolf Černý...“ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Triáda, Praha 2016, s. 359.

¹³² Tamtéž, s. 285.

¹³³ František A. Springer „patřil do okruhu návštěvníků kavárny Union, blízké přátelské styky udržoval zejména s K. Doskočilem, F. Halasem, F. Hrubínem, J. Kadlecem, J. Koptou, O. Menhartem, J. Seifertem, F. Tichým, J. Týmlem.“ *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 4/I (S–T)*. MERHAUT, Luboš (ed.). Academia, Praha 2008, s. 311. Doskočil Springerovi věnoval báseň *Mírná krajina*, publikovanou r. 1936 v *Rozhledech po literatuře a umění*, roč. 5, č. 16.

¹³⁴ Srov. tamtéž.

Je-li už třeba něco vynechat, co nezní dost plně a čistě mezi ostatním, tedy snad: „Pozdrav královně“, „Dým“, „Podivení“, „Husy“, „Sochy“ – a možná „Předjaří“.

Některé jazykové volnosti (takové „líbezněj“) neznějí ve Vašich hutných a jakoby kutých verších dobře. Je tam několik takových věcí, které Vás jistě nemohou těšit, tím spíše, že je zřejmo, jak dobře znáte a rozlišujete váhu slova.

Píšu těchto několik slov v spěchu před odjezdem – jako jsem jen v neklidu pro návštěvu mohl číst. Tento ubohý papír jsem také sebral dětem – odpusťte.

Se srdečným pozdravem

Váš

Emanuel Frynta

Mohla by vzniknout ukvapená domněnka, že dva roky po dokončení *Žízň citů* nabízí Doskočil také tento rukopis – známým či přátelům k posouzení, případně k vydání. Ovšem není tomu tak. Všechny básně, které Emanuel Frynta st. jmenuje, pocházejí až z roku 1935¹³⁵ a téměř jistě je můžeme zařadit mezi texty onoho rukopisu (*Vigilie*), který zasílal také do melantrišské soutěže. V oddílu této práce věnovaném sbírce *Větve stromů* ještě ukážeme, že se sbírka zrodila právě z textů *Vigilie*, zatím tedy jen tolik, že právě k *Vigilii/Větvím stromů* existuje několik rukopisných lístků s návrhy obsahu, v nichž všechny básně, Fryntou zavržené, figurují, ale v dalších variantách obsahu už jsou důsledně přeškrtnuté, nebo zcela vynechané. Do vydání *Větví stromů* (1941) nepronikla žádná z nich. Proč ale Doskočil rukopis zasílal právě Emanuelu Fryntovi st.? Je možné, že vedle pokusu uspět v literární soutěži Melantricha, se mladý básník na Fryntu obrací jednak coby k autoritě (podpořené i blízkým přátelstvím s Janem Zahradníčkem), jednak s nadějí, že by se sbírky mohla ujmout právě Pourova edice, která vycházela již čtvrtým rokem – nejenže byl její „ediční program *Pourovy edice* (v základní řadě vyšlo do 1949 29 svazků) (...) formován přátelským kruhem literární kavárny Union, jehož spolupracovníci (vedle výše uvedených hlavních spolupracovníků zejména K. Doskočil, F. Hrubín, S. Kadlec aj. Strnadel) se rovněž redakčně či překladatelsky podíleli na některých titulech“,¹³⁶ ale jak jsme již zmínili, Emanuel Frynta st. stál přímo u jejího zrodu. Je tedy možné,

¹³⁵ Doskočil je dokonce pečlivě datuje (na lístku vloženém mezi materiály ke sbírce *Větve stromů*): Pozdrav královně (18. 5. 1935), Dým (26. 5. 1935), Podivení (14. 7. 1935), Husy (16. 6. 1935), Sochy (10., 12. 3. 1935), Předjaří (15. 11. 1935). Poslední jmenovaná báseň se sice vyskytuje i v *Žízni citů* (1934), ale ověřili jsme, že nejde o tentýž text.

¹³⁶ *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 3/II (P–Ř)*. OPELÍK, Jirí (ed.). Academia, Praha 2000, s. 1039. Heslo *Václav Pour*.

že z výše uvedených důvodů se k němu Doskočil v důvěře obrací o radu. Ostatně, jak také víme z citovaného Zahradníčkova dopisu, ještě v roce 1940 Doskočil přemýšlí o publikaci v rámci právě této edice; tato myšlenka ho tedy mohla provázet už nějakou dobu.

Přestože se nakonec Doskočilovo úsilí publikovat knihu ještě ve 30. letech netýká oné prvně uspořádané prvotiny *Žízeň citů*, ale v důsledku vede k vydání až *Větví stromů*, bylo nutné právě tuto aktivitu osvětlit. Nyní se ale vraťme zpět k básním nejstarším.

2.1.2 Analýza

Sbírka obsahuje 44 básní ve vázaném verši, přičemž žádná z básní není kratší tří strof, žádná zároveň nepřekročí počet sedmi, Doskočil bez výjimky dodržuje strofy čtyřveršové.

Název samotný, který Doskočil pro svou sbírku volí, předznamenává nejen onen obrat pozornosti k vlastnímu nitru, coby zásadní inspiraci nastupující básnické generace, ale také trýznivou konfrontaci se smyslovým světem. *Žízeň citů* poukazuje jednak ke zvnitřnělé poloze nedostatku a strádání, kterými žízeň je jak ve svém základním významu, tak v jakémkoli významu přeneseném, jednak napovídá pohyb – *žíznění* jako touha po vodě, akutní nedostatek jako výchozí bod, z něhož se lze domáhat úlevy, naplnění. *Žízeň* jako všelidsky sdílenou zkušenost Doskočil ihned přenáší do roviny osobní a duševní, která už ovšem do jisté míry všeobecnou sdílenost omezuje, a naopak implikuje svého druhu výlučnost – citově, niterně žízni ten, kdo zakouší svůj nedostatek a je si jej vědom, jehož nitro není netečné, ale naopak schopné nechat se pohnout (tj. přijmout výzvu k pohybu) i nahlédnout svůj stav. Doskočil skutečně rozšiřuje tuto zkušenost žízně na stav, prostor celé sbírky, stav zakládající a výchozí, byť se ve sbírce tento motiv objevuje jen třikrát, a to v básni *Rybník*: „*Žízeň citů znovu teď se nahnula / na večer u rybníka hrajíc se mnou v čas*“, v básni *S mračny plout*: „*Žízeň citů s výšek svých jsme odhodili*“ a v básni *Odvracení*: „*touha k nádobě jak dívky lepost / douškem zastínila žízeň v čase*“.

Karla Doskočila nepojí s poezií 30. let pouze počátek jeho básnické tvorby, byť nepublikované jinak než časopisecky. Sbírka *Žízeň citů* čerpá z podobných myšlenkových a imaginačních zdrojů jaké identifikujeme v poezii básníkůvých vrstevníků, kteří v tomto období publikují poezii známou pod pojmem *poezie času, ticha a smrti*. Pokusíme se nyní ukázat, že Doskočil, byť nikdy nestál na básnickém výsluní a debutoval až o deset let později, nebyl izolovaným hlasem stojícím mimo dobovou literaturu a její pohyby – nestránil se jí (což dokládá i ochota k časopiseckým publikacím jmenovaným výše), naopak s ní vstupoval do živého dialogu. Jak už jsme avizovali v úvodu tohoto oddílu, v sérii dílčích otázek načrtne

možné spojitosti mezi Doskočilovou sbírkou (potažmo jeho dalšími texty z 30. let) a jeho básnickými souputníky.

Než určíme základní motivický okruh Doskočilových textů, podívejme se na jejich skladbu zastoupenou už v samých názvech básní. Zdůrazněme, že básně Doskočil důsledně pojmenovává a s incipity jako názvy naopak nikdy nepracuje. Rozhodli jsme se v Doskočilově sbírce vytyčit několik okruhů s největším zastoupením (pro tento účel vybíráme i texty mimo ŽC, které jsou autorem datovány do 30. let) a srovnat s tímtož materiálem ve vybraných sbírkách (F. Halas: *Kohout plaší smrt*, *Tvář*; J. Zahradníček: *Pokušení smrti*, *Návrat*; J. Hora: *Tvůj hlas*; F. Hrubín: *Zpíváno z dálky*, *V. Závada*). Vybíráme tyto okruhy: čas v modalitě NOC/TMA/STÍN, čas v přírodě JARO, čas ohraničený DEN, SEN/SPÁNEK, DUŠEVNÍ STAVY, HLAS (příp. PÍSEŇ/ZVUK), DĚTSTVÍ.

Noc, tma, stín je v ŽC zastoupena v básních *Noc měsíční*, *Podzimní nokturno*, *Soumrak*, *V noci*, *Noci tmou*, *Vítání stínů* (z ostatních básní jde o text *Při západu*¹³⁷ a *Letní noc*¹³⁸). Pro srovnání uvádíme příklady z dalších sbírek počátku 30. let: v Halasově sbírce *Kohout plaší smrt* (1930) se objevují čtyři básně s názvy tematizujícími noc (*Terasa noci*, *Ve tmách*, *Večer na vesnici*, *Noční vidění malostranské*), v *Tváři* jsou dvě (*Noci*, *Ve tmě*)¹³⁹, v Zahradníčkově *Pokušení smrti* (1930) jde o básně *Jejich stín* a *Večer dětí*, v *Návratu* (1931) je koncentrace dokonce značná: *Ach o čem šeptáš noci bledousta*, *Tak v noci procítám*, *Oslava noci*, *Jarní večer*, *Večerní strofy*, *V noci*, *Večerní modlitba*. V Horově sbírce *Tvůj hlas* (1930) jsou to básně *Noc lásky*, *Soumrak*, *V šeru*, v Hrubínově *Zpíváno z dálky* (1933) jde o šest textů: *Noční rozmluva*, *Dívka v noci*, *Bláhové nokturno*, *Klekání*, *Stín*, *Zpěv noci*, J. Seifert (Jablko s klína, 1933) *Půlnoc*, *Stín*, V. Závada (Panychida, 1927) *Večer na počátku války*, (Siréna, 1932) *Renesanční nokturno*, *Noční apostrofa*, *Noční procházka*, *Sen svatojánské noci*, V. Holan (Vanutí, 1932) *Večere*.

Sen, spánek v ŽC – *Snář*, *Bděte*, *Usínání*, *Tvář spánku*, z dalších básní: *Před spánkem*, *Čas jít spat*, *Pták ze snu*, J. Hora (*Tvůj hlas*) *Sny*, *Sen*, *Náměsíční*, J. Zahradníček (*Návrat*) *V polosnách*, *Kahan spánku*, F. Hrubín (*Zpíváno z dálky*) *Rada pozdnímu spáči*, J. Seifert (Jablko s klína) *Zas jiných snů*, V. Závada (Panychida) *Sen*, *Spánek*, *Usínající žena*, (Siréna) *Sen svatojánské noci*, V. Holan (Vanutí) *Plavý náměsíčný*.

¹³⁷ Rukopis je datovaný 28. 7. 1936.

¹³⁸ Nedatováno, ale je ze stejné složky obsahující texty ze 30. let in LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 4: Rukopisy vlastní.

¹³⁹ V části *Hořec*, která pochází z roku 1933, do sbírky však byla vřazena až r. 1940, je báseň *V noci*.

Jaro v ŽC *Předjaří, Velkonoce*, F. Halas (Kohout plaší smrt) *Podzim na jaře*, (Tvář) *Předjaří*, J. Zahradníček (Pokušení smrti) *Příchod jara, Předjaří*, (Návrat) *Jaro, Jarní večer*, J. Hora (Tvůj hlas) *Jaro, Podjaří, Duben*, J. Seifert (Jablko s klína) *Jarní pout*, V. Závada (Panychida) *Jaro*, (Siréna) *Jarní krajina, První máj*, V. Holan (Vanutí) *Jaro na Jestřebí, Předjaří*.

Duševní stavy v ŽC – *Až smích dozní, Dům smutku, Podoba smutných, Stesk, Strach, Mrzuté ráno, Vroucnost, Obtížení, Čas lítosti, Podivení, Zahojení, Záchvěvy* v dalších Doskočilových: *Obtížení*, F. Halas (Kohout plaší smrt): *Lítost, Tlení, Žal*, (Tvář): *Slavnost porozumění, Prázdnost, Trýzeň, Píseň – Hanbo ze sebe jak tě znám, Jistota, Nemocný, Chvění, Touha, Jitřní stesk, Zmatený, Útěcha*, J. Zahradníček – *Pokušení smrti: Pokušení smrti, Tesknice, Nářek těla. Návrat: Osamění, Hrozba, Mdloba, Závrať, Píseň o tíze, Radost*. J. Hora (Tvůj hlas) *Závrať, Elegie, Nemocní, Náměsíční*, J. Seifert (Jablko s klína): *Loučení, Slzy v očích*, V. Holan (Vanutí): *Touha, Úzkost, Chorá, Pláč symbolů, Chorá láska*, V. Závada (Panychida) *Nemocný, Bludná mapa, Útěcha v městečku*, (Siréna) *Vanitas vanitatum, Kajicnice, Nostalgie, Pláč*. Exponované jsou zde zejména negativní (smutek, lítost, pláč, stesk) či hraniční duševní stavy (jako nejistota: závrať, zmatek, chvění, pokušení...).

Den – den nebo dny jsou u Doskočila přítomné nejednou, naopak u ostatních básníků vůbec. ŽC *Běda dním*, ostatní 30. léta *Příštím dnům, Jde míra dní, Nepotřebné dny*, Látka (zkontrolovat, zda jsou data) *Nový den, Rodný den*.

Hlas, zvuk, píseň – ŽC *Hlas, Tvůj hlas, Přejídná píseň, Píseň* (+ něco v Látce). F. Halas (Kohout plaší smrt) *Ten hlas*, (Tvář) *Píseň – Hanbo ze sebe jak tě znám, Píseň – Tak jako usínají ruce tvé, Píseň – Jdu k tobě rád*, J. Zahradníček (Návrat) *Hlasy za zdí, Píseň o tíze*, F. Hrubín (Zpíváno z dálky) *Zpívající vody, Píseň ženy, Zpěv noci, Zpíváno z dálky, Dívka zpívá o zloději úlu, Zpěv doby, Pozemská píseň*, J. Seifert (Jablko s klína) *Píseň na vrbovou pišťalku, Píseň, Píseň o Panně Marii a o víně*, V. Holan (Vanutí) *Píseň milenky, Milostná píseň*, snad můžeme zařadit i báseň *Rekviem* od V. Závady (Siréna).

Dětství – ŽC (*Dětství*), F. Halas (Tvář) *Kráska u dětí*, J. Zahradníček (Pokušení smrti) *Večer dětí, Dětský pasionál*, (Návrat) *Plnost dětství, Děti*, F. Hrubín (Zpíváno z dálky) *Bludné dítě*, J. Seifert (Jablko s klína) *Matka a dítě*, V. Závada (Panychida) *Dítě*.

Přestože motivické zastoupení v názvech básní pochopitelně zdaleka nenahradí ponor do textů samotných, považovali jsme za podnětné nechat se k tomuto ponoru vyzvat právě takto – vypořádat nit vinoucí se i takto „po povrchu“, která už ovšem více či méně napovídá vnitřní příbuznost textů, společné zaujetí a zájem o určité zkušenosti či jevy a součástí tohoto zaujetí je i Karel Doskočil. Ne všechny výše vypsány motivy pro nás budou nyní stejně podstatné, na

tomto místě nám šlo právě o utkáni oné sítě souvislostí, která už leccos vypovídá. Naopak motivem, který se v žádné z Doskočilových básní 30. let (ať už ŽC nebo jiné datované) explicitně neobjevuje, je právě **smrt** (v názvech exponovaná zejm. u Františka Halase – *Kohout plaší smrt*, méně pak u Jana Zahradníčka – *Pokušení smrti* nebo Vladimíra Holana – *Vanutí*). Věnujme tedy pozornost nejprve jí – jakou úlohu v ŽC sehrává?

[Smrt]

V ŽC smrt poměrně frekventovaným tématem – jen výskyt lexémů *smrt*, *mrtvý*, *kost*, *rubáš*, *hrob* dosahuje čísla vyššího než 30. Vzhledem k tomu, že vstupuje do různých významových modalit, vyjdeme nejprve z básní *Tvář spánku*, *Vítání stínů* a *S mračny plout/Konec konců*. Na těchto textech se pokusíme jednotlivé odstíny pojmenovat a rozlišit.

Báseň *Tvář spánku* klade smrt do sousedství spánku, což není překvapivá souvislost, nicméně spánek i smrt zde figurují jako prostory duševní trýzně. Spánek nepřináší úlevu od bolestí dne, sen není únikem do zapomnění nebo úlevy. Ve čtvrté strofě zaznívá: *Z únavy konec moře poznávají ptáci / v srdci přetíženém nad ponor bolestí / však moře narůstá a podoba se neodvrací / každým snem sestárnem o tiché neštěstí*. V nekonečnosti moře se jeví ona nemožnost oddechu, spočinutí, které hledá vyčerpaný pták, sny neobčerstvují ale člověk jimi schází. Nemožné je zřejmě i ono zapomnění: *Pravěkem paměti vždy lze se procházeti / v tmě stínu unikáš a cíháš na zbylé / věčně jež hypnotisuje jak medusí tvář smrti*. Ještě uvidíme, že Doskočilovy texty se vyznačují nejasností, často jsou těžko čitelné i pro komplikované určování souvislostí a referencí. I v těchto verších není zjevné, čemu se váže *zbylé*, patrně ale půjde o vazbu „zbylé, jež věčně hypnotisuje tvář smrti (podobná) medusí“, může jít o souvislost s pamětí, vzpomínkou (zbylá vzpomínka?). Domníváme se ovšem, že tato strofa, která navazuje na předchozí citovanou, se týká snů, v nichž je smrt stále přítomná. Příbuzný obraz se objevuje také v básni *Vítání stínů*: *V končiny předků sen se rozpadá / a předstiňuje hrob*. Přítomnost smrti ve spánku (či sou-časnost obou) podtrhuje ještě dvojverší ze začátku první básně: *spánek vymírá smrt vrchol obchází / noc bez úsvitu v den se sesouvající*. První verš – také nejasný i z toho důvodu, že Doskočil nepoužívá interpunkci – by mohl indikovat nikoli spánek, ale naopak nespavost, čemuž ovšem zbytek básně nenapovídá. Je tedy možné, že i zde se prostupuje prostor spánku a smrti jako hrozby, která nepopřává klidu a ani s úsvitem nepřichází žádné vysvobození. Hrozbu smrti podtrhuje i závěrečné dvojverší básně: *své srdce marně zakopáváš poustevníku / ó hrob se prozradí ó hrob se prozradí*. Proč poustevník zakopává své srdce? Aby je – v jeho bolesti – utišil, nebo před ním naopak unikl? Srdce je u Doskočila dvojím

prostorem: *za lodičku srdce k obloze jsme nesení* (z básně *Až smích dozní*), srdce je schopno rozpoznávat duchovní skutečnosti: *za bohem mířit srdce míti kompasem* (z básně *Poutník*), ale je také prostorem trýzně či pokušení: *v srdci přetíženém nad ponor bolesti* (*Tvář spánku*), *srdce ztracené však duše ostražitá* (*Přechodná píseň*), *stoupá stoupá do srdce ten proužek rtuti* (*Smysly*). V básni *Sochy*, která není součástí *ŽC*, ale byla publikovaná roku 1935 v *Rozhledech* po literatuře a umění, se objevuje verš *jsou srdce zvěčnělá též prasklá ve půli*. V kontextu onoho varovného, dvojího *ó hrob se prozradí* se ovšem zdá, že hrob-smrt zde nejsou v tomtéž metaforickém prostoru jako duchovní svět a Bůh, k nimž srdce dovede nasměrovat, smrt je stále cosi, před čím se nejde skrýt a zdá se, že zde pohlcuje i srdce, symbol lidského nitra (Doskočil např. neoperuje významově odlišně s pojmem *duše*, oproti srdci ji nijak nevytýká). V básni *Konec konců* je Bůh dokonce výslovně postaven mimo zkušenost smrti: *bůh nepozná smrt / více poznáme a to nám zjev / zvědavost smrti zdrť*. Subjekt se ovšem vzápětí dovolává právě Boha s takovou prosbou, která z Boha činí někoho, kdo má smrt v moci. I na tomto místě by vzkypělo více otázek než kolika se můžeme věnovat, Doskočil se k tomuto motivu dále nevrací, a proto ponecháváme toto místo nedopovězené. Obdobná nemožnost úniku se ozývá i na dalších místech *ŽC*. V básni *Konec konců* dokonce vystupuje smrt personifikovaná, opatřená vědomím/imaginací: *a představuje si mě smrt že zahynu / had do větve se vrací k půdorysu kosti / stín bez chladu les bez stínu*. Doskočil se přítomnost smrti nesnaží nijak vyřešit, smířit či pointovat. V některých textech zaznívá úzkostně a beznadějně, v jiných je tato emocionální poloha slabší a smrt se jeví spíše konstantně, bez dramatických kontur: *Zbloudilá ozvěna v údolí tichých zrcadel / touží se probudit z těžkých snů života / stíny příštích smrtí se kladou u cest na podél / den nastavený ohněm lahodně klokotá* (z básně *Vteřiny*). Nejnaléhavější prožitek smrti v její stále blízkosti zobrazuje báseň *Smysly*, z níž zde ocitujeme první čtyři strofy. Vybíráme delší ukázkou, která nám poslouží i jako ilustrace „duševní situace“ subjektu.

Hlas utopence uváz v hrdle flétně
hlas padlého anděla zní vzletně
hlas boha kutálí sebou¹⁴⁰ nit úzkosti
pět ran mě vleče k večerní lítosti

Chuť smrti k jazyku mi přirůstá
chuť kterou uloupila mi tvář bezústá

¹⁴⁰ Tady je zřejmě neopravená chyba v chybějícím zvrtném s: „s sebou“ místo „sebou“.

chud' bdí a neohlédati se nutí
stoupá stoupá do srdce ten proužek rtuti

Tlení úzká nervatura vzpomínek
tlení ukládá se v pošubnutí ramínek
tlení zavoní a srazí touhy na kolena
stoná stoná vůně květu jehla zalomená

Chůze náměsíčná¹⁴¹ měsíce nad zemí
chůze zhroucení v duševním zázemí
chůze cizince tě ze sna probudí
po tmě po tmě tápeš s hříchem k osudí

Prožitek smrti je zde zobrazen v poloze smyslové zkušenosti – chuti, která už přerůstá jen duševní stav a jeho metaforizaci, ale zasahuje i fyzickou zkušenost. Můžeme ji číst jako jistou pohlcující totalitu, která zůstává věrná rysům předešle sledovaným: nelze se jí zbavit (*k jazyku mi přirůstá*), je stále přítomná (*chud' bdí*) a pronásledující (*neohlédati se nutí*). Celá báseň pak modeluje obraz duševní trýzně, úzkosti (opět spojené s duchovním zážitkem, v němž Bůh neposkytuje útěchu): utopenec – hlas uváznutý v hrdle flétny (zadušení, zdušení) – nit úzkosti – lítost – chud' smrti – rtuť v srdci – tlení – nervatura vzpomínek – touha – nemoc – jehla – náměsíčnost – zhroucení – tápání – tma – hřích... Tento kontext duševních muk zakoušení smrti dramaticky zostřuje.

[Duševní stavy, emoce]

Emoční vrstva ŽC spolehlivě odpovídá prožitkům básně *Smysly*, což jsme pozorovali již v zastoupení modalit smutku a tíhy v názvech jednotlivých básní. Nesmíme opomínat ani název – předznamenání – sbírky samotné: *Žízeň citů*, která k citovému, psychickému prožitku poutá pozornost ještě dříve, než je kniha otevřena. O interpretačních možnostech, které název nabízí, jsme stručně pojednali hned v úvodu této kapitoly. Mezi nejfrekventovanějšími emocemi či jejich projevy je zde zastoupen smutek, bolest, marnost, úzkost, nervozita, zklamání, pláč.

¹⁴¹ Byť Doskočil v této básni ručně doplňuje chybějící diakritiku, toto místo je zapsáno krátce bez opravy, a tak jej záměrně ponecháváme.

Citujme zde několik ilustračních pasáží: *smutek neřádný jenž hrdlo svírá* (Na konci roku), *housle v domě smutku kvílí* (Dům smutku), *Oči dívek rozrůstají se jak rány po tmě bolí / a stále smutny jsou jak vybraná ptačí hnízda* (Usínání), *po narážce bolesti své písňě hraju* (Mrzuté ráno – i zde nacházíme další příklad duševní nepohody), *Něco ve mně má radost z každé hrůzy / a směje se mým tajným bolestem* (Tvář – ještě uvidíme, že přítomnost radosti ve sbírce není osvobozující, naopak už je přimknuta k zármutku, trýzni), *na schovávanou s bolestí si hrajem / a pozdě pláčeme nad tím že jsme se smáli* (Metamorfosa), *písni zalidněnou v pole pustá / dávná marnost doléhá* (Bděte), *kroky marných touh značí mou vrstevnici* (Tvář spánku), *v tmě přisáváš se k úzkosti a pohybuješ rtoma* (Usínání), *kutálím za sebou nit úzkosti* (Noci tmou), *Sen úzkostný jak hladomorný / hltá kapky zdi své cely* (Předjaří), *vykrápěj slzami večerní tísň* (Usínání), *pod stodolu snů však duše má se chvěla a v kraji nedovoleném však duše má se chvěla* (Záchvěvy), *sladkost zklamání tak spolehlivě ronící* (Odvrácení), *prudkost zklamání už nevypáčí* (Píseň), *pláči svému vzdáváš stále větší péči* (Země má), *a něco pláče když smáli by se druzi* (Tvář), *cedníkem prstů pláč se proklesí* (Konec konců), *v otep váží úrodu slz před nedělí* (Až smích dozní)... Řada emocí je vyjádřena nepřímou, metaforicky, např. *v nitru uvázly kameny z povodní / a v usínání tlačí tě a není pochodní* (Usínání). Váží se také k motivům noci, tmy, stínu, na které jsme již upozorňovali. Nemáme nyní prostor věnovat se těmto obrazům podrobně, chceme však zprostředkovat alespoň základní představu o Doskočilově prvotině a jejím psychickém naladění, které odpovídá emoční skladbě Doskočilových básnických souputníků.

Vyzdvihneme zde jeden moment, který lze sledovat již v citovaných ukázkách. Týká se radosti přítomné ve sbírce, která většinou (až na drobné výjimky, ani ty však nejsou interpretačně jednoznačné) hořkne nebo je popírána (*Víc než radost žal byl skutečnost*, Na konci roku), ale objevuje se tu i poloha radosti jako jakéhosi požitku z utrpení: *Něco ve mně má radost z každé hrůzy* (Tvář), *Nitro nitra mého je mi sladce cizí* (Až smích dozní). U Doskočila se projevuje tendence podobná Zahradníčkově prvotině, jíž je ona bolestínská manýra, ono *zamilování se do své choroby*.¹⁴² V ŽC lze najít místa, která jakousi péči o bolest vyjadřují jasně (*pláči svému vzdáváš stále větší péči*, Země má), jindy je přítomná spíše implicitně v přílišném zaujetí sebou (*představuje si mě smrt že zahynu*, Konec konců), v neustálé přítomnosti duševních muk, které však samy sebe nejsou schopny překročit.

Snad právě v tomto trpném, vysoce subjektivním prožitku sebe ve světě (ostatně skutečnost, že objektem analýzy se stává subjekt, je typickým rysem poetiky 30. let) můžeme

¹⁴² Viz zde, s. 35.

sledovat další tendenci, která je příznačná i pro další básníky tohoto nedeklarovaného, ale vnitřně spřízněného okruhu. Jde o tendenci směřovat k „osamostatnění obrazných pojmenování, přerývanosti kontextu, který neustále nově metaforizuje ústřední téma – pocit, často vyjádřený v titulu básně,¹⁴³ což Jiří Brabec spojuje právě s poezií počátku 30. let. My máme za to, že tato neustálá metaforizace u Doskočila funguje nejen v mikroprostoru jednotlivých básní, ale zahrnuje i celkový prostor sbírky, že jde nakonec o metaforizaci onoho žíznění, strádání, vypjatého a zklamávaného hledání vody, ale také jisté rezignace, zahradníčkovského zhlížení se v žízni.

[Láska]

Jako jeden ze zdrojů slibného naplnění, utišení žízně¹⁴⁴ by se mohla v ŽC jevit přítomnost milostného vztahu. Ani láska však není *šťastným prostorem*, Bachelardovým *šťastným bytím uvnitř*¹⁴⁵, naopak se i zde potvrzuje střet s *nešťastným prostorem*, který sleduje Zdeněk Kožmín v poezii Halasově: „Šťastný prostor se vždy vyprazdňuje, svět zeje dokořán, nikde nelze nalézt vytouženou útulnost schoulení.“¹⁴⁶ Motivy lásky bývají v ŽC spojovány i s motivy času a jeho pomíjivosti, v posledku marnosti *Orloj srdce ukazuje všechny hodiny / všechny dívky které připomínaly nám lásku / opuštěny jsou jak mrtvé vteřiny / s větrem a rychlostí vedou sázku* nebo *Láska za láskou odchází do bezvědoma* (Poutník) – motiv zapomnění, vytracení, které jako by nutně následovalo za každým milostným prožitkem, se zde několikrát navrácí. Ve verších *Veta dním které jsme dali lásce / běda dním které si vzala láska* (Běda dním) se zdá, že láska není jen provázena zmarem, ale zmar aktivně působí. Láska vysloveně nešťastná, spjatá dokonce s prostory tmy, zde zaznívá ve verších jako *láska na dálku uhasne svíci / přečastá slza hlubinu vytesá* nebo *prohlubuji studni v sečné ráně / a s láskou pokračuji v tmách* (Zahojení). V básni *Až smích dozní se nakonec onen šťastný prostor hledá v prostoru duchovním: jak ptáče z hnízda vypadaly dívky z paměti / duše na tvar božích úst zas vzpomíná*. Viděli jsme ovšem, že ani víra nakonec není krajinou jisté útěchy, někdy je to krajina úzkosti, jindy naděje křehká, ale

¹⁴³ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995. s. 361.

¹⁴⁴ Tato naděje zaznívá v dvojverší: *touha k nádobě jak dívky lepost / douškem zastínila žížeň v čase (Odvrácení, ŽC)*, nicméně je beznadějně zklamávaná.

¹⁴⁵ Srov. KOŽMÍN, Zdeněk. Halasův prostor in KOŽMÍN, Zdeněk et al. *Studie a kritiky*. Torst, Praha 1995. s. 161–166.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 163.

vzdálená: *duše boha [je] snem jenž nyní kdesi dřímá* (Až smích dozní). K milostnému citu tedy můžeme říci například to, že prožitek lásky u Doskočilova subjektu není spjat se smrtí jako se tomu často děje u Františka Halase, podléhá ale spíše vlivům času, který jednotlivé prožitky pohlcuje a v důsledku zmarňuje, zavléká do nešťastného prostoru.

[Krajina, krajinná nálada]

Ted', když jsme získali určitou představu o vrstvách prožitků zastoupených v ŽC (smrt – podoby duševní trýzně – láska – čas – duchovní skutečnost), obraťme pozornost ještě k přítomnosti přírodních motivů a krajiny, která v Doskočilově díle přetrvává jako jeho podstatná součást. Zdeněk Pešat píše – opět v souvislosti s poezií Halasovou, tedy sbírkou *Kohout plaší smrt* –, že skepse subjektu „ještě hlouběji poměřuje všechny jeho projevy, proniká i do oblastí krajinných nálad, a to jak tam, kde básník zachycuje přírodní stavy dějem nebo dramatizující metaforou (Podzim, Krajina u nás, Podzim na jaře, Večer na vesnici), tak tam, kde vytváří fiktivní snovou krajinu (Jedovatá krajina, Zimomřivá krajina).“¹⁴⁷ Rádi bychom ukázali, že i Doskočilova krajina často dokresluje nebo vyjadřuje stavy lidského nitra. S fiktivní krajinou utvořenou přírodními jevy symbolického charakteru se setkáváme hned v první básni sbírky, *Země má*. Některé z nich se vztahují k subjektu zcela přiznaně – *Ted' v stínech kráčím vstříc v palčivé poledne ; jak v cizí krajině jsem zaslech známá slova / za horizontem přepadl jsem v pole rozhledné* –, jiné splétají citový kontext pro vnitřní pohyby subjektu – *srdce na úsvitě, květy v jaře, křídla unavených ptáků, rozmetaný oheň hvězd, zima jež se v jaře třikrát vrátí...* Tento postup se v básních ŽC projevuje nejčastěji a spíše než o koherentní představu krajiny jde o fragmenty přírodních elementů, které přispívají k metaforizaci onoho ústředního – zpravidla citového – tématu, o němž už byla řeč. Nejčastěji se opakující jevy jsou vítr – oheň – hvězdy – měsíc – listy – květ – růže – déšť – moře (a vůbec voda) – krajina (často rozvíjená adjektivem „rodná“, která se váže k duši subjektu) – pták (ptačí hnízdo) – les. Možností rozhledu po krajině často ubývá vzhledem k tomu, jak exponované jsou zde tma a noc, z nichž prosvítají často jen hvězdy a měsíc. Ve sbírce se však objevuje i několik básní, jejichž rámec tvoří určitá (byť místně nespecifikovaná) krajina, která je stabilním a koherentním zdrojem přírodní imaginace v textu. Jmenovitě jde o básně *Podzimní nokturno*, *Stesk*, *Plískanice* nebo *Rybník*. Z textů datovaných do 30. let jmenujme ještě o báseň *Hruška v polích*.¹⁴⁸ Kupříkladu

¹⁴⁷ PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Československý spisovatel, Praha 1985, s. 74.

¹⁴⁸ Verze básně *Vyburcování*, datováno 28. 2. 1936. Oba texty jsou rukopisné.

v básni *Plískanice* se od konkrétní situace mlhy a deště, které opět odpovídají psychickému rozpoložení subjektu, klene asociační most k dalším obrazům vody a slané vody (metaforická linka déšť v okně – slzy – slané moře): „v přesolené moře z rány vytéká mé touhy řeka“, takže Doskočil nakonec využívá konkrétní obraz k vytvoření fiktivní krajiny. V básni *Rybník*, která napovídá máchovskou inspiraci,¹⁴⁹ naopak přetrvává konkrétní stav krajiny (večerní šerení u rybníka) od začátku až do konce a přivolává tesknou, melancholickou atmosféru, v níž je exponován žal, ticho, voda spjatá s pláčem i smrtí (utonutím) a citovost krajiny je podtržena závěrečným čtyřverším:

Cit dávný jak člověka řeč tu po rybníku šel
v nastřádaném tichu bahnem se tu stal
prsténc kol obnažených těl
rozlitý jak lítost překoceny žal

Na *Žízni citů*, Doskočilově první – ač nepublikované – uspořádané sbírce a příkladu několika dalších textů datovaných do 30. let, jsme se pokusili ukázat souvztažnost mladého básníka s tzv. „*poezií času, ticha a smrti*“. Motivická skladba básní, emoční škála i citové těžiště, zacílení na subjekt a jeho nitro, způsoby prožitku smrti i milostného vztahu... to všechno vykazuje znaky nápadně podobné až totožné s vytčenou poetikou. Doskočilovy texty jsou dramatické a vysoce senzitivní. Vykazují podobnost zejména s ranými texty Jana Zahradníčka a poetikou Františka Halase. Právě možnou halasovskou inspiraci ještě krátce zmiňme zde, týká se totiž ryze formálního rysu Doskočilových básní: jde jednak o naprosto absentující interpunkci, coby výrazný rys např. Halasovy, ale také Renčovy¹⁵⁰ poezie – Doskočil však tuto strategii posléze opouští.

Doskočilova poezie zatím experimentuje s veršem i syntaxí, která se vyznačuje těžkopádností až krkolomností, často zásadně znejasňuje jak dílčí vazby, tak celkový smysl sdělení – a rozhodně nemáme na mysli nárok na smysl textu, takový nárok vznášet odmítáme. Domníváme se, že čtenáři je mnohdy znemožňovaná i základní orientace v textu a jeho dílčích sémantických konstrukcích. Doskočil naopak zásadně neexperimentuje lexikálně. Pokusy o

¹⁴⁹ Viz např. verše: „v smích skal zaplakal tón z minula“, „rybník připomínkou dávnou se tu stal / když lásky stěsnaly se v slzu jedinou“, „Uplyňte vlnky u skaly v tichosti“, „prsténc kol obnažených těl / rozlitý jak lítost překoceny žal“.

¹⁵⁰ Srov. RENČ, Václav. *Jitření: kniha básní*. Řád, Praha 1933.

rým nebo využití metra působí až na několik výjimek dojem spíše náhodným než systematickým a záměrným.

Propozorování určitých rysů těchto juvenilních textů považujeme za nezbytné pro další analytickou a interpretační práci následujících kapitol, v nichž se přesuneme do 40. let, a to nejen ke dvěma publikovaným sbírkám poezie, ale také k dalším dvěma sbírkám zachovaným pouze v rukopisné podobě a dvěma¹⁵¹ samostatným, rovněž nevydaným, básnickým skladbám.

¹⁵¹ Třetí, nedatovanou skladbu podobného formátu *Epopěj*, zřejmě připravenou jako dárek Doskočilovu tchánovi F. Kořínkovi, pojímáme pouze okrajově.

3. Poezie 40. let

Většina básnické tvorby Karla Doskočila spadá do válečných 40. let, počínaje první publikovanou sbírkou *Větve stromů* (1941, Jos. R. Vilímek), byť, jak posléze uvidíme, čerpá tato sbírka především z textů vzniklých mezi lety 1935–1938. Po ní následuje nevydaný rukopis *Okno na jih*, vznikající od roku 1941 do roku 1943, a dvě samostatné delší básně z pozůstalosti, datované do roku 1945; *Moulin Rouge* a *Rozmluva noční*. Druhá a zároveň poslední Doskočilova publikovaná sbírka *Milosrdenství* (1947, Vyšehrad) vyšla až dva roky po konci války, nicméně tvoří ji texty z let 1943–1946 a válku reflektují ještě v jejím průběhu. Tato kapitola se uzavírá zjevně nehotovým konceptem sbírky *Harmonia*, jehož součástí je jen několik datovaných textů, a ty spadají do rozmezí let 1947–1949. Jen jediný text se vymyká a váže se k němu datum o deset let pozdější. Okrajově zmiňujeme delší, humoristickou báseň *Epopěj*, věnovanou Doskočilovu tchánovi Františku Kořínkovi. Vzhledem k roku Doskočilova sňatku s Marií Kořínkovou (1940) a básnickově experimentu s formou dlouhé básně, který se projevuje v polovině 40. let, předpokládáme, že skladba vznikla přibližně v této době.

Cílem této kapitoly není přehledovost, která by destilovala z již existujících literárněhistorických přehledů (protektorátní i těsně poválečné poezie) další. Chceme si především položit otázku, jakým směrem či směry se ubírá Doskočilova poezie, sledovat její vývoj od sbírky ke sbírce, chceme pozorovat poetiky, které básník opouští i poetiky, které teprve ohledává. Zajímá nás, jak dvě Doskočilovy publikované sbírky přijímala kritika, cenné jsou pro nás také bezprostřední reflexe Jana Zahradníčka, které máme k dispozici díky dochované korespondenci. Nelze zapomenout, že jakkoli nevýrazně, Doskočil zůstává součástí literární scény. V Akordu pod vedením Zahradníčka publikuje básně a recenze historické literatury, dochází do literární kavárny Union, udržuje přátelskou korespondenci (i osobní kontakt) se Zahradníčkem, který jej informuje o společných známých (viz podkapitola 1.3 *Doskočil v literárních kruzích*), obou publikovaných sbírek se redakčně ujímá Bedřich Fučík. Sledujeme tedy přirozeně možné vlivy, které na Doskočilovu poezii působí a čteme ji v kontextu dobové produkce, nikoli izolovaně. Zvlášť podstatný je pro nás v tomto ohledu způsob, jakým do Doskočilovy tvorby vstupuje skutečnost války, okupace, osvobození a těsně poválečné společensko-politické situace, nakolik přitakává nebo naopak vzdoruje určitým literárním tendencím, jak v oblasti tematické/motivické, tak např. jazykové.

Vzhledem k tomu, jak široký a rozmanitý prostor Doskočilova tvorba 40. let zabírá, jsme se rozhodli koncipovat tuto část jinak než úvodní kapitolu k poezii 30. let. Toto období

bylo pro Doskočilovu poezii poměrně konzistentní, a proto jsme mohli snáze vytyčit jistý manévrovací prostor, jeho výchozí body a k nim teprve vztahovat konkrétní texty. Pro potřeby této části práce interpretační postup obrátíme tak, že u jednotlivých sbírek zvolíme takové rysy, které vztáhneme k dobovému literárnímu kontextu a následně přistoupíme ke srovnání. Na tomto místě vytyčíme několik základních okruhů, k nimž bude posléze upřena největší pozornost. Prozatím nám postačí vytvořit základní myšlenkovou osnovu, s níž můžeme pracovat (a rozvíjet ji) ve zbytku kapitoly.

Ve studii *Metamorfózy básnického obrazu* upozorňuje Jan Wiendl, že již od druhé poloviny 30. let prochází podoba české lyriky významnou změnou, předznamenávající jisté cesty, po nichž se ubírala v následujícím desetiletí: „Většina výrazných básnických osobností postupně opouští dosud výraznou subjektivizační, reflexivní perspektivu své lyriky a obrací pozornost k objektivaci, k předmětným otázkám a společně sdíleným tématům, z nichž stále častějším se stává vyjadřovaná obava o osud rodné země, vlasti.“¹⁵² Tohoto tématu jsme se dotkli v první části naší práce, která reflektovala Doskočilovy odborné, historické práce období 1938–1945, které se ještě před začátkem války přimknuly právě k tématům národní identity, národního vědomí a jeho duchovních kotev. Poukázali jsme k pozvednutým hlasům Jana Zahradníčka a Josefa Hory, které již roku 1937 projevíly velmi podobnou tendenci – básnickým slovem. Budeme sledovat, zda se tato předzvěst a příprava projevuje také v Doskočilově lyrice, neboť uvidíme, že sbírka *Větve stromů*, ač publikovaná až roku 1941, vychází z textů zejména druhé poloviny 30. let.

Druhým tematickým centrem, které nevyhnutelně prostoupí tuto kapitolu, bude prožitek a reflexe válečných let. Budeme pozorovat, jakým způsobem zkušenost války vstupuje do Doskočilovy tvorby, jaké možnosti výrazu využívá, kdy a jak se projevuje – a to i tam, kde by se mohlo zdát, válka prochází nepojmenovaná, bez povšimnutí. Bedřich Fučík připomíná, že „[s]lovo není záležitostí vnější znalosti (viz P. Eisner), nýbrž problém duchovního stavu, duchovní účasti, a každý lístek svatební kytice milostných veršů Zahradníčkových je doslova a do písmene poznačen krví válečných let právě tak, jako Halasovými dětskými říkankami v Ladění prosakuje realita války víc než v mnoha verších ambicí daleko větších.“¹⁵³ Pokusíme se u Doskočila zaslechnout „přízvuky“ tohoto období i tam, kde jeho poezie zůstává introspektivní, odehrávající se zdánlivě mimo kolektivně sdílený časoprostor, tak jako Fučík

¹⁵² WIENDL, Jan. *Metamorfózy básnického obrazu* in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny III (Česká literatura v letech 1935–19347)*. Academia, Praha 2017, s. 334.

¹⁵³ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Melantrich, Praha 1994, s. 23.

zsléchá „horní přízvuk úzkosti, vzdoru a vzteku“¹⁵⁴ u Halase nebo „pocit ošklivosti nad zvráceností všeho života, pocit hnusu nad Evropou, která ztroskotává až do kalu hanby“¹⁵⁵ v poezii Holanově.

Výraznou složkou poezie válečných let je u řady autorů příklon k jisté prostotě lidského života, pohybu ve světě, který na sebe bere podobu návratů – k domovu, dětství, prostorům bezpečí, vnitřního smyslu. V takové tvorbě „se objevuje několik motivických konstant, jako je domov, země, mateřský cit, dětství, milostný vztah, příroda, krajinný zážitek atp., které umožňují prolínání individuální zážitkové sféry s nadosobními idejemi a kategoriemi.“¹⁵⁶

S těmito konstantami, které jmenuje Jiří Brabec, i tematikou nacionální, těsně souvisí také jisté pojetí náboženské víry, která se projevuje jako stabilizační prvek, zdroj smyslu a rozumění, zdroj útěchy a naděje. Jaroslav Med píše, že pomnichovská tragická národní situace vedla k hledání východisek, mezi nimiž se nabízela i ta duchovní. Byl tak „oživen vztah i k hodnotám náboženským; nejen Zahradníčkovy básnické prosby k zemským patronům (shrnuté do básnické sbírky Korouhve, 1940), ale i v poezii Seifertově a Hrubínově nalzáme křesťanskou inspiraci a stejně tak má i Horův kult domova jakožto spojení živých a mrtvých jisté spirituální konotace.“¹⁵⁷ V průběhu kapitoly uvidíme, jakým způsobem proniká do Doskočilovy poezie křesťanská tematika, která básníkovi slouží také jako interpretační klíč k válečnému dění.

Nakonec se zaměříme – ve světle všeho výše uvedeného – na Doskočilovu recepci květnového osvobození, které je v kontextu jeho tvorby obzvlášť pozoruhodné.

¹⁵⁴ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Melantrich, Praha 1994, s. 16.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 462.

¹⁵⁷ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova*. Academia, Praha 2010, s. 265.

3.1 *Větve stromů* (1941)

„Touto knihou Karel Doskočil debutuje jako lyrik,“ píše Bedřich Fučík¹⁵⁸ na přední záložce *Větví stromů*, která roku 1941 vychází v edici Tvar (nakladatelství Jos. R. Vilímek) coby třetí sbírka poezie. Edici tehdy (1940–1945) redigoval Vilém Závada a Bedřich Fučík, který mezi lety 1939–1943 působil také jako šéfredaktor Vilímkova nakladatelství. Ohlasům na Doskočilovu prvotinu se v této kapitole ještě věnovat budeme, ale nebude na škodu, když ocitujeme i zbytek průvodního textu už teď – poskytně nám totiž impulsy a východiska některých otázek, které si nad textem položíme.

„Debut obyčejně zjevuje jen část tváře autorovy. U Doskočila je však tomu jinak. Tvoří vlastně bez vlivů. Zpodobňuje svůj svět. Od prvního do posledního verše provází vás neustále autorova vůle po novém vidění světa, vůle vyjadřovat realitu a myšlenkové proudy novými obrazy, novou intonací, novou harmonií rýmů. Vůle je prvním znakem Doskočilovy poesie. To také znamená: žádný klid, žádné pohodlí, žádné ulehčování úkolu. Doskočil je nejpřísnější sám k sobě. Staví ze slov závažných a těžkých. Vybírá je s pozorností neobyčejně soustředěnou, přitesává je s úporností dělníka pracujícího v tvrdém kameni. Básní z temných pochyb, aby na světlo světa vynesl jen krystaly, které by čtenáře překvapovaly čirostí a dokonalostí výbrusu. Doskočil dochází jistoty teprve ve chvíli, která následuje po úporném zápase. A proto v každém verši přináší něco nového, proto tvoří. Právě pro tyto vlastnosti je tím, kdož přichází a s nímž nutno počítat.“¹⁵⁹

3.1.1 Geneze

Již v předešlé kapitole, věnované Doskočilově nevydané prvotině *Žízeň citů* (1934), jsme se tématu geneze *Větví stromů* dotkli. Ověřovali jsme totiž hypotézu, že se Doskočil v druhé polovině 30. let pokoušel *Žízeň citů* vydat, která se ovšem nepotvrdila, a to zcela jednoznačně.

¹⁵⁸ Text na záložce je nepodepsán. Fučíkovo autorství textu dokládáme z FUČÍK, Bedřich (eds. Vladimír BINAR a Zuzana JÜRGENSOVÁ). *Paralipomena: juvenilie, stati, recenze a texty z let 1918–1984*. Triáda, Praha 2006, s. 148.

¹⁵⁹ FUČÍK, Bedřich. Anotace na přední záložce in DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941.

Komentovali jsme jednak dopis Emanuela Frynty st. z 21. 6. 1936 (z Doskočilovy pozůstalosti), který se kriticky vyjadřuje k šesti básnům, které ovšem bez výjimky pocházejí z roku 1935. Vyslovili jsme tedy domněnku, že se mladý básník na Fryntu st. obrátil jako na autoritu z okruhu křesťansky orientovaných intelektuálů a dobrého přítele Jana Zahradníčka a možná dokonce doufal, že by rukopisu mohla ujmout Pourova edice, kterou Frynta st. spolupodnítil. Uvedli jsme, že z dochovaného dopisu Jana Zahradníčka víme, že měl Doskočil později v úmyslu zde publikovat. Je možné, ne-li pravděpodobné, že básně, které Doskočil Fryntovi st. ukázal, byly shodné s rukopisem *Vigilie*, který téhož roku přihlásil do melantrišské literární soutěže, o čemž svědčí lístek o vrácení rukopisu 23. 11. 1936. I to jsme již v předchozí kapitole okomentovali. Nyní upřeme pozornost k tomu, nakolik tento rukopis souvisel s o čtyři roky později vydanými *Větvemi stromů*.

Složka z Doskočilovy pozůstalosti *Větve stromů*, doplněná o stručný komentář „básnická sbírka s pracovními materiály“, obsahuje množství zcela neuspořádaných textů, z nichž ovšem můžeme genezi sbírky do určité míry vyčíst. Jasnou spojitost mezi *Vigilií* a *Větvemi stromů* dokládá už zmíněný lístek z Melantrichu, umístěný na samém začátku materiálů. Napříč složkou se objevují jak rukopisné básně, tak stránkované texty ve strojopisu, které zjevně patří k nadepsané titulní straně „*Vigilie*“, pravděpodobně konceptu sbírky připravované pro Melantrich, tj. do soutěže. Nicméně i tento koncept se zachoval neúplný, strojopisných básní je zde 21, číslování je ovšem mezerovité. K dispozici však máme obsah čítající 41 básní (strojopisně – řazení neodpovídá číslování jednotlivých stran) a seznam 19 básní připsaných rukou. Ony číslované básně ve strojopise jsou všechny v obsahu zastoupeny. Tyto texty tedy můžeme bezpečně řadit k obsahu původního souboru *Vigilie*. Šestice básní, které Emanuel Frynta st. považoval za nejslabší a ze souboru by je vyřadil, je zde také obsažena, což posiluje domněnku, že právě tento rukopis mu Doskočil poskytl. Složka příslušející k *Větvím stromů* čítá dalších devět rukopisných náčrtů obsahů (okruh zařazovaných básní je až na drobné odchylky stále tentýž), z nichž jeden lístek už je nadepsán *Větve stromů* a jeho první básní je *Vigilie*, toto řazení je ovšem od publikované podoby sbírky ještě vzdálené. Naopak lístek, který už pracuje s dvěma částmi sbírky (*Ticho* a *Přátelství stromů*) a až na drobné obměny a jedno přejmenování textu je shodný s vydanými *Větvemi stromů*, umístíme pro srovnání mezi přílohy této práce. Jedna z variant obsahu, nalezená v této složce, souvisí také s rukopisným souborem (neuspořádaným, neřazeným) obsahujícím náčrt titulní strany s Doskočilovým jménem, názvem *Větve stromu* (tj. ještě v singuláru – nikde jinde se tato verze názvu nevyskytuje) a citátem z Viktora Dyka.

Mezi poznámkami ve složce nacházíme také pečlivé, chronologicky řazené údaje o vzniku jednotlivých básní, tj. zápisy celého daného data nebo rozpětí dat, v němž text vznikal. Ujistili jsme se, že za základ *Větví stromů* posloužil původní soubor *Vigilie*, uzavřený rokem 1936, v němž neuspěl v melantrišské soutěži. Básník tento rukopis nezavrhuje, ale pokračuje v práci: 18 básní z publikovaných *Větví stromů* se shoduje s básněmi z obsahu *Vigilie*, jde vesměs o básně z let 1935 a 1936, až na dvě výjimky, k nimž se ještě v této kapitole vrátíme: jde o básně *Tvář* a *Chvění stromů*, které jsou prokazatelně starší (dochovaly se textové varianty), neboť pocházejí už z *Žízně citů*, byť jsou oba texty v různé míře přepracovány. Texty z uvedených dvou let však tvoří nesporný základ celé sbírky. Početněji zastoupené jsou pak roky 1937 a 1938, z roku 1939 pochází báseň *Po pohřbu K. H. M.* a nejmladší báseň sbírky *Chvíle v září* je z roku 1940. Čtyři básně datované nejsou, ani nevykazují jasné indicie, které by nám umožnily odhad – pro naše potřeby to však není nijak podstatné. V tomto oddílu chceme především ukázat skutečnost, že *Větve stromů* netvoří básně zcela čerstvé, jimiž by se Doskočil např. distancoval od své tvorby kolem poloviny 30. let, ani s ní nijak neúčtuje, naopak. Navzdory neúspěšnému pokusu o první publikaci roku 1936 jednak neutuchá v tvůrčím úsilí, ale také se přiznává k textům, které prošly zkouškou času, kterým nadále věří a utváří z nich jádro své oficiální prvotiny. Ne nadarmo se v citované anotaci píše, že „vůle je prvním znakem Doskočilovy poesie“.¹⁶⁰

Právě básníkovu vůli i schopnost hledat nový výraz tam, kde už text časem pozbude své vnitřní síly, dokládají i přepracované básně, které lze identifikovat na začátku Doskočilovy autorské cesty. Nemáme v úmyslu pořizovat různočtení celé sbírky *Větve stromů* vůči všem rukopisům, skicám a poznámkám, které se nacházejí v netříděných složkách pozůstalosti, ale snažíme se vybrat zajímavé a ilustrativní příklady, které naše dosavadní bádání odhalilo. Upozornujeme tedy např. na to, že báseň *Magnificat* z publikované sbírky odpovídá básni *Kroky rána* z roku 1935, nezařazené do jiného souboru, báseň *Telč* je shodná s básněmi *Vzpomínka na Telč* a *Bílá Telč* a Doskočilem je datovaná do roku 1938. Později byla otištěna (pod názvem *Vzpomínka na Telč*) v Akordu 1939–40, roč. VII; ve *Větvích stromů* dochází oproti této verzi ke změně 12. a 16. verše. Za pozoruhodné považujeme ale zvláště dvě básně – *Tvář*, která se poprvé objevuje v *Žízni citů* a do *Větví stromů* se dostává v nové podobě (název zůstává nezměněn), a *Záchvěvy*, které prodělávají vývoj od *Žízně citů* (v.1) přes *Vigilii* (v.2) až po *Větve stromů* (v.3), kde je báseň přejmenovaná na *Chvění stromů*. I tyto příklady nám

¹⁶⁰ FUČÍK, Bedřich. Anotace na přední záložce in DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941.

pomáhají vidět, že Doskočil ve své práci kontinuálně a přiznaně pokračuje, svůj výraz hledá, zpřesňuje a tříbí.

Připomeňme ještě to, co jsme naznačili již v předchozí kapitole – tedy, jak se Doskočilova sbírka nakonec dostává do rukou Bedřicha Fučíka, a tedy k vydání ve Vilímkově nakladatelství. K tomu nám jedinečným způsobem slouží korespondence s Janem Zahradníčkem, která je zejména ke konci roku 1940 obzvláště čilá, což do velké míry podněcuje přípravu nových čísel Akordu, kam Doskočil přispívá kromě básní¹⁶¹ i „referáty“, kritickými texty o historických publikacích, dopisy to ovšem nejsou zdaleka jen pracovní, nýbrž vřelé a přátelské. Zahradníček poprvé nabádá Doskočila k návštěvě Bedřicha Fučíka v dopise ze 7. 11. 1940: „Doufám, že mě neoslyšíš a že mi také napíšeš něco o Praze a o známých, o besedách v Unionce a také ovšem o sobě, co děláš a byl-li jsi už za Fučíkem stran tvé sbírky.“¹⁶² V příštích dnech musela přijít odpověď vyjadřující úmysl vydat sbírku v Pourově edici, jak jsme již uváděli, Zahradníčkovo odmítavé stanovisko z 12. 11. očitujeme i zde: „Radím Ti důtklivě, aby ses za Fučíkem konečně vypravil a smluvil to s ním, u Poura by to bylo trochu jako na ztracené vartě. Prosím Tě, bibliofilie, co s tím!“¹⁶³ Doskočil uposlechne a za pět týdnů, 20. 12. už přichází povzbudivá odpověď příteleva, která navíc prozrazuje jak detaily edičního plánu, tak prozrazuje Doskočilovu obavu z neúspěchu: „Jsem rád, že ses konečně rozhoupal a donesl Fučíkovi rukopis své sbírky, která by si, nepochybuji o tom ani dost málo, zaslouhovala brzkého vyjití. Ten Kadlec, o němž se zmiňuješ, Ti přece nemůže překážet, a vůbec se mi tato Fučíkova volba nezdá dost šťastná. Chce snad získat hodně lidí a jde mu o Kadlece překladatele. Pokud vím, má po Hrubínovi vyjít Vašicova antologie z barokní lyriky, do dalších plánů nejsem zasvěcen.“¹⁶⁴ Na počátku roku 1941 už je z následujícího Zahradníčkova dopisu zřejmé, že Doskočil připravuje rukopis sbírky, respektive jej upravuje na základě Fučíkova redakčního komentáře. Zahradníček přítele nadále povzbuzuje a prosí o zaslání básní – ať už k publikaci v Akordu, nebo z čistě přátelského zájmu, v němž si oba vyměňují ukázky své práce: Čekám však i na jiné věci od Tebe, především na několik básní, které teď, jak píšeš, připravuješ pro Fučíka. Bylo dobře, žeš mu své věci konečně ukázal, a rady, které Ti dává, pokud mohu soudit z vlastní zkušenosti s ním, budou jistě, až na některé maličkosti, směřodatné. Vyber mi jich,

¹⁶¹ V Akordu 1939–40, roč. VII byly publikované básně *Vzpomínka na Telč* a *Jaro věnované*, 1940–41, roč. VIII básně *Chvilé v září*, *Den po dešti* a *Okno na jih*.

¹⁶² Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 7. 11. 1940. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

¹⁶³ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 12. 11. 1940. Tamtéž.

¹⁶⁴ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 20. 12. 1940. Tamtéž.

prosím Tě, pár a na tu skizy z historie také nezapomeň!“¹⁶⁵ Sbíрка musela vyjít během následujícího měsíce, protože už 23. 2. píše Zahradníček: „Prožíváš teď záviděníhodné mladistvé pocity debutanta, se všemi nejistotami a se vším kolísáním nálady. Ale já se o Tebe nebojím. Nečetl jsem sice Tvou sbírku souvisle a vcelku, ale z teď jednotlivých básní, které znám, si dělám obraz velmi nadějný. Těším se na ni opravdově a nezapomeň mi ji, mohu-li Tě o to prosit, poslat. Nevím dosud ani, jak se jmenuje.“¹⁶⁶ Jsou to vzácné sondy do přípravy rukopisu od přítele, vyjadřujícího dobromyslnou starost, zájem a povzbuzení – tím spíše, že je jím právě Jan Zahradníček... Netrvalo dlouho, než se v dopise o obdržené a přečtené sbírce rozepsal. To ovšem ponecháme až na konec této kapitoly, do oddílu recepce.

3.1.2 Analýza

Nyní už budeme pracovat s *Větvemi stromů* v takové podobě, v jaké byly u Josefa R. Vilímka publikovány, a zájem upřeme k textu samotnému. V tomto oddílu budeme sledovat dva základní okruhy otázek – první je sdružen tématem vnitřního vývoje Doskočilovy poetiky a proměnami, kterými prošla od prvních textů (resp. *Žízňě citů*). Druhý okruh se bude týkat širšího literárního kontextu, který jsme načrtli na začátku kapitoly – jaké místo v něm zaujímá Doskočilova prvotina?

Byť jsou *Větve stromů* sbírkou publikovanou, tedy do značné míry dostupnou (pochopitelně, oproti textům z pozůstalosti), nikdy se nedočkaly dalšího vydání nebo reedice. Tak jako v případě *Žízňě citů* podáváme tedy i na tomto místě stručný popis knihy, ačkoli nehraje takovou roli, jako u dokumentů z pozůstalosti a do značné míry bude komparační (po obsahové stránce) vůči *ŽC*. Opakujeme, že pevně vázaná knížka, vydaná roku 1941 u Jos. R. Vilímka coby třetí svazek edice Tvar, čítá 56 stran, přední strana obálky obsahuje kresbu Františka Tichého (pegas), na levé straně frontispisu je pak umístěna kresba Viléma Plocka (obrnůstající vrba). Sbíрка obsahuje 32 básní a je dělená do dvou částí: *Ticho* a *Přátelství stromů*, první po 17 a druhá po 15 textech. Sbíрка neobsahuje motto ani věnování, zde ovšem využijeme znalosti rukopisného materiálu – výše jsme již zmiňovali dochovaný náčrt titulní strany s variantou názvu *Větve stromu* (v sg.), která obsahuje také citát z *Milé sedmi loupežníků* Viktora Dyka: „Proč leží země nedojata? – – – Kdo polibek můj chladně snes?“ To je také

¹⁶⁵ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 20. 1. 1941. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

¹⁶⁶ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 23. 2. 1941. Tamtéž.

jediný doklad, že Doskočil kdy – v případě této sbírky – pracoval s možností úvodního citátu. Co se týče formální podoby básní, Doskočil zde píše i nadále zpravidla čtyřveršové strofy (kromě čtyř básní se strofami o šesti verších), ani počet strof v jedné básni se neliší od tendence ŽC. Oproti těmto prvním básním však zavádí interpunkci a její zápis důsledně dodržuje. Všechny básně jsou psané vázaným veršem, rýmové schéma zpravidla odpovídá střídavému rýmu. Oproti ŽC se určitě projasňuje a ustaluje metrum.

Větve stromů, název sbírky i básně vřazené do druhého oddílu knihy by mohl vyvolat mylný dojem, že od trýznivých duševních stavů *Žízně citů* se básník dobírá jakéhosi lyrizujícího zklidnění v přírodě. To vyvrací v březnové recenzi r. 1941 Josef Heyduk na stránkách Lidových novin: „Kdo by soudil podle titulu na ráz této poesie, byl by na nemalém omylu: není to vůbec nějaká lyrika přírodní, obkreslování či dobášňování věcí kolem nás. Doskočil je básník až mnišsky odvrácený od ruchu vnějšího světa, od jeho smyslového dobrodružství.“¹⁶⁷ Heydukovo pozorování podporuje stanovisko z Fučíkova edičního komentáře na přední záložce sbírky, který jsme citovali v začátku této kapitoly – básně *Větvi stromů* jsou značně vzdáleny od smyslově zakoušeného světa, přičemž od ničeho nejsou dál než od konejšivé přírodní idyly nebo snahy dobrat se úkrytu před trýzní. Naopak – básník se s velkou vytrvalostí a vůlí, o níž už byla řeč, vystavuje nejen svému individuálnímu vnitřnímu světu, ale také všemu, co v tomto světě nachází odraz. Jako by šlo o úsilí nahlédnout vnitřní skutečnosti všech věcí a uvést je do pravdivého poměru k sobě samému (a naopak). I toto Heyduk zjevně vnímá, když o Doskočilovi píše: „Cosi strohého, asketického je v něm, jeho gesto až rituální a jeho báseň co chvíle modlitba.“¹⁶⁸ Ediční komentář vykazuje podobné závěry: „[Ž]ádný klid, žádné pohodlí, žádné ulehčování úkolu. Doskočil je nejpřísnější sám k sobě. Staví ze slov závažných a těžkých.“¹⁶⁹ Už v některých básních *Žízně citů* jsme nacházeli rodící se tendenci ke zhutňování jazyka a složité až nepřehledné syntaxi – *Větve stromů* se této metody chápou způsobem zralejším, promyšleným a jakoby neustále váženým. Vznikají tak překvapivé spojitosti i obrazy náhle a jemně konturované, které ovšem čekají na plně soustředěného čtenáře, který je ochoten se textu zcela vystavit a nechat se jím vést, takže právě ve strohých verších, nečekaných pádových ohybech, inverzích nebo veršových zlomech se přibližuje onomu vzrušivému tajemství, jímž báseň ožívá a opouští jakékoli lidské intence. Mnohdy ale báseň zůstává

¹⁶⁷ HEYDUK, Josef. *Marginalie* (Karel Doskočil: *Větve stromů* a Zdeněk Rón: *K pramenům*). Lidové noviny 7, 10. 3. 1941, č. 27, s. 3–4.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ FUČÍK, Bedřich. Anotace na přední záložce in DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941.

bezmocně přetížená právě tím, co je tak umně zkonstruováno a čtenář je nucen se neustále vracet, aby vůbec pronikl k základnímu gramatickému smyslu jednotlivých výroků a podržel je v paměti, dokud báseň pokračuje. Uvedme příklady několika podobně náročných pasáží: „marně zastáváme se svých horkých stínů, / je věrně metané den odebírám“¹⁷⁰, „Zříš domy na sloupech, jak hnaly v loubí / sled chodby důsledné až k zbožné poslušnosti, / na níž se dohodne s plamenem víra v hloubi“¹⁷¹, „tíhu chudé hlíny mízy přečerpady / vyhnaly jsme živou do zelena žil“¹⁷², „Tak sesouvá se vzorci uložené / zpřísnění, hříčky, k barvám přilnutí, / a ruka dávná jako květ výš žene, / když k plodu svolil, mřít jej přinutí“¹⁷³ nebo „Tak pomaloučku z podlásky, / jak drsnější list malinový / dere se s touhou otázky, / na němž ta malina si hová“.¹⁷⁴

Doskočil si je nepochybně vědom tíhy každého slova, což dobře odhadl už Emanuel Frynta st. v onom dopise z poloviny 30. let. Doskočil každému slovu pečlivě hloubí základy, zapouští je a vztyčuje jako pilíře nesoucí myšlenkovou klenbu, což je ostatně dalším výrazným znakem *Větví stromů* – např. využití strategie opakování slov, veršů nebo celých strof, které pak na příslušných místech text sémanticky scelují a uzavírají,¹⁷⁵ zpravidla zcela zjevně rýsuje linii smyslu až k jeho závěrečnému sklenutí. Už o juvenilních textech *Vigilie* Frynta píše, že jsou *hutné* a *jakoby kuté*,¹⁷⁶ čímž zřejmě odkazuje k tendenci, které se Doskočil přidržuje i nadále. Tento rys se pro Doskočilovu poetiku stává natolik charakteristickým, že mezi kritickými reflexemi *Větví stromů* není jediná, která by se k básníkově nezvykle těžkému slovu i jazyku nevyjadřovala. Josef Heyduk pro Lidové noviny píše: „V takové poesii má ovšem vedle imaginace značnou účast i intelekt, který však nikterak nebrání, aby zde byl verš k verši řáden podle určitého klíče, takže báseň působí nejednou dojmem, jako by byl složitý text zredukován na minimum a tím ovšem zbaven do značné míry i srozumitelnosti.“¹⁷⁷ To ovšem

¹⁷⁰ DOSKOČIL, Karel. *Větvě stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941, s. 51.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 52.

¹⁷² Tamtéž, s. 53.

¹⁷³ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁷⁵ Jedná se např. o básně *Doufání věrné*, *Z tiché dálky*, *Krásné dny*, *Čas k jaru* nebo *Láska dosud má*.

¹⁷⁶ Dopis Emanuela Frynty st. Karlu Doskočilovi (obálka nedochovaná) z 21. 6. 1936. Celé znění dopisu uvádíme na s. 39–40. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

¹⁷⁷ HEYDUK, Josef. *Marginalie* (Karel Doskočil: *Větvě stromů* a Zdeněk Rón: *K pramenům*). Lidové noviny 7, 10. 3. 1941, č. 27, s. 3–4.

Heyduk nevnímá jako překážku, naopak hovoří o *zdanlivé* nesrozumitelnosti, v Doskočilově poetice vidí pokračování symbolismu R. M. Rilkeho¹⁷⁸ a je přesvědčen, že na čtenáře „čeká nemalá námaha, z níž však vyjde obohacen, protože tato sbírka otvírá vsutku nové výhledy a dává všemu netušenou, překvapující perspektivu.“¹⁷⁹ Václav Běhounek píše do Dělnické osvěty, že Doskočil je „básníkem myšlenky, úporný konstruktér obrazů z neobvyklého básnického slovníku, představ a rýmů. Jeho poesie křeše nové tvary a dobývá se také k jakési nové mystice reality a pojmů. Hudebnost je nahrazena kovovým leskem slov, hravost vážností, lyrická měkkost klenbou myšlenky.“¹⁸⁰ I zde se nadále opakuje implicitní motiv vůle a úsilí – kamsi se dobýt, odkudsi se vytrhnout. 2. března 1941 přichází Doskočilovi dopis od Jana Zahradníčka, kterému v návaznosti na předchozí pravidelnou korespondenci zaslal sbírku i s přátelským věnováním. Zahradníček reaguje poměrně dlouhým dopisem, aby Doskočila zpravil o svém náhledu na knihu a hned zkraje přítele vlídně ujišťuje, že *Větve stromů* „nepotřebují mé shovívavosti, na kterou v svém věnování také apeluješ, a ještě něco: napíši upřímně, co si opravdu myslím, takže nemusíš dělat žádné srážky, nemusíš nic odčítat z hodnoty, kterou se odvažuju udat.“¹⁸¹ Vzhledem k tomu, že Zahradníčkovy dopisy Doskočilovi jsou dosud materiálem edičně zcela nezpracovaným a přístupným pouze v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, dovoluujeme si z dopisu ocitovat celou část týkající se *Větví stromů*.

„Především, Tvůj básnický rukopis není nijak snadný, a pro toto nesnadné čtení Tě nezapomene kritika spojovat s Holanem, třebaže neprávem krom několika nepatrných ozvuků v intonaci. Těžkost Ti byla dána do vínku a každá Tvá báseň je její překonávání, to je materiál, ze kterého stavíš, a jako je daleko od kamene ke chvění listu, tak je i dlouhá cesta, po které jsi ušel ke svým nejplnějším a nejčistším básním, které se většinou octly v druhé části sbírky. To překonání tíže se pochopitelně nezdařilo ve všech číslech stejně, to

¹⁷⁸ Zde přepisujeme glosu Jana Zahradníčka z dopisu Karlu Doskočilovi, 21. 3. 1941: „Já ten referát Hejdukův v L.N. náhodou četl (byl v témž čísle také Dvořákův sloupec o Korouhvích, kde mě asi k zlosti mnohých tak vynáší) a byl bych s ním sám spokojen. Vyzdvihl a zdůraznil tam některé věci daleko správnější a přiléhavější než to rilkovství, které je poněkud plácnutím vedle.“ LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

¹⁷⁹ HEYDUK, Josef. *Marginalie* (Karel Doskočil: Větve stromů a Zdeněk Rón: K pramenům). Lidové noviny 7, 10. 3. 1941, č. 27, s. 3–4.

¹⁸⁰ BĚHOUNEK, Václav. Dělnická osvěta 27, 1941, č. 7, s. 211.

¹⁸¹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 2. 3. 1941. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

konečné nadlehčení a rozechvění se někdy nedostavilo, a říkám-li Ti to, není to výtka a děje se to s vědomím vlastní veliké topornosti. Proto první částí sbírky se člověk prokusuje velmi úporně, ale jsou už v ní místa a básně, kde je za svou námahu už odměňován. Takový Tantalův zpěv, starý můj známý, se kterým se po tolika letech, která mu nic nevzala, tak rád setkávám, takové Magnificat, Mírná krajina a Kantáta (zvláště III. část) a Co platno člověku. Ale za to v druhé části počínající básní Větve stromů až do konce sbírky, to jsou věci, kterými je ospravedlněno všechno to předcházející napínání a ždímání, všechno hledání, které nenalézalo. Tady budující intelekt k dostačující zásobou kořistí smyslů a mezi obojím nastává rovnováha. Odtud vlahá plnost a zaokrouhlenost veršů, které už jen tak suše nechřestí. A zároveň se mi na těch posledních básních ukazuje cesta, po které Ti snad bude jít. Bude to cesta k prostotě takového nádherného Slezského podzimu nebo Chvilé v září, k prostotě ovšem, která v sobě strávila všechnu složitost intelektu a obraznosti. Mně se aspoň teď zdá, že všechno naše úsilí musí směřovat k prostotě, zvláště když mám před očima odstrašující příklad takového Holana.

Všiml jsem si spousty nových, neotřelých rýmů, které v své sbírce máš. Varoval bych se však takzvaných hledaností jako jinde – z vin jde (str. 26). Ale to jsou maličkosti, které nijak nezmenšují radost, kterou z Tvé sbírky mám. Některé její básně, které jsem už jmenoval, si budu občas říkat, opájeje se jejich žhavou chutí plodů, které mi už neuniknou jako Tvému Tantalovi.

Jiná je ovšem věc vnějšího úspěchu, který nebude asi takový, aby Tě zhýčkal. Odvažuji se tak soudit podle Korouhví, které, jak se mi to odtud jeví, nenajdou a nenašly milosti u naší kritiky. To by ses býval musil přidružit k pologeneraci K. Bednáře, abys došel sluchu a uznání, kterého plně zasluhuješ. Ale my s Hrubínem a Vokolkem a Dokulilem jsme skupina, která se čím dál víc odděluje od ostatního stáda, které musí jistě každému imponovat svou mnohostí.¹⁸²

Jedinou recenzí, která je vysloveně odmítavá, je text Jaroslava Janů z Kritického měsíčníku. Doskočilovu poetiku vnímá jako nevyzrálou, dokonce pseudospirituální, v níž zdůrazňuje onen aspekt „konstruovanosti“, která se jen marně pokouší o básnický účinek. Tíha slova je tu opět zachycena: „Doskočil totiž dusí přepis své inspirace (lze jinak předpokládat, že opravdu existuje) takovou přemírou korektorského intelektu, že toto formalistní lisování veršů vlastně

¹⁸² Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 2. 3. 1941. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

zabíjí lyrickou duši jeho básní a z poetické látky mu nezůstává v rukou skoro nic více než sestřižená, pelu a barvy i tepu života zbavená mrtvá slova.“¹⁸³

Zdá se, že oproti *Žízni citů* Doskočil reguluje a usměrňuje právě onu spontánní, inspirovanou citovost (která může ohrožovat jednorozměrností a snadno se vyčerpat) a duševní prožitek místo toho transponuje do komplikovaného intelektuálně-spirituálního prostoru. Tuto cestu si nyní Doskočil volí, resp. zvolil si ji už v polovině 30. let a dovedl ji až ke své první knižní publikaci. Vraťme se ovšem ještě alespoň stručně (neboť nyní jsme nemohli oslyšet velké rodící se téma onoho těžkého slova) k cestě, od níž se básník naopak odpoutal. Odpoutal? Na předešlých stránkách jsme už byli svědky vytrvalosti, s jakou Doskočil ve své věci pokračuje. Verše nepálí, nezhazuje, nezačíná zcela znovu a jinak, ale přiznaně pokračuje. Budiž toho důkazem ony dvě básně, které se do *Větví stromů* dostaly až z *Žízně citů*.

[Motivy]

V kapitole o *Žízni citů* jsme věnovali velkou pozornost motivické skladbě sbírky, respektive zastoupení takových motivů, témat a jejich básnického ohledávání, které se počátkem 30. let projevilo jako tzv. *poezie času, ticha a smrti*. Ukázali jsme, že raná poetika Karla Doskočila, byť zůstala v nepublikovaných rukopisech, vyrůstala ze stejných základů. Nabízí se otázka, jak se tento původní, zdrojový prostor transformuje, jaké podoby nabývá ve *Větvích stromů*? Kde se projevuje motivická a tematická kontinuita, a kde naopak mizí? Tyto otázky nabízíme jako jedny z možných, stejně jako návrhy našich odpovědí budou z podstaty věci výběrem, žel, úzkým, protože cílem naší práce není provést plošnou komparaci (která by s následujícími sbírkami nadále nabývala na objemu) a postihnout co nejvíce – jsme tu, abychom zpřístupňovali, upozorňovali a nabízeli některé možné recepční perspektivy. Toto je další z nich. Připomeňme hlavní tematické okruhy *Žízně citů*: smrt – podoby duševní trýzně – láska – čas – duchovní skutečnost – krajinná nálada. Ve *Větvích stromů* se v zásadě nemění, respektive, nemusíme přepisovat toto základní vymezení, jeho obsah už je ale většinou markantně posunutý ve směrech již naznačených: zobecnění, pojmová abstrakce, upozadění role subjektu směrem k ideji. Velmi výrazná je ona spirituální rovina, která není prostorem znejistění nebo teprve ohledávání, ale vystupuje již jako strukturující řád. Zároveň jí však Doskočil nezneužívá jako pohodlné pointy. Bůh je zde zpravidla z pozice subjektu oslovován

¹⁸³ JANŮ, Jaroslav. Kritický měsíčník 4, 1941, č. 1, s. 307.

(„však přijmi, Pane, lítost trpkou patrem“¹⁸⁴ nebo dále v důvěrné poloze druhé osoby „nebo kdo Tě prosí, neví, o co říká“¹⁸⁵), a verše tak nabývají rozměru modlitby. Není to ovšem modlitba v bolestech nebo pochybnosti; téma víry není zasaženo rozkolísaným světem nebo vnitřním zmatkem subjektu (což se spíše projevovalo v *Žízni citů*), naopak se setkáváme s prostorem nevývratným, vůči němuž se orientuje svět i subjekt, zde subjekt nejčastěji *chválící*: např. „Ted' chválí tě tvou láskou, která nasytí, / i v mládí našem dnové málo snadní“¹⁸⁶ báseň Kantáta je motivem chvály téměř přetížená. Do jisté míry s tím souvisí i ústup oné vnitřní rozkolísanosti a vyhoceně negativních emočních poloh, jakých jsme byli svědky v *Žízni citů*. Přetrvává ale např. téma lítosti až kajicnosti, mnohdy ve vztahu k času, který ve sbírce bývá ohraničen a symbolizován dnem nebo dny (to se projevuje i v názvech básní, např. Krásné dny – což jsou hned dvě básně, stejnojmenné! –, V lepších dnech, Křídla dnů). Čas se jeví jako výsostné pole lidského jednání a člověk nakonec skládá účty z toho, jak s ním byl s to naložit. Právě zde se často projevuje marnost, tj. lidská vina za čas nevyužitý, promarněný, a z toho plynoucí lítost. Upozorňujeme tedy, že čas zde zpravidla také podléhá jakési morální strukturaci – jeho uplývání je samo o sobě bezpříznakové a orientuje se až vůči lidské vůli a aktivitě. Jako ukázkou vybíráme tyto verše: „a nejen mlčením jsem vinen na čase, / však přijmi, Pane, lítost trpkou patrem, / jež k Tobě občas povypjala se“¹⁸⁷ „Proč litovat, že dnů v prach zřítilo se dosti / co krystal průhledných, jejž zákon nevypoví?“¹⁸⁸ nebo „Tak krásní dnové do vzorce mi dáni, / tak chatrné jsem snoval z krve žil.“¹⁸⁹ Objevují se však výjimky, kdy převažuje naopak charakter času a lidská bezmoc vůči němu: „A zamlčuje čas, když vrby pod ranami rostou, / že den nám vzejít může, ale nemusí“¹⁹⁰ nebo „Dny všechny, co jsme načli důvěřivě, / se málo zdárně od nás odvrací.“¹⁹¹ Ve *Větvích stromů* zůstává výchozí citovou polohou bolest v různých modalitách, nicméně nezůstává pasivní a konstantní. Někdy se nabízí k proměně implicitně spojené s duchovním prostorem („Jako když teprve pohledem se zděsila svých ran, / vše, co je smutně zčernalé, nabídla v lásce světlu“¹⁹² nebo proměňující dynamika básně *Magnificat* začínající verši „Jak světlo po hřebeně noci šel náš žal, / až hvězdy změnil v ranní ptactva

¹⁸⁴ DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941, s. 32.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 32.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 42.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 38.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 18.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 43.

¹⁹² DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941, s. 30.

živá“¹⁹³), jindy podléhá vůli subjektu, který se nechce uzavřít sám v sobě: „Však srdce, jemuž lze ztvrdnouti jak chlebu, / jenž přál si sněden být a posléz překáží tu, / je neukončeno svým letním klidem, / leč v kruté odvaze se vrhá zpátky k lidem“.¹⁹⁴ Od citového prostoru se obraťme ještě k přírodě a krajinným náladám, které evokuje sám název sbírky. Přírodní živly, jevy i objekty jsou nedílnou součástí sbírky, nicméně subjektivní prožitek od nich zůstává oddělen. V tomto smyslu hovoří striktně verš z básně Křídla dnů: „Čas k půldni rozhodnutý city opomíjí, / zem kolébána sluncem nerušená spí.“¹⁹⁵ Přírodní svět zde nabízí zpravidla zásobník symbolů, které Doskočil zduchovňuje, resp. používá je coby znaky odkazující k širší lidské zkušenosti nebo uchopení světa. Jde také především nikoli o konkréta, ale zástupce např. přírodnin, které nabývají všeobecné platnosti: plod, list, strom, kůra, květ, kořen, kámen. Často zastoupené jsou sémantické prostory zprostředkované sluncem/světlem, tmou/nocí nebo větrem. Z ročních období převládá jaro a podzim. V duchu Doskočilova debutu, ponorné, abstraktní poezie vnitřního nazírání, které je nutné dobývat a samo dobývá slovo, výraz pro ony „větve bezejmenné nad zjevnými světy“,¹⁹⁶ jsou i přírodní motivy nazírané zástupně. Ostatně, právě tato zástupnost, spirituální a intelektuální znesnadnění, právě ve *Větvích stromů* dochází vrcholu.

¹⁹³ Tamtéž, s. 11.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 39.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 42.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 48.

3.2 *Okno na jih* (1941–1943)

Sbírka *Okno na jih*, která vznikala mezi lety 1941 a 1943, patří mezi Doskočilovy nikdy nepublikované rukopisy. K jejímu vydání se ale přinejmenším schylovalo – v Doskočilově pozůstalosti nacházíme uspořádaný, číslovaný strojopis sbírky čítající 45 básní (a další náležitosti jako je obsah, titulní strana atd.), na jehož svrchní list, suplující obálku, je zřetelně připsáno jméno nakladatele Vilímka. Z Doskočilovy korespondence s Janem Zahradníčkem vyplývá, že i ve věci této připravované sbírky básník mínil jednat s Bedřichem Fučíkem. K plánovanému vydání píše JZ na Červené pondělí 1944: „Překvapuje mě v Tvém dopise Tvá přímo provinciální neinformovanost, když nevíš, že Fučík sice od Vilímků odešel, ale že edici Tvar dále rediguje, takže nepotřebuješ se svou sbírkou vandrovat jinam. Na jaře Tvá sbírka asi už nevyjde, když ji máš dosud doma, je to teď dlouhá procedura s tím povolením atd., ale udělal jsi hloupost, žes rukopis Fučíkovi už dávno nedal. Sám mi o tom také říkal, že Tě chce vydat.“¹⁹⁷

Sbírka je věnována památce básníkova otce Františka Doskočila (1880–1942), který podlehl tuberkulóze¹⁹⁸ zřejmě na konci června, nebo přelomu června a července 1942, jak vyplývá z korespondence s Janem Zahradníčkem. Ten kondoluje v dopise z 3. 7. 1942: „Milý příteli, potěš Tě Pán Bůh v Tvém zármutku! V těchto dnech, kdy smrt má takové žně, zdálo by se, že odchod jednoho člověka, odchod tak jasný a vyrovnaný, jak píšeš, nemůže ani tížit, ale přece, vím, je to otec.“¹⁹⁹

Okno na jih nejen svým předznamenáním otcovy smrti, resp. věnováním památce zesnulého, ale i zvoleným názvem črtá vlastní tematické zaostření. *Okno na jih*, stejnojmenná báseň předcházející prvnímu oddílu sbírky, je identické s „rodn[ým] okn[em] do zahrádky“, k němuž se básník přimyká, vyvolává si podobu okna i výhledů, které skýtá, a tak se toto na jih obrácené okno stává těžištěm vzpomínky na domov. Ten se nyní, v sousedství otcovy smrti, zhmotňuje v naléhavé volání: „To úzkost volá Vrať se zpátky, / když obývat máš cizí dům.“ Smrt rodiče otrásá dosavadním světem subjektu, do nějž zotřeseně vstupuje poznání, že pojem domova dosud přináležel tomu, do nějž byl přiveden, darovanému domovu dětství, mezi nímž

¹⁹⁷ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov, Červené pondělí 1944. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

¹⁹⁸ Stručná zmínka o povaze nemoci je k nalezení v rukopisu *Knihy dětství* in LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 4: Rukopisy vlastní. Dále také v kapitole 4.

¹⁹⁹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 3. 7. 1942. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

a pražským bytem, cizím domem, se náhle rozevívá propast spolu s vědomím, že to, co dává domovu obsah (osoby, místa, předměty), nezvratně podléhá pomíjivosti.

Okno na jih je v lince Doskočilovy básnické tvorby tesklivou sbírkou návratu domů, hledáním domova, vyrovnáváním se s časovostí už nikoli jako abstraktem, ale zcela konkrétní situací s důsledky smrti a mizení zcela konkrétních kontur básníkova života. To podporuje i formální rozvržení sbírky. Prvnímu oddílu předchází kromě *Okna na jih* ještě báseň *Jak matku*, která se ovšem bezesbýtku týká otce a črtá jeho osobnost, jako by se básník snažil podat jeho plastičtější obraz skrze otcovo zakotvení ve vztazích, v rodě, jehož je Doskočil dalším článkem, pokračovatelem (i tím se realizuje jedna z vrstev času, coby výraznému motivu sbírky). Postava otce do sbírky vstupuje poněkud idealisticky s určitým dílem naivity, hravosti, snílkovství: „a myslí spíše houslí hraní, / či hrady, které vzduchem táhly, / a krásný šíp bez smilování, / po němž se pije džbáněk náhlý“ nebo v závěrečné strofě: „Ten syn se vrací v chudé kraje / po niti, jež je hrozně tenká, / však každá nit v něm píseň hraje.“ (*Synem* je v kontextu básně stále myšlen Doskočilův otec, nikoli Doskočil sám) Sbíрка je posléze zakončena básní *Otcova smrt*, která symetricky odpovídá na báseň první, a to i posledním veršem, který se stáčí zpět k matce: „a matka samotná, když usedne, hned pláče.“ Subjekt promlouvá k mrtvému otci, oslovuje jej a zasazuje do duchovní skutečnosti reprezentované anděly („Teď Větší andělů ti přestříhl nit úzkou“), Pannou Marií („kž Matku poznáváš, tak dobrou, jak je slýchat...“) a Kristem („...i Syna Božího, jenž k tobě lásku chová“).

Naznačili jsme několik nosných motivů, jimž jednotlivě teď budeme věnovat bližší pozornost. Přítomnost básníkových rodičů se ve sbírce neomezuje jen na první a poslední báseň, jde o motiv návratný, který dostává výsadní prostor ve třetí části sbírky, kde se téma otce stává stěžejním, jakož i reflexe sebe sama ve vztahu k němu a dalšímu, co pro Doskočila symbolizuje domov. V básni *Před třicítí lety* rozvíjí představu otce ve svém vlastním věku („Před třicítí lety, když jsi byl v mém stáří, / svět byl trochu jiný, kouzelnější byl“) a neubrání se patetickým obrazům otce-snílka, který hospodaří na rodné půdě („půda ještě prachem dávných dědů čpěla“) v těžkostech života, ale „v bázni boží“, Doskočil přemítá nad tím, co musel obětovat a ztratit on sám atd. Přichyluje se k všeobecné, pololidové motivice („Hory, doly, stráně vždy se pro nás vrací, / ještě plnější je srdce, které ztrácí, / ještě plněji jsem podržel tvůj díl.“), která tentokrát udává ráz sbírky, avšak významně ji oslabuje. Vzhledem k tématu jsou symptomatické také básně *Nenie*, *Návrat* nebo *Odjezd z domova*. Zde však ke slovu přicházejí poněkud konkrétnější obrazy básníkova rodného kraje, což se až dosud (v žádné z předchozích sbírek) nedělo, přičemž sem stále vniká opozice domovské krajiny a vsi a proti ní stojícího bezútěšného města: „...však Vrchy také svědčí, / že ve spánku je ves mých olší také živá, // že

v dále pohřbena, ve městě stokrát větším“ (*Odjezd z domova*). Z konkrétních místních obrazů Olešnice zmiňme ještě např. kostel jako venkovská koruna, hřbitov v kopci, rovecká cesta (odkaz k Rovečné, vsi západně od Olešnice) a Křtěnov (*Když večer klekáni*) – ves na jih od Olešnice, východně pak vsi Ústup a Křetín (*Návrat*). Občasný výskyt toponym se stává novým prvkem Doskočilovy poetiky, kterou náhle zakotvují do konkrétního kraje, přiznávají se k němu, byť stále s odstupem – Doskočil stále nahlíží svůj svět z výšky a přehlédá ho jako sadu symbolických obrazů, které podpírají vytyčené téma básně. Doskočilovu čtenáři zatím neznámý pokus o konkretizaci (na poli celé sbírky jde o ojedinělé výskyty, ale tím spíše nad nimi zbystríme pozornost) se projevuje ještě ve dvou básních *Letní den uprostřed zimy* a po ní následující *Třeslice*, kde básník využívá botanické názvosloví (netýkavka, lilek potměchut, bělozářka, černýš, slunečnice, třeslice): „a do oken ti v duši hledí / strach netýkavka, potměchut / i bělozářek světci bledí, / hněv černýš, slunečnice rtuť“ (*Letní den uprostřed zimy*). Nechceme pouze konstatovat, že Doskočil experimentuje i s touto konkretizací, byť – stejně jako v případě toponym – úsporně a opatrně a tato ozvláštnění básnickovy dosavadní poetiky se týkají jen zlomku textů. Zejména chceme poukázat na působení této strategie, která se, obzvlášť v básni *Letní den uprostřed zimy*, jeví jako velice funkční. Koncentrovaná obraznost, kterou umožňují úsporné syntaktické vazby a specifikace jednotlivých rostlin pomocí výlučně lidského prožitku (hněv, strach) zasahujícího až do náboženské sféry („bělozářek světci bledí“) snad s jemnou aluzí na Jakuba Demla (*Moji přátelé*), poskytuje i celku básně novou výrazovou čistotu a zacílenost, tolik ideově nesevřenou, na jakou u Doskočila nejsme zvyklí. Tento konkretizační směr ovšem básník dál nerozvíjel a repertoár přírodních jevů jinak zůstává stejně všeobecný (a neobměněný) jako ve starších Doskočilových textech: slunce, oheň, les, květ, pták, déšť, kámen, hvězda...).

Pro *Okno na jih* je typický také příklon ke křesťanským motivům nebo žánru modlitby, obojí zřetelně souvisí nikoli s válečným stavem (k jeho reflexi se ještě dostaneme), ale se zostřeným prožitkem domova, jak jsme již načrtli. První oddíl sbírky začíná básní *Prosba*, tematizující vlastní smrtelnost, která se snad možná se zkušeností otcova úmrtí, a v poloze modlitby prosící za smrt smířenou a přijatou („až se budu loučit s krásnou zemí, / kéž jsem, Bože, v duši hojený / svolností, v níž konec přijmout je mi / jako prsten ohněm spojený“). Bůh, k němuž se subjekt přímo obrací, nebo jej jmenuje jako přirozenou součást a záštitu (Bůh je zde v pozici nezpochybňované, v pozici stabilní autority, která sceluje a zakotvuje pohyb ve světě; např. „zas hledám důvěru, tu dceru krásy, / a v Bohu najdem ji jako větev pták“.), je bezpochyby motivem s nepoměrně čtenějším výskytem, než tomu bylo u Doskočila doposud. Spolu s ním se objevuje také Maria, jmenovaná často jako *Matka*, coby ochránitelka (*Pod rukou*

Mariinou), zopakovaným tématem jsou také vánoční svátky, jednou se vyskytují Hromnice (náboženský motiv se zde prolíná s motivem rodičů), tu a tam pak biblické aluze (postava Barnabáše nebo Samsona), Doskočil má tendenci básnicky promýšlet i vlastní víru (*Jaká je víra má*). Vnímá ji jako zdroj, pokladnici, ze které ale jen málo bere jako „děsný bohatec, jenž roztržitě strádá“, která „o mnohé se třese / a přec na střed žhavý dosud zapomíná“. Báseň je zakončena překvapivě silným veršem, který jako by se neupínal k jistotě-pointě Boha, ale místo toho setrval ve zranitelné pochybnosti: „jaká je víra má, a kdo ji ve mně hledá?“.

Náboženská tematika a silně duchovní interpretace se pak odrážejí ve verších reflektujících válku, zejména v básni *Inter arma* (aluze na latinské přísloví *inter arma silent musae* se projevuje i v posledním dvojverší básně, kde je výrok popřen a vyzdvižena naopak nutnost onoho *múzického*: „Pak píseň člověku dá lék, / by bojů dokonalejších se dožil.“). Upozornit chceme především na verše „Však válku Bůh si ponechává / k návštěvě tvorstva hromadné, / kdy na dno moře klesá sláva, // když úroky jdou do nebes, / jež slevila už mnohou čárku – / A tehdy vždy, a právě dnes / se písňe ptá, zda pozvat válku, / či sebe právě nemíchat.“ Válka je zde nazírána jako svého druhu trest, který Bůh – co už lidstvu leccos prominul a slevil – dopouští, Bohu se teď nelze skrýt, je to on, kdo svléká člověka donaha, aby nahlédl až k niterné podstatě: „...duši, kterou Bůh sám svlek / a podivil se, tu že stvořil.“ A po člověku se žádá pokora, jak by mohlo vysvítat z básně *Stavění Betlema* (i zde je válka v blízkém sousedství náboženské zkušenosti) z roku 1940: „ať zuří válka v čase milovaném, / zde ještě dýchá mír, jenž míní vždycky nás, / jen chtít se sehnouti, zde, blízko, v koutu tmavém.“ Bůh je nazírán i za těchto okolností coby milující, ale jeho *milování je strašidelné* (viz *Inter arma*). Jako cenný dokument a zdroj poukazující i k Doskočilovu přemítání o válce se zde znovu ukazují dochované dopisy Jana Zahradníčka, který mj. podvakerát posílá odstavec svých úvah o válečném dění a podvakerát jej začíná slovy „Ale máš pravdu...“, zjevně tedy navazuje na svěřené myšlenky Doskočilovy, jinde (na jaře 1943) píše o „čase taseního meče Michaelova“.²⁰⁰ Citujme obě plné ukázky – 22. 12. 1944 píše Zahradníček:

„Ale máš pravdu, a všichni, kdo nejsou zaslepeni a pomateni, se v tom shodují, že věci už nejsou dávno v rukou lidí. Všechno se řítí a hrne podle jakéhosi vyššího plánu a ne podle toho, co připravovali ti nebo oni. Dneska vyvalují překvapením oči tady a zítra tamhle, ale celkem je málo, maličko, jen hrstka těch, kdo začínají chápat, že je to zkouška a trest za

²⁰⁰ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 26. 4. 1943. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

naše viny a za viny celých staletí před námi. K tomu je potřeba svědomí živého a probuzeného, které citlivě zaznamenává všechny naše [nečitelné], abychom viděli, jak váží každý už z nás. Takové vysvětlování událostí nemá ovšem místa v oficiální historii, aspoň ne v té, která jí dosud byla, ale pravdě snad má blíž.“²⁰¹

Zde Zahradníček pojmenovává právě to, co nacházíme i v Doskočilově básni – válku chápanou jako věc ve své podstatě duchovní, vedenou nikoli lidskými úmysly, ale oním *vyšším plánem*, který je naprosto vzdálen všeobecnému rozumění (a nakonec historické interpretaci) a s nímž Bůh *navštěvuje tvorstvo*, jak píše Doskočil. O válce v tomto smyslu píše jako o zkoušce a trestu, což opakuje ještě v listopadovém dopise z téhož roku. Nakonec se zde objevuje i motiv „vážení“ člověka; zda ob stojí, tak, jako Doskočil píše i Bohu svlékajícím lidskou duši, kterou už nepoznává. Některé z těchto myšlenek Zahradníček dále rozpracovává v dopise z 27. 2. 1945:

„Ale máš pravdu, uspokojivě si je možno všechnu tu hrůzu vysvětlit jen z hlediska náboženského jako zkoušku a trest. K tomu jsou vybírány celé národy i jednotlivci. Jenže nesmíme své vlastní stavy zdrcenosti a kajícínosti, za něž jinak třeba děkovat Bohu, zaměňovat s obecným rozpoložením mezi lidmi a národy. Tu se nám pořád zdá, že velikost [nečitelné] není ani zdaleka úměrna viditelným náznakům nějakého [nečitelné], a někdy se člověk děsí, že budou asi muset přijít hrůzy ještě větší a trvalejší, aby se něco stalo. Ale zase není možno zapomínat, že i kdyby třeba jen jediná duše přišla [nečitelné] v těch hrůzách náletů, vlastně už několikaletých, k sobě a byla zachráněna, že to nebylo nadarmo.“²⁰²

Zde Zahradníček dovádí myšlenku o zkoušce/trestu k pozoruhodnému důsledku, tj. nikoli jako definitivní verdikt Boha nad světem, jak by se mohlo na první pohled zdát – válka místo toho nabývá významu spíše pokání a výzvy k obrácení, kdy podle JZ všeobecné utrpení lidí nabývá smyslu, i kdyby vedlo k obrácení jen jediné duše. Zahradníčkovy ani Doskočilovy závěry zcela záměrně nevyužíváme jako impuls k vlastní kritické odpovědi, která by se mohla nabízet; na tomto místě chceme pouze poukázat k probíhajícímu dialogu (na toto téma) obou básníků

²⁰¹ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 22. 12. 1944. Tamtéž.

²⁰² Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 27. 2. 1945. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

v době okupace a k některým stanoviskům, které se promítají i do Doskočilovy sbírky, jakož vůbec k faktu, že se zesílená linka náboženské tematiky u Doskočila projevuje také v reflexi válečných let.

Už jsme poukázali na to, že sbírka *Okno na jih* se očividně odchyluje od poetiky, kterou Doskočil budoval v druhé polovině 30. let a dovedl ji k vrcholu sbírkou *Větve stromů*. O Velikonocích roku 1944 odpovídá Zahradníček na Doskočilův dopis: „Jsem rád Tvé zprávě, že píšeš nové básně, které budou jiné než ty dosavadní. Bylo u Tebe potřeba narazit na nějakou novou žílu, protože v dosavadním způsobu jsi pomalu dospíval k jakési virtuositě, která je u básníka vždycky nežádoucí.“²⁰³ Doskočil zjevně reflektoval směr, kterým se jeho tvorba ubírá (a musela ubírat záhy po vydání *Větví stromů* vzhledem k dataci básní nové sbírky) a Zahradníček vidí, že přítelově poetice hrozí „virtuosita“, tedy zabydlení, zpohodlnění a v důsledku vyčerpání. V tomto směru Doskočil dokázal svůj upřímný zájem o básnické slovo, neboť po první sbírce neumlká ani nestagnuje, ale pokračuje v práci a v experimentu s polohou své poetiky, která ostatně jeho tvorbu provází od začátku. Píšeme „po první sbírce“, ale Doskočil už má za sebou dlouhou cestu časopiseckých publikací, pokusů o vydání, třibení a přepracovávání starých textů, hledání výrazu, odklonů, příklonů a inspirací. Na mysl nám přichází poznámka současného českého básníka Milana Děžinského ke třetí sbírce Josefa Kučery (*Hranostaj snídá dívku*, Host 2022): „Když básník vydá svou třetí sbírku [a *Okno na jih* je onou třetí – počítáno od *Žízně citů*], zdá se, že to s poezií myslí vážně. Že jinak svůj neklid utěšit nedovede, stejně jako se nedovede zbavit pochybností o poctivosti své výpovědi při vědomí individuálních i objektivních hranic jazyka.“²⁰⁴ Trpí-li Doskočil takovou pochybností, a cosi jej žene ke změně (není to jen smrt otce, byť se roku 1942 stane mocným impulsem), opouští polohu onoho těžkého jazyka *Větví stromů*, vyhrocené až přetížené abstraktnosti a místo toho volí výraznou civilnost. Básně jsou v sousedství Doskočilovy dřívější tvorby nápadné svou jazykovou střízlivostí, větší srozumitelností (ačkoli i nadále upadá do takové formulační neprůhlednosti dané syntaktickými vazbami tak atypickými – jednotlivé odpovídající si členy od sebe mnohdy stojí velmi daleko –, že se báseň stává nesrozumitelnou a těžko čitelnou), rozhodně zvýrazněnou citovostí. Té stále dominuje poloha smutku, bolesti i tíhy času, zejména v kontextu otcovy smrti. Pozoruhodné je, že básníkův projev je nesporně osobnější než dosud, zcela rozpoznatelné jsou zde kontury domova, konkrétních vztahů, míst nebo křesťanské víry,

²⁰³ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov Červené pondělí, 1944. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

²⁰⁴ DĚŽINSKÝ, Milan. Komentář na zadní obálce in KUČERA, Josef: *Hranostaj snídá dívku*, Host, Brno 2022.

ale přitom jako by se neustále zdráhal překročit pomyslný práh úhledného lyrismu směrem ke skutečné *osobitosti*, přímého řezu vlastního duševního světa. Doskočil se stále pohybuje ve světě obecných symbolů a pojmů, včetně těch duševních, které ovšem kopírují starý rejstřík bez toho, že by se odvážily k novému, takže básně často sklouzávají ke kýči a dopovězenosti, tj. pointovanosti zjevné už od počátku. Jako příklad uveďme jednu poněkud úpornou a rozvleklou dějovou metaforu: „ač jaro je, zem mlčí temně, / jak by se přiznávala k vině, // již na ní svedly větší hory / a teď se chtějí tvářit cize.“ (*Od Ostaše*). Zdá se, že Doskočil zatím opatrně ohledává tuto novou polohu, ale bez odvahy ponořit se skutečně hluboko, takže i přese všechnu obtížnost *Větví stromů* působí tato sbírka nakonec původněji, protože cosi přiznaně a očividně riskuje.

3.3 Dvě básně válečné

Do roku 1945 spadají také dvě samostatné básně zcela nového formátu, pojaté jako dva delší zpěvy. *Rozmluva noční* se dochovala ve strojopise podepsaném pseudonymem Jakub Soukal a čítá 32 veršů bez strofického dělení. *Moulin rouge*, pocházející z května 1945, je výrazně delší poema dělená do 23 různě dlouhých slok, z nich nejdelší má 16 veršů a nejkratší jsou dvouveršové otázky hned zpočátku básně. Žádné pravidelné schéma se co do rozvržení strof neuplatňuje. Obě básně spojuje zcela zřejmá tematika válečná, respektive téma květnového osvobození, přičemž *Moulin rouge* zabírá širší časový úsek a reflektuje historické dění už od Mnichova. Zda byly básně někdy uveřejněny, se nám dohledat nepodařilo, ani k tomu v Doskočilových materiálech nevedou žádné indicie.

Obě básně jsou v celku Doskočilovy tvorby výjimečné jak po formální stránce (formát takto dlouhé básně už využije už jen k nedatované básni věnované tchánovi Františku Kořínkovi), tak po tematické nebo lexikální. Zcela nová je u Doskočila volba expresivního jazyka, který se nevyhýbá ani vulgarismům, nebo práce s ironií, jejíž užití je mnohdy nejasné a uvádí čtenáře do pochybnosti o konečném zabarvení textu, jak ještě uvidíme. Zdůrazněme ještě zcela zřetelné časové a událostní zakotvení obou básní, které ustupuje od lyrického symbolismu i zintimnění vlastního duševního světa k široké svědecké perspektivě národní zkušenosti. Básně jednoznačně spojuje i téma osvobození, které tedy u Doskočila figuruje, ačkoli se nepropsalo do sbírky *Milosrdenství* vydané roku 1947. Tuto skutečnost reflektuje Martin C. Putna: „Roku 1947 v modlitebně intonované sbírce *Milosrdenství* vzdává [Doskočil] díky za záchranu země a národa Bohu, aniž by – zcela proti dobové tendenci – byť jen zmínil Rudou armádu.“²⁰⁵ Chceme tedy ukázat, že toto téma u Doskočila přítomno přeci jen je, pouze chybí v publikovaných pracích.

3.3.1 *Rozmluva noční* (1945)

Tato báseň se z Doskočilovy poetiky, jakkoli i ta prochází neustálou proměnou, vychyluje nejdůrazněji, a protože je navíc podepsaná pseudonymem (Jakub Soukal), mohla by vést až ke zpochybnění samotného Doskočilova autorství. Doskočil volí pravidelné rýmové i metrické

²⁰⁵ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*, Torst, Praha 2010, s. 986.

schéma; jde o trochej dodržující střídavé rýmy, přičemž dochází ke střídání osmislabičných a tříslabičných veršů:

„To nepadl v gorod Prahu
snížek, sníh,
to nad hlavou stáda vrahů
blesk se zdvih‘.“

Příklon k jednoduchému, přesně se opakujícímu formálnímu schématu, které evokuje písňovost a lidovost, polohy u Doskočila dosud nezaznamenané, byl jedním z důvodů, proč jsme zpočátku pochybovali o příznakovém zabarvení celé básně a zvažovali možnost, že je text v důsledku ironický. Za okamžik objasníme, proč jsme tuto interpretaci opustili. Dojem lidovosti, kterou skladba vyvolává (např. deminutivum „snížek“, nářeční výraz „příjchat“, tendence k opakování spjatá s variací jak jednotlivých slov, tak celých vět...), nemá daleko k úvaze, nakolik jde o jakousi báseň „ohlasovou“, odkazující k lidové písni ruské. Kromě transkribovaného rusismu „gorod“ (město) hned v prvním verši nebo „ruskyj brat“ ve verši devatenáctém se zde objevuje i textová strategie projevující se v ruských bylinách, kterou ve svých *Ohlasech písní ruských* využívá i F. L. Čelakovský. Jde o vyprávěcí postup, v němž je pozorovaná skutečnost nejprve pojmenována a vzápětí popřena a uvedena na pravou míru, čímž se odhaluje prvotní klamavost: „Jakto za rána, jitra zimního / neletí sokol po širém poli, – / letí na koni bujném mládenec“²⁰⁶ – není to sokol, je to mládenec ženoucí se na koni. Nebo: „jemu ze chřípí jiskry nesrší, / a srší jemu jíní blýskavé“²⁰⁷ – nejsou to jiskry, ale námraza, kterou odfrkuje kůň, jak běží mrazivým ránem. Podobné „odhalování klamu“ vidíme hned v prvním citovaném čtyřverší, které je vzápětí ještě rozvinuto dalším popřením:

„Blesk to nebyl, přijechali
na tancích
rudí hoši z dálné dáli
samý smích.“

²⁰⁶ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Ohlas písní ruských*. Jan Laichter, Praha 1937, s. 24.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 25.

Popření je zde dvojitě – není to sníh, co v Praze napadl, není to ani blesk, jsou to „rudí hoši“. Tato strategie se v básni zopakuje ještě jednou. Další náznak možné ironizace jsme nacházeli také ve volbě příznakového lexika od rusismů přes inherentní expresivitu „stáda vrahů“, která implikuje vlastnosti nelidské, zvířecí a je jednoznačně negativní, až po nářeční „příjechat“, které má původ v ruském приехать, tj. přijet, dojet.

Samotný obsah básně ovšem ironizaci téměř jistě popírá. Do popředí zde vystupuje motiv jazyka, řeči. Doskočil vytváří obraz národa obracejícího se k naději na záchranu, symbolizovanou Rudou armádou: „česká zem k vám ruce spíná, / máš ji rád?“ Znovu se zopakuje popření jedné skutečnosti a její nahrazení jinou, protože to není „česká zem“: „To nebyla zem, to zrak ví, / (...) / to dávali řeč mou v rakvi / v černou zem.“ Osud češtiny v letech německé okupace shrnuje touto pohřební scénou, kdy se nad ostrakizovaným jazykem stmívá až k samému konci. Květnové osvobození však v básni ústí i v osvobození jazyka: „V květnu naše řeč zas vstává / jako strž, / ruskyj brat, jež kryje sláva, / stráž jí drž.“ Je zcela výmluvné, že je to příslušník ruského, slovanského národa, který jako by byl přímo povolán k ochraně svých příbuzných v jazyce a toto jazykové sepětí je zde zdůrazněno jak užitím všeobecně srozumitelného rusismu, tak obrazem bratrského svazku – archetypálního symbolu věrnosti, který pronikl i komunistickou režimní rétorikou. Ruština je v závěru básně dokonce definována jako „sladká ruská řeč“ a onen ruský voják, symbolický zástupce Rudé armády a strážce jazyka coby klíčové součásti národní identity, je prototypem válečného trpitele: „živ jsem prošel každou ztečí, / teď jsem sám. // Zabili mi němci ženu / v Rostově, / zabili mi němci ženu, / dítky dvě.“ Ten nicméně zůstává neporažený a ve své hrdosti „hrud' dme“. Tím se báseň uzavírá a zjevně ještě posiluje onu nutnost „bratrství“ tam, kde na obou stranách došlo ke ztrátám. Navzdory všem pochybnostem se báseň nakonec neprokáže jako ironická a ponechává si své původní významy i přes celou svou sentimentalitu a patos, přičemž obojí se realizuje jak obsahově, tak formálně, jak jsme viděli.

Ačkoli již v tomto světle, zmiňme ještě poslední důvod, proč jsme neodmítali možnost významového převrácení celého textu, a tím je korespondence s Janem Zahradníčkem, který z počátku pětáctýřicátého roku naznačuje jisté pochybnosti o dobré budoucnost země, a to hned několikrát, v prvním poválečném roce se tyto obavy dále prohlubují. Vybíráme ukázkou z lednového dopisu r. 1945: „Je to radost, radost beze vší škodolibosti, jako když člověk vidí, že zlo je vytrháváno z kořenů a to, co si nezasluhuje jediného paprsku světla, zadupáváno do bláta. A byla by ta radost ještě tisíckrát větší, kdyby ti, co to vykonávají, byli o poznání lepší.

Ale ani Bůh nemůže konec konců užívat jiných nástrojů, než jaké se mu naskýtají.“²⁰⁸ Vzhledem k tomu, že z předešlých komentářů společensko-politického dění vyplývalo, že Zahradníček s Doskočilem sdílí stejná, nebo velmi podobná stanoviska, mohli bychom se domnívat, že i ve skeptickém stanovisku ke scénářům osvobození a následné budoucnosti, si oba básníci přitakávají – to by svědčilo pro ironické čtení *Rozmluvy noční*. V tomto případě však nenacházíme v korespondenci žádné doklady svědčící pro Doskočilův souhlas nebo nesouhlas, ani dříve, ani později. Tolik tedy pro úplnost našich úvah osvětlujících závěry, k nimž docházíme – nejen v případě této skladby, ale také poémy *Moulin rouge*.

3.3.2 *Moulin rouge* (1945)

Rozsáhlá báseň, uchovaná ve strojopisné i rukopisné verzi, je oproti *Rozmluvě noční* bližší Doskočilově reflexivní lyrice – takové, která ohledává symbol, črtá ony známé ponorné obrazy, vedoucí do nitra silného individuálního prožitku, ale zároveň stále unikající jednoduchému a přímočarému čtení. Bůh, coby pojmenované těžiště a hybatel lidského světa, který zřetelně vstupuje do Doskočilova *Okna na jih*, nachází podobně stěžejní místo i v této skladbě.

Jejím ústředním motivem je *mlýn*, vetknutý jak do názvu, tak do prvního verše: „Ty dny se vrací jako mlýn, / dny, které neumějí hynout.“ a básní putuje až do samého závěru, kdy v posledním dvojverší nabývá významu *Božího mlýna*, potažmo meloucích *Božích mlýnů*, jako metafory naděje na konečnou spravedlnost zaslíbenou i tam, kde se zdá nejméně pravděpodobná a s jejíž hnací silou Doskočil identifikuje lásku: „a květen zas je měsíc lásky, / to lásky lidské, pročištěné, / jež mlýny Boží v noci žene / a Světlo velí Budiž den.“ Mezi počáteční a koncovou pozicí motivu mlýna, který je navíc tak překvapivě spojen s proslulým pařížským kabaretem (snad jej přejímá jako synekdochu pokleslé morálky, úpadku), se ovšem odvíjí celá řada dalších interakcí, jimž je záhodno věnovat pozornost. „Rudý mlýn“ provází báseň odvíjející se na širokém půdorysu událostí od samého počátku války, respektive záboru Sudet a březnové okupace Československa, až k osvobození v květnu 1945. Začněme od exponované barevnosti – rudé, červené. Hned zpočátku básně, ve druhé strofě, je mlýn poprvé spjat s krví, v těsné, přívlastkové vazbě: „A čemu věřit v mlýně krve?“ Otázka uvozuje strofu rozvíjející téma pochybnosti a nejistoty, již je poznamenán celý úvod skladby – jak subjekt tápe

²⁰⁸ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 28. 1. 1945. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

v šoku války (ukotvení ke konkrétnímu času nebo události zde chybí), jak náhle chybí možnost vidění, orientace: „Už nevím ani co jsem viděl, / zda byl to hlas, v němž Bůh se styděl, / že slzou vyrážíme klín.“ Ozývá se zde i ona duchovní interpretace událostí, o které jsme se zmiňovali v souvislosti se Zahradníčkovou korespondencí: „Čas, že Bůh lidi nenávidí? / Člověk si Boha zošklivěl?“ nebo „Žeň ďábel dokonalou klidí, / zda byl to člověk, kdo ji chtěl?“. Navrací se otázka implikující možnost Božího zavržení člověka, trestu, událostí podnícených lidským společenstvím, které se od Boha odvrátilo a důsledkem takového jednání se stává válka. Motiv červeného mlýna, už prvním veršem ztotožněného s časem, *dny*, se tak jeví jako krvavá spravedlnost, odplata, která dopadla na člověka a ponechává ho v tísnivé nejistotě, zda trest ještě podlehne podstatné proměně, a v důsledku bude výkupný. Šestou strofou, tedy ještě v první třetině básně, se však básník odklání od všeobecných kulis národní tísně a časoprostorovým dějištěm celé skladby se stávají dny pražského povstání a události bezprostředně předcházející. Doskočil tak zjevně reflektuje např. pokyn protektorátní vlády vydaný 4. května 1945, jímž byl zrušen zákaz vyvěšování československých vlajek: „Začly to vlastně naše barvy. / Rozkvetly v jedné hodině. / Jak motýl odhodily larvy / a zsvítily nevinně.“, výzva k jejich vyvěšení na úředních budovách a znovuzavedení češtiny jako jediného úředního jazyka: „Začla to sama naše řeč (...) / přes noc zas byla plnoletou, / a k ránu vedla prvou zteč.“ Téma řeči a hlasu neopanuje báseň tak mocně jako v *Rozmluvě noční*, ale objevuje se zde jako motiv aktivizace povstání: „Začlo to hlasem o pomoci, / o Balbínově ulici.“ – dvojverší jasně odkazuje k bojům o Český rozhlas, které vypukly v sobotu 5. května, přičemž redaktor Mančal s kolegy vysílali po celou dobu trvání boje výzvy (české policii, četnictvu, vládnímu vojsku i řadovým občanům) k zapojení se do obrany rozhlasu, volání o pomoc. Symbolický prostor mlýna, jehož trestající mletí jako by se vztahovalo zejména na oběti války, nikoli na agresora, ztotožněného spíše s ďábelskou mocí, se nyní rozšiřuje právě na něj. Doskočil nadále pracuje se symboly národní hrdosti (jak napovídá již využití *Balbínovy ulice*): „Tak ujímá se Blaník vlády – / a mlýn na plno krve mlel.“ Pomyslní blaničtí rytíři, v nejvyšší nouzi vycházející z hory, aby bránili svěřenou zem, jsou viděni v čele vítězného povstání, poměr sil se obrátil a mlýnské kolo teď drtí také okupační jednotky. Ty sice ještě škodí, ale už víceméně planě, neboť jejich prohra už je neodvratná: „Hun otravuje s chutí studně, / Hun mlátí sem tam dveřmi v mlýně, / v paláci trůní čistá svině / a neví kudy vyklouznout“. Ve druhém citovaném verši je patrné, že mlýn se stává součástí německého osudu; takto se jeho působnost rozšiřuje. Setkáváme se také s další novou polohou Doskočilovy poezie, jejíž projevy jsme pozorovali již v *Rozmluvě noční* a zde gradují. Na mysli máme expresivitu realizovanou v rovině lexika, resp. expresivitu inherentní, která zasahuje lexikální jednotky i mimo kontext

(gestapák, pámbu, chechtat se, kurva, čumět), i expresivitu adherentní, v níž je změna významu patrná až v kontextu (Hun, svině, mlátit).²⁰⁹ Vidíme, že sem pronikají i vulgarismy. Vraťme se ale ještě k motivu mlýna, který chceme dopozorovat až do konce skladby. Doskočil zvolna pokračuje v líčení finálních dnů osvobození Československa, napjatě vyhlížejícího zásah americké a sovětské armády. Subjekt v básni se ptá např.: „Kdy začne pršet mana zbraní, / kdy skočí s nebe Michael?“ (Vzpomeňme na dříve citovaný dopis Jana Zahradníčka z 26. 4. 1943, v němž píše o čase „taseného meče Michaelova“, viz s. 71) nebo „Varhany v mracích chvíli hudou, / ó kdy, ó kdy, ó kdy tu budou / to z Plzně nebo Olomouce, / modlí se každý suchý ret“. „Krvavý mlýn“ se v textu navrácí v souvislosti s líčením zarputilého německého odporu, které Doskočil zabarvuje jakýmsi hořkým výsměchem: „Huni že mají velkou hanbu? / Tu germánská čest překoná, / však žije ještě Votan pámbu²¹⁰ / a jenom v křeči dokoná. (...) Však kultúrfolk má jinou visi, / má hunskou desku český lev, / Historiš vertfol psáno na ní.“ Setkáváme se zde mimo jiné se zapojením komolené, resp. foneticky zapsané němčiny (Kulturvolk, historisch wertvoll), která se stává předmětem ironizace. Záměrně je zde zesměšňována německá snaha uplatnit historický nárok na český národ. Doskočil exponuje německé řádění: „chci ‚mučedník‘ jak Vůdce být. / Je mučedník, kdo nejvíc vraždí, / to cestu k valhale mu dláždí“, přičemž „krvavý mlýn“ zřejmě opět drtí osvobozovaný národ: „To úterý si zapíšete, / jak krásně krvavý mlýn kvete.“ Do pozice mluvčího se zde dostává německá armáda, úterým je myšlen 8. květen 1945 ve spojitosti s mohutným útokem na Prahu (kde zrána vzplála Staroměstská radnice), jak napovídají i následující verše „A defilé chci Prahou mít / než na obvodu odevzdáme, / tam rozšlápne vám srdce samé...“. Obrat v interpretaci onoho „rudého mlýna“ nastává téměř vzápětí. Promlouvajícím subjektem je stále ještě okupační moc:

„Nu zoufalství jsme chtěli nechat
vám na památku kultury,
jen neměl Stalin tolik spěchat,
my byli jenom mleči tví,
jen mlýn měl jinak rudý být.“

²⁰⁹ viz např. ZIMA, Jaroslav. *O expresivitě substantivních deminutiv v češtině*. Slovo a slovesnost 19, 1958, č. 4, s. 254–260.

²¹⁰ Odkaz ke germánskému (a anglosaskému) bohu Wotanovi a zřejmě také ke stejnojmennému eseji C. G. Junga z r. 1936, v němž se dává do souvislosti s nástupem nacismu.

Vidíme, že dochází k významovému posunu při čtení rudé barvy mlýna. Není to již rudá krev – ta zamýšlená, krev, kterou mělo protáčet mlýnské kolo utrpení –, ale Rudá armáda, která nakonec maří plánované *zoufalství*, které mělo zavládnout v ničeném městě. Mlýnu je dokonce prisouzen nový směr, coby zásadní obrat událostí: „Vrah by se raděj neviděl, / vidí jej ruská náruč vřelá, / to Koněv drtí líná těla / a rudý mlýn se točí zpět.“ Doskočil skladbu uzavírá obrazy definitivní německé porážky a osvobození Prahy: „Mír na můj domov ruku vztáh‘ / a válka končí v pražských zdech.“ Jistého obratu nabývá také původně ironické užití cizojazyčných (resp. německých) slov, které jsou nyní nahrazeny transkripcí ruštiny. V závěrečné strofě se ještě jednou zopakuje již o něco dříve užitý verš „Armija krásnaja i krásná“ a pokračuje předposledním výskytem motivu mlýna: „mlýn je též rudě ověnčen“. Vidíme, že zde dochází k zásadnímu přepisu původního čtení tohoto symbolického prostoru, který již nedefinuje krev utrpení, ale vítězství Rudé armády. Abychom zdůraznili celkové vyznění Doskočilovy skladby, při jejímž povrchním čtení by podobně jako v případě *Rozmluvy noční* mohla vzniknout pochybnost, zda celý text přece jen nepodléhá ironizaci, předkládáme čtenáři celou poslední sloku.

„Armija krásnaja i krásná,
mlýn je též rudě ověnčen,
i obloha je prvně jasná
a voják vrací něžnost žen
a dětem vrací důvěření,
let sedm, sedm let už není.
V dlažbu se vrací barykády,²¹¹
však v srdcích rostou nové hrady
z malinkých svíček před obrázky
a květen zas je měsíc lásky,
to lásky lidské, pročištěné,
jež mlýny Boží v noci žene
a Světlo velí Budiž den.“

²¹¹ Důsledně zachováváme původní zápis básně, resp. podobu její strojopisné verze, kterou pro potřeby této práce neměníme, neopravujeme atd.

Tak jako v *Rozmluvě noční* i zde se báseň uzavírá v nekriticky patetickém tónu podtrženém obrazy jako *něžnost žen, důvěra dětí, měsíc lásky*, motivy *srdce, svíček*, dokonce jakýsi obraz budování *nových hradů* v srdcích coby kontrastivní metafora vůči bořeným barikádám, jichž už není zapotřebí, z dlažebních kostek jsou zase chodníky a cesty. Motiv mlýna se nakonec zcela zbavuje krve i vítězné rudé a navrácí se zpět do metaforického prostoru Boží spravedlnosti, v němž jako by i člověk našel po oněch sedmi letech (číslo samo o sobě symbolické, byť odpovídající skutečnosti) své místo. V důsledku jsou zde snad válečné události přece jen interpretovány duchovně, protože lidská láska je viděna jako *pročištěná*, tedy prošlá očišťovnou, proměnou, snad pokáním ze tmy do světla dne, který Bůh znovu proslovuje nad člověkem jako při stvoření.

Doskočilovy skladby *Rozmluva noční* a *Moulin rouge* jsou v linii básnickovy tvorby bezesporu výjimečné svým výrazným, nepředjímaným úkrokem od směru, kterým se ubírala Doskočilova dosavadní poetika. Obě zcela explicitně tematizují zejména události května 1945, a to včetně konkrétního vývoje např. pražského povstání (*Moulin rouge*). Doskočil nově pracuje s konkrétností místní i časovou, ve skladbě *Moulin rouge* jmenuje osoby (Churchill, Koněv), obě básně do sebe pojímají širokou emoční a významovou škálu, která text moduluje od usebrané duchovní reflexivity, přes břitkou ironii až po idealistický, neproblematizovaný patos vítězství. V obou textech nacházíme využití nových lexikálních vrstev, zapojení cizojazyčnosti nebo vulgarismů.

Silné protifašistické ladění obou básní, tendence k parafrázi lidové epiky nebo jistá zduchovnělost/mytizace války a patos, připomínají některé práce Petra Kříčky z let 1945 a 1946,²¹² sbírky *Světlý oblak* nebo *Píseň meče*. Doskočilovy skladby postrádají dokumentární hodnotu, a ačkoli do nich vstupuje nová vrstva konkrétnosti, v důsledku působí více jako součást symbolického univerza. Stejně tak obraz ruského vojáka, stojícího na hradbách, je ze všeho nejvíce žánrový – nenese ani hodnotu psychologickou, ani situační, voják (potažmo další osoby obou skladeb) je zástupným symbolem, nikoli lidským životem či osudem, který by básník propátrával. I v tomto smyslu má Doskočil velmi daleko např. k Holanovým *Rudoarmějcům* z roku 1946. Určitou patetickou polohu (realizuje se také v refrénovitosti) spojenou také s modlitbou, coby součástí onoho zaštiťujícího hodnotového prostoru, který skýtá naději a ochranu, naopak sdílí s Františkem Hrubínem, např. jeho skladbou *Stalingrad*, ale daleko nejvíce s básní *Pražský máj* z roku 1945. Tato skladba s Doskočilem sdílí značnou

²¹² *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995, s. 474.

míru lyrické obecnosti, sentimentu („na domy prapory věší / slunce májové, / ženy se z oken smějí, / slzy a smích, slzy a smích, / muži si zbraně rozdělí“²¹³). U Hrubína se také projevuje expresivní jazyková poloha namířená proti okupační síle: „Těch šest let křičí, / těch šest let křičí! (...) Dobít tu luzu, / dobít tu luzu!“²¹⁴ Doskočil rozpracovává motiv mlýna a jeho drtícího kola, Hrubín píše „Co hlav tu ještě dnes / v louskáčku hrůzy praská“,²¹⁵ u obou se realizuje i exaltované zapojení ruštiny: „Krasnaja Armija, / pomoz mi, slyš mou bídu“ nebo „Krasnaja Armija / už letí za mým hlasem / (...) / vyrve mě ze spárů / té šelmy rozlícené – “²¹⁶ Na závěr připomínáme, že u Doskočila navzdory velmi podobně vyhoceným emočním polohám přetrvává ono duchovní východisko katolické víry, které poskytuje možnost interpretace veškerého dění.

²¹³ HRUBÍN, František. *Chléb s ocelí*. Josef Lukasík, Moravská Ostrava 1945, s. 38.

²¹⁴ Tamtéž, s. 40.

²¹⁵ Tamtéž, s. 41.

²¹⁶ Tamtéž, s. 44.

3.4 *Milosrdenství* (1947)

Milosrdenství, druhá a poslední knižně vydaná sbírka Karla Doskočila, byla publikována ve Vyšehradu roku 1947 jako třetí svazek edice Verše, vedené Bedřichem Fučíkem a Drahomírem Šajtarem. Doskočilovi předcházela sbírka Jana Dokulila *Tváří v tvář* a (první kniha edice) Ivana Slavíka *Snímání z kříže*, následovaly *Jeřáby* Jana Zahradníčka; edice popřává hlasu poezii inklinující ke křesťanským, potažmo katolickým východiskům a stabilním pozicím.

Sbírku tvoří třicet osm básní rozdělených téměř rovnoměrně do dvou oddílů, *Milosrdenství* a *Dobrořeč* a texty jsou již v úvodu datované do rozmezí let 1943–1946. Časově přímo navazují na nepublikované *Okno na jih*, a nabízí se tak otázka, jestli *Milosrdenství* není modifikovanou sbírkou předchozí nebo nakolik tato tvoří její jádro – podobný způsob geneze jsme zaznamenali v případě *Žízně citů – Vigilie – Větví stromů*. V tomto případě je ovšem sbírka knihou původních textů, které vznikaly v sousedství nebo následně po *Oknu na jih* a navzdory tomu, že k vydání souboru nakonec vůbec nedošlo, z něj Doskočil později žádné texty nezařadil do nové knihy. Z rukopisu sbírky uložené v básníkově pozůstalosti je patrné, že byla původně uzavřena už roku 1944 (obsahuje přípisek *Básně 1943–1944*), a tvořily ji tak básně z období pouze dvouletého. Šlo o 62 textů ve třech částech; první zůstala nepojmenovaná (možná kopírovala název sbírky *Milosrdenství*, ale z úpravy rukopisného materiálu to není zcela patrné), druhá nesla jméno *Rok vzdechů* a třetí *Chladno zrána*. Řazení básní z rukopisu je totožné s řazením v publikované sbírce, v rukopisu ovšem šest textů přebývá – ani ty však nejsou totožné s básněmi *Okna na jih*, u některých textů Doskočil změnil název, takže původní *Kroky* se v knize objevují pod jménem *Na ústa* a *Na kutnohorských terasách* se mění na *Květen*. Oproti obsahu rukopisu přibyly v knize pouze dvě nové básně, z čehož ovšem ještě nemůžeme dovozovat, že až do r. 1947 ke sbírce žádné další texty kromě těchto dvou nebyly zařazeny – texty rukopisu jsou do složky vloženy volně, nejsou datovány a chybí kompletní obsah (existuje zde jeden soupis čtyřadvaceti básní, ale těžko hádat, k jaké fázi sbírky se váže), cokoli tedy mohlo v průběhu let přibýt. Různočtení básní, které svou podobu směrem k publikované verzi razantně změnilo, se budeme věnovat jen tehdy, pokud nám takový posun ostřeji vyrýsuje otázky vkládané na text a možná interpretační východiska.

O událostech předcházejících vydání *Milosrdenství* víme jen málo. Patrná je zde pokračující spolupráce s Bedřichem Fučíkem. Z korespondence s Janem Zahradníčkem vyplývá, že ještě v roce 1946 byla otevřená možnost vydání *Okna na jih*, nicméně *Milosrdenství* již bylo také dost možná uzavřeno a ne-li, tak uzavíráno a Zahradníček jeho vydání očekává. 17. července 1946 píše: „Vidím, že také Ty máš důvody ke stížnostem. U Vilímků dělali potíže,

jak jsem slyšel, také tomu Jelenovi, ale na konec to přece museli vydat. Musíš se držet. Vím, není to příjemné, takové tahanice, zvláště člověku už ne mladému, totiž ne dvacetiletému. A kdy vyjde tvé ‚Milosrdenství‘? Rád bych viděl po dlouhém čase zase nějaké Tvé verše, a proto pošli!“²¹⁷

Recenze na *Milosrdenství* vyšly celkem tři, bez výjimky jde o kritiku negativní a v rámci této kapitoly použijeme některá pozorování jako podněty k širšímu tázání nebo jako doprovodný komentář. Jde o text J. Pistoria v *Kritickém měsíčníku* (1947), B. Pavloka v *Akordu* (1947–48) a A. Kusáka v *Mladé frontě* (13. 8. 1947, roč. III, č. 188). Na tomto místě ovšem uplatníme – podobně jako v kapitole o *Větvích stromů* – úvodní text Bedřicha Fučíka, umístěný na vnitřní záložce sbírky (totéž grafické řešení známe již z edice u Jos. R. Vilímka, pro níž připravil právě *Větve stromů*), který nám poslouží jako zdroj několika výchozích tematických a motivických okruhů Doskočilovy knihy.

„Nová Doskočilova sbírka vznikala sice uprostřed válečných let a zachycuje pravdivě přelom roku pětáctýřicátého, nicméně hledáš-li oheň nenávisti, pathos, stupňovaný letícími událostmi, smršť oněch let hrůzy a smrti, nenajdeš, aspoň ne v podobě tvrdých a nelitostných slov-granátů, jež vybuchovaly s takovým ohlušujícím praskotem v nové poesii Halasově či Holanově. A přece svědčí tato sbírka o tom, že Doskočil nezůstal nedotčen válečnou liticí, že usiloval o kořeny, z nichž prýštila doba tak apokalyptická. Avšak ohnisko jeho poesie není vnější, není střetnutím událostí, jak šly po sobě, není básněním na themata, jež nabízela historie těch let. Do jakési neslyšné tichosti je ztlumena tato poesie, noříc se spíš do nitra člověka, do jeho duševní tkáně a hledajíc samy zdroje hrůzných let. Tak se Doskočilovi podařilo najít člověka a přiblížit se k němu, k jeho utrpení, k jeho bídě, po cestách básníku nejvlastnějších, po cestách chudoby. A tu je Doskočil básníkem křesťanským, jehož utrpení a bída lidských osudů nutí k modlitbě, básníkem františkánské pokory, jenž si uvědomuje, že vina, kterou nenese jen kdosi mimo nás, nýbrž kterou neseme všichni, musí být splacena bezmeznou oddaností k Bohu, k jeho lásce a pravdě.“²¹⁸

²¹⁷ Dopis Jana Zahradníčka, Uhřínov 17. 7. 1946. LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 2: Korespondence vlastní.

²¹⁸ DOSKOČIL, Karel. Anotace na přední záložce in *Milosrdenství: básně z let 1943–1946*. Vyšehrad, Praha 1947.

Fučík ve svém komentáři staví do popředí téma války, které do sbírky prosakuje spolu s časem, v němž básně vznikají, které je do jisté míry vyživuje, ovšem nenápadně, mimo dosah konkretizace událostí nebo času skrze ně ohraničeného, strukturovaného. Neobeznámený čtenář, který by Doskočilovo *Milosrdenství* otevíral bez znalosti jeho předchozího díla (a tu by beztak stěží mohl mít, ledaže by se obrátil ke zdrojům z pozůstalosti, které by teprve poskytly představu o linii básníkovy promýšlení války), nebo by opomenul vřechení knihy (to by ho přivedlo k vědomí, že sbírka vznikala ve válečných letech a vydána byla v době, která má válku stále ostře před očima), by nemusel pojmout valné podezření. Výjimkou jsou básně *Červen roku válečného*, *Konec roku válečného*, *Po letech války* nebo *Desátý květen* (také dva odkazy v básni *Domy Páně* – „doba háková“ a „lidický Dům“ – kostel, který byl „smeten nelidmi“) – i ty jsou ovšem taženy jistým ponorem do zintimnělého, duševního prožitku subjektu nebo pohybem v symbolickém či metaforickém světě, vyhýbajícím se konkrétnosti, překvapivosti či snaze o nový, individuální výraz. Doskočil tak pokračuje spíše v poetické linii *Okna na jih*, uměřené, obecné lyrice, kterou sklenují zpravidla duchovní skutečnosti křesťanské víry. Sbírka by se tak mohla rozplynout ve čtení nacházejícím především náčrty duševních prostorů a jejich stěhování k širší zkušenosti se světem, tichém a duchovním zápasu duše, pevně ovšem spjaté s křesťanským univerzem, kde úběžníkem všeho zůstává Bůh.

My ovšem můžeme nabídnout čtení zakotvené ve znalosti Doskočilova dřívějšího ohledávání války, přičemž právě v básních předchozí kapitoly (*Moulin rouge* a *Rozmluva noční*) si Doskočil vyzkoušel onu patetickou a nelitostnou polohu, ona slova-granáty nebo hněvivou ironii, kterou Fučík v *Milosrdenství* naprosto nenachází. Doskočil už má tuto zkušenost za sebou a zda o ní Fučík věděl, či ne, a kdo o ní vůbec věděl, nemůžeme posoudit. Doskočil zcela opouští expresivní stylové pozice, které tak nečekaně zaujal, opouští i formu rozsáhlé básně nebo příklon ke konkrétnosti a navazuje na poetiku, k níž se přichýlil v *Oknu na jih* – máme na mysli např. onen lehčí, srozumitelnější výraz (krajní poloha jazyka *Větví stromů* už je vzdálená, byť jistá náročnost vazeb a archaizace zůstávají), jasně přítomnou náboženskou rovinu, žánrový příklon k modlitbě (modlitbou je uzavřena hned první báseň sbírky a toto předznamenání přetrvává), snaha o rozšíření a prohloubení duševního světa a zjemnění, větší diferenciaci emoční škály subjektu. Obecnou symboliku (čerpanou opět zpravidla z přírodního světa) pevně a bezpečně spjatou se souborem přisuzovaných významů, už jsme pojmenovali v kapitole o *Oknu na jih* a tato tendence nepodléhá žádné výrazné změně. Všechny tyto projevy poetiky *Milosrdenství* zasahují také téma (nebo spíše přítomnost, nijak nevytrhovanou do popření) válečné zkušenosti. Fučík ve své anotaci píše, že Doskočil „usiloval o kořeny, z nichž prýštila doba tak apokalyptická“ a nořil se „spíš do nitra člověka, do jeho duševní tkáně“, kde

hledal „samy zdroje hrůzných let“. Zůstává s námi téma, které jsme již u Doskočila poznali, tj. téma duchovního významu událostí (připomínáme, že na základě korespondence s Janem Zahradníčkem a textů *Okna na jih* jsme o tomto pojednali v příslušné kapitole i kapitole o dvou válečných poémách) a lidské účasti na nich.

Svět, který Doskočil ve sbírce předkládá, se zdá být svázán několika pojmy – významovými uzly, z nichž dva pojmenoval Fučík: *vinu* a *chudobu* a my je rozšiřujeme ještě o *milosrdenství* a *spravedlnost*. Tyto čtyři pojmy a vztahy mezi nimi považujeme pro sbírku za zásadní a dostředivé vůči jejím vnitřním dějům.

Bedřich Fučík v Doskočilově poezii pozoruje přítomnost takové viny, kterou nese celé lidské společenství. Už v *Okně na jih* jsme sledovali příbuznost této lidské porušenosti s interpretací války jako příležitosti k pokání a navrácení se k Božímu řádu. Tuto myšlenku Doskočil v *Milosrdenství* nevypracovává takto explicitně (zřetelnější je např. vidina války jako zkoušky, viz *Čas ohňový*) a musíme upozornit i na to, že téma viny je ve sbírce přítomné spíše latentně – při pozornějším čtení se ale odhaluje jako zdrojové. Tam, kde básník hovoří o utrpení a žalu, tam, kde lze uhadnout, že k nim příčinu dávají právě okolnosti války a okupace, zůstává v pozadí širší významové pole, které veškerou skutečnost podřizuje hodnotovému řádu křesťanského světa – a právě v logice tohoto duchovního světa hraje svou roli lidské provinění jako pevná součást údělu člověka. „A člověk vyvrácený z pravé dráhy, / tož člověk v srážce s nicotou“,²¹⁹ píše Doskočil v básni *Chebské jaro*, které už je jarem čerstvě poválečným, respektive jarem 1945, a tak toto dvojverší nabývá významu příčiny (odchylka z „pravé dráhy“) a důsledku, jímž může být i nicota, marnost války. Toto vychýlení, na nějž odpovídá jistá poloha destrukce nebo dekonstrukce (a v morální perspektivě ji lze vnímat jako trest), je zpravidla způsobené pýchou. Ve verši „kámen srdce, který bývá smeten“²²⁰ se objevuje takový trestající důsledek. Vinu můžeme nalézat implicitně přítomnou také v poloze dluhu a nedostatku (byť *chudoba* se ještě ukáže jako žádoucí cesta), strádání, kterým je postižen lidský čas: „Zda přijde odjinud, co schází časům našim, / v čem bídě chudi jsme a dlužni napořád?“²²¹ Vina se přesouvá i do prostoru individuálního a bere na sebe konkrétní podobu, nejzřetelněji v básni *Prosba hněvivého*, která má podobu modlitby za proměnění: „Bože můj, (...) / změň mou kapku krve, plnou žluté zloby, / v sladkost, která mrazem nezatuhne ani, // která nevzpění se v každém šelestění“ a ochranu srdce před závistí. Trest je zde nazírán dokonce jako žádoucí

²¹⁹ DOSKOČIL, Karel. *Milosrdenství: básně z let 1943–1946*. Vyšehrad, Praha 1947, s. 54.

²²⁰ Tamtéž, s. 28.

²²¹ Tamtéž, s. 12.

a v důsledku vykupující. V další modlitebně intonované básni *Dobrořeč*, která je litanickou parafrází 103. žalmu, je vzdáván dík také „Za metly ty, co samy přisedly si ku prozřetelnosti / a teď snad k sobě ošklivostí nasytí své kosti. – // Vždyť víra chytla se tu s trestem prstu podaného / a teď by měla šileti po pevné dlani jeho.“²²² Tyto verše jsou jednak ukázkou přetrvávající Doskočilovy tendence k nesrozumitelnosti a komplikovanému výrazu, jednak vypovídají (rozumíme-li správně) o souvztažnosti trestu (metly) a prozřetelnosti (duchovního, Božího řádu), ale také trestu jako „prstu podaného“, který je ve své podstatě nápomocný, narovnává a napravuje a dává tušit (vzbuzuje touhu!) po celé dlani, ruce, bytosti, která je takto vykupující.

Nyní se dostáváme k do jisté míry opozitní dvojici *spravedlnost – milosrdenství*. Téma spravedlnosti (jehož výsostným zdrojem je Bůh) se projevovalo již v předchozím odstavci a proloupl se s tématem trestu. V básni *Svatý Jakub* se mluvící subjekt obrací ke svěťci a črtá obraz Boha vážícího, zvažujícího, posuzujícího: „jako kov bys nalezl mě dole / jenž pak podáš k potězkání Bohu.“²²³ Bůh je zde viděn jako hodnotící, tedy naplňující a vykonávající *spravedlnost* jako věrnost určitému řádu. V básni *Radost* čteme: „...závat', šílenství a lenost, / píchání u srdce jsou plevel, který vyrost' / v tmě, kde jej světlo hněvu nezasáhlo“²²⁴ a dotýkáme se opět viny, *plevele*, vychýlení ze světla do tmy, přičemž *hněv* je zde příbuzný onomu duchovnímu řádu, je zjevně jeho nástrojem a je součástí metaforického prostoru dobra/světla. Opakuje se interpretace trestu (který usouvztažňujeme se spravedlností, tj. projev spravedlnosti) jako osvětlení, projasnění, očisty. Vzápětí ale navazuje verš opozitní: „Ne světlo hněvu, světlo smilování, / jež oko přimhouří a strhne srdce náhlo“²²⁵ – zde spravedlnost ustupuje smilování, milosrdenství. Ne náhodou následuje stejnojmenná báseň (*Milosrdenství*), která toto téma promýšlí zdaleka nejpodrobněji – věnujeme-li jí pozornost, dostává se nám nezanedbatelného vedení, jak knihu jako celek pojmut: už nás neopustí spodní proud otázek po povaze onoho milosrdenství k jednotlivým textům, po způsobu, jakým je toto předznamenání zabarvuje, kam stáčí jejich čtení, víme-li, že se k němu subjekt naléhavě přichyluje se slovy „míní spravedlnosti si žádám, milosrdenství však dost“. Spravedlnost je nakonec nazřena jako „ze všech her snad nejkrutější“ (bez další specifikace), „Však milosrdenství je hlava dračí v klíně / a láska hrozící, že spálí lásky naše, / spíš světlo tušené v tuhnoucí mlhovině / a růže bez trnů, ze zvyku braná plaše.“ Doskočil předkládá dvojí,

²²² DOSKOČIL, Karel. *Milosrdenství: básně z let 1943–1946*. Vyšehrad, Praha 1947, s. 49.

²²³ Tamtéž, s. 22.

²²⁴ Tamtéž, s. 14.

²²⁵ Tamtéž.

zdánlivě nesourodý, ale zřejmě spíše komplementární obraz milosrdenství nebezpečného, žhavého, snad i běsnícího a zároveň jemného, nezraňujícího, bezpečného. Tato logika pokračuje v dalším výčtu charakteristik milosrdenství, mezi něž dále patří rychlé odpouštění a vůbec zapomnění vin, vytrvalost, neúnavnost. Doskočil umisťuje postoj milosrdenství, snad právě jako prosbu o něj, do čela sbírky – nikoli pozicí básně v knize, ale zaštiťujícím názvem. Kniha je tak jaksí svázána spíše doufáním v Boží slitování nad člověkem než naplněním spravedlivých trestů.

Poslední pojem, kterému chceme věnovat pozornost, je *chudoba* – není spjatá s *vinou* ani *spravedlností* coby důsledek a trest, svou povahou má daleko nejbližší právě k *milosrdenství*, provázaném s radostí. *Chudoba* se u Doskočila zdá být stavem, který vzdoruje pýše a je jakousi uzdravující odpovědí na ni. V básni *Chudoba má* používá Doskočil ilustrace z přírodního světa (růže, ptáci), čímž připomíná evangelijní podobenství o lilích a ptactvu, které Bůh odívá a krmí. Chudobu staví do opozice proti pýše, čímž zdůrazňuje její duchovní rozměr, a je tak ve své podstatě totožná s pokorou. Projevuje se zde subkulturní metaforický prostor náležející náboženskému diskurzu, kde se často setkáváme s obrácenou logikou *méně je více*,²²⁶ přičemž *méně* (zde chudoba, potažmo pokora) stojí na hodnotovém žebříčku vysoko (je *více dobré*), kdežto *více* (zde bohatství, potažmo pýcha) naopak nízko. Podobná logika se uplatňuje také v básni *Za ovce*, v básni *Skřivan s větrem bojující* se bída konfrontuje se slávou (symbolicky jsme stále v prostoru pokora–pýcha): „bída byla vždycky prvá / a je v srdci raději, / ale jak to slávě říci“.²²⁷ Chudoba duše (i těla) je počátečním stavem člověka, o němž se v Doskočilově sbírce věří, že v jeho nitru je pnutí k dobru, to je jeho pravá podstata: „tvé srdce, človče, co věřit, dobře ví. / Čistá tvá pravá tvář a stejně čistá levá“.²²⁸

Milosrdenství se tak jeví v Doskočilově tvorbě jako dílo doposud eticky nejzatíženější – ve snaze postihnout jisté obecnosti lidského údělu ve světě a zvláště ve světě kolektivně trpícím válkou, sklenout nad tímto dějstvím oblouk duchovního významu, předložit obecnější otázky vztahu mezi spravedlností a milosrdenstvím, pýchou a pokorou, utrpením a radostí... Je patrné (v kontextu předchozích sbírek), že v tom všem se Doskočil pokouší o subjektivnější zapojení, pro něž si připravoval půdu již v *Okně na jih*. Niterné zdroje básnickovy poetiky si uvědomuje Jiří Pistorius v recenzi pro Kritický měsíčník: „jeho [Doskočilova] poesie, zahroušená dosti hluboko do nitra, není bez nadání, nechybí jí na více místech čistý, nový

²²⁶ srov. LAKOFF, George, JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Host, Brno 2002.

²²⁷ DOSKOČIL, Karel. *Milosrdenství: básně z let 1943–1946*. Vyšehrad, Praha 1947, s. 20.

²²⁸ Tamtéž, s. 22.

postřeh, je v ní i určitý individuální zážitek.²²⁹ Vzápětí ovšem připojuje poznámku o nutnosti vynaložit nemalé úsilí, aby se čtenář těchto momentů vůbec dopátral: „Ale toho všeho musíš se u Doskočila jaksi nepřímou dohadat, dohmatat oklikou. Nesnáz je právě v tom, že ta oklika nevede cestou přes jeho obraz, přes jeho verš, že se s ní musíš shledávat v roztržštěných, ojedinelých slovech a větách, jež však samy o sobě, jak je tu čteš, ještě nejsou poesíí.“²³⁰ To Pistorius vyjadřuje ve své recenzi už úvodní metaforou: „...druhá básnická knížka Karla Doskočila (debutujícího před šesti léty) stojí a pohybuje se na jakýchsi lyrických dřevěných protézách. Máš pocit nehladké čalounické práce, z níž se proklubává drát kostry špatně spojované. Máš prostě pocit neživé i neživotné lyriky, jakoby mrtvé a vycpané.“ Vzpomeňme na výrazovou úpornost, kterou kritika vytýkala už Doskočilově první sbírce, tj. *Větvím stromů*. Jak už bylo řečeno, *Milosrdenství* se od přetížené abstraktnosti odchyluje a je znát, že od dob přelomu 30. a 40. let prošlo novými cestami a pokusy, že si Doskočilova poetika vyzkoušela konfrontaci s hluboce osobním prožitkem smrti otce a vnitřních návratů k domovu, vyzkoušela si expresivní i patetickou polohu reflexe války a osvobození, opustila pevně danou strofickou a metrickou strukturu. To vše lze v *Milosrdenství* zahlédnout a číst je také jako genuzi Doskočilova výrazu, nicméně texty, které se dočkaly publikace, neposkytují dostatečný materiál, aby bylo možno proměny poetiky vysledovat až k básníkově poslední knize. Doskočil si při tom ponechává určité průvodní znaky svého projevu, mezi něž i nadále patří tendence ke složité jazykové i obrazové konstrukci, takže ta nejpůvodnější, inspirovaná a životaschopná poezie, která je schopna sama dojít až tam, kde už s ní básník jaksi nepočítá, kde už se mu vymyká, ta se objevuje spíše izolovaně a rychle ztrácí dech. Je patrné, že se Doskočil pokouší vystavit svůj duševní svět větším nárokům, naléhavějšímu domáhání se osobitého prožitku a nalezení výrazu pro něj, ale i toto jsme schopni vidět zejména na podkladě předchozí čtenářské zkušenosti. A. Kusák tuto polohu v *Milosrdenství* nenalézá vůbec: „Ani nejmenší vůle k poctivému projádření svých citových impulsů, ani snaha k byt' jen sebenepatrnější námaze tvořivé a kompoziční, ani špetka obrazové podmanivosti a invenční jiskřivosti (když už vynecháme při těchto verších, pracně obdělávaných podle starých faktur, požadavek osobitého a osobního výrazu).“²³¹ Doskočilovu poezii nevidí ani jako poezii, spíše jako snahu o ni („infantilní chtění veršovat“), která selhává myšlenkově i „řemeslně“: „k (...) chtění veršovat (...) se v jeho básních druží vzácné nepochopení pro základní stavbu verše, pro zapojení

²²⁹ PISTORIUS, Jiří. Kritický měsíčník 8, 1947, s. 413.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ KUSÁK, Alexej. *Nová básnická edice ve Vyšehradu*. Mladá fronta, deník Svazu české mládeže 3, 13. 8. 1947, č. 188.

myšlenky do veršové struktury.“²³² Pistorius v Kritickém měsíčníku píše, že Doskočilovi chybí „básnický dech, schopnost vytvořit lyrickou melodii, umění docítit a dotvořit metaforu (...). Místo toho čteš v jeho knize prózu syntakticky zašmodrchanou a rozloženou do přibližných veršů, v nichž nevládne řád rytmu a intonace; místo toho čteš jednotlivá slova, pozemsky zatížená, jež nenabývají žádného druhého smyslu, nedosahující vyšší mimosdělné roviny.“ Nejshovívavější je k Doskočilovi nakonec recenze B. Pavloka uveřejněná v Akordu. Autor vyzdvihuje klid a střízlivost Doskočilových veršů, které nepodléhají „velikášským obrazům a gestům“,²³³ k jazyku a výstavbě se nevyjadřuje. Kritizuje ovšem Doskočilův přístup k věci, který jako by byl předem uzavřený a předurčený: „Doskočil příliš medituje, ba více, rozumuje, staví se ke všemu, k válečnému utrpení i k Bohu, příliš rozumářsky, programově, s patrným úsilím srovnati pevně vedle sebe všechny druhy skutečnosti, s úspornou snahou o zvládnutí každé situace podle předjatého schematu.“²³⁴ Pavlokově neujde ani Doskočilova abstrakce, kterou jen těžko opouští a která básně rozměšňuje do neurčitosti („jeho pohled na svět je ryze abstraktní a abstraktní jsou i jeho vytvořené symboly“²³⁵), chybí mu síla myšlenky, která by se vzepřela předem vytyčeným hranicím. Zde připomínáme tendenci k monotónnosti a statickosti symbolu, na kterou u Jana Zahradníčka (sbírka *Korouhve*) upozornila Jitka Bednářová, viz zde s. 33 a 34. Doskočil nakonec zjevně upadá do podobných osidel.

²³² KUSÁK, Alexej. *Nová básnická edice ve Vyšehradu*. Mladá fronta, deník Svazu české mládeže 3, 13. 8. 1947, č. 188.

²³³ PAVLOK, Bohumil. Akord 14, 1947–1948, s. 147.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž.

3.5 *Harmonia* (cca 1947–1959)

Harmonia je posledním souborem básní v Doskočilově pozůstalosti. Záměrně používáme slovo *soubor*, nikoli *sbírka*, neboť texty sdružuje zejména společná přítomnost v příslušné složce. Zachované jsou pouze v rukopise a tím myslíme nejen formu zápisu (která mnohdy znesnadňuje porozumění kvůli obtížné čitelnosti), ale také povahu básní, které často nejsou hotovými zápisy či opisy „načisto“, nýbrž v sobě uchovávají genezi svého rození včetně poznámek, škrtnů, přípisů a oprav. Jednatřicet básní zjevně nepodléhá další formální strukturaci jako např. číslování stran nebo vřazení do oddílů, chybí také obsah. Zkrátka, chápeme tento soubor jako jistý návrh, možnost sbírky (titulní list obsahuje rukopisnou poznámku „4. kniha básní“, což svědčí o tom, že do řady knih Doskočil započítal i *Okno na jih*, jehož vydání nakonec ztroskotalo), která se však nikdy neuskutečnila. Jde zřejmě o básně vznikající od roku 1947 dále – datovány je dohromady pouze osm básní. Vznikaly v letech 1947–1949, první básni souboru *Konec stromů* je připisováno datum o deset let pozdější: 8. dubna 1959.

Tato kapitola bude jen stručným komentářem, pozastavením u několika motivů, nikoli vydatnější analýzou, jaké jsme se snažili podrobit předchozí sbírky. Jedním z důvodů je povaha materiálu, který je fragmentární a nehotový, jak už jsme uvedli. Mnohé básně jsou sice přítomné, ale přeškrtnuté, jiné působí neukončeným dojmem nebo dojmem zkusným, kdy se pouze rozepisuje (i ve vícero verzích) pokračování, další jsou velmi těžko čitelné. Doskočil svůj výraz navíc nijak zásadně nemění. Motivický i tematický rejstřík zůstává stále týž, jen oproti *Milosrdenství* zde chybí přítomnost války a nic k ní nepoukazuje. Ladění básní je nejpodobnější *Oknu na jih*, zejména tam, kde se Doskočil zabývá přírodními jevy a obrazy, odrážejícími stav duše – jimi jsou básně pointované a zobecněné, např. v básni *Konec stromů* je strom s dobrými, hlubokými kořeny má naději znovu obrůst, i když je sražen bleskem, přičemž tato metafora je vztažena k člověku, opět v obecnosti. Tuto strategii Doskočil používá vícekrát a pro výstavbu metafory, která nakonec vždy vyznívá v jakousi naději, si volí zpravidla přírodní situace, žel, stále rozostřené (padání listů, rozvíjení květů,...). Všeobecnost, kterou Doskočilovi vytýká kritika, je přítomná stále stejně, jen jazyk se ještě o poznání zjednodušuje a v sousedství volených témat už působí vyčerpaně a unyle. Přetrvává zde motiv nepřátelského města v opozici ke krajině a venkovu: „Potoky stříbra v slunečné rozkoši se chvějí, / v kolejkách nekolejkách k jaru uhánějí. / A my, zajatci měst – se také pozachvějem / v pradávném bratrství jak míza stoupá dřevem.“ Doskočil často využívá jaro jako metaforu života a naděje, v některých básních přitom vyznívá vysloveně apelativně. V básni *Probud'te se!* jsou do výzvy zahrnuty explicitně i velké a ohraničené útvary lidského společenství, jako jsou národy, přičemž

Doskočil začíná nejprve od sebe: „Probud'te se smysly moje, / probud'te se smysly nové! / Květy nebojí se boje / ve znamení pravdy jara, / k teplu sklánějí se dnové, / zima byla ale lež.“ Poslední ze tří strof pak okruh adresátů rozšiřuje: „Probud'te se národové, / probud'te se přímí lidé, / ohlávka se senem slove, / zimy lež je jenom pára –“. Doskočilův svět se zdá být ohrožen, což z několika textů vyplývá: „Dobré zprávy. Také zlé teď přicházejí. / Řeky hněvivé kraj zatopiti chtějí / a zkázu rodu lidskému zvěstují ledem.“ (*Stříbrné potoky*), „Už i třešně kvetou v sadě, / ale v srdci mrazí hněvy, / pravda s opatrností jsou v radě / (...) / svědomí spí dosud též“ (*Probud'te se*). V básni *Jiný čas* pak Doskočil píše, že „jiný čas si žádá jiné zpěvy, / jako žádá lék svůj rána jiná“ a pozoruje „dobu plnou paradoxů“, kde „píseň jara“ je naopak viděna jako ohrožující: „Na tvé rány není jaro lékem / s parasites pěvců zápolící, / země kdysi sladká medem, mlékem, / pravá jména bičů váhá říci –“ Doskočilova poezie se jeví překvapivě dramatická, bojovná, nikoli však metafyzicky. Volené motivy (jaro, květ, třešně, probuzení, píseň...) ukazují k socialistickému diskurzu, a navazují tak na dvě básně „pražského jara“. V kontextu Doskočilova díla se opět dostavuje jisté znejistění – jde skutečně o ideologické konstrukce „nového světa“, které Doskočil vytváří? Jak je hodnotově orientován svět jeho poezie? Nejistota ohledně významové struktury básnického souboru *Harmonia* se ještě prohlubuje při čtení následujících veršů z básně *Jiný čas*:

„Jiný čas a paradoxů plný
dokonalý v nevěře své divné
teprv zvedá budoucí své vlny,
které v oči důvěřivě/nenávistně (příp. stvořiteli) plivne.

Písně jara! Nevěstka se svléká,
sedmdesát sedm se jich dívá
a jen jeden prst se leká:
je večer. Už se připozdívá.“

Zůstává otázka, s jakou skutečností je ztotožněn onen „jiný čas“ nebo co utváří strukturu paradoxů. Proměňuje se v těchto verších hodnotová struktura (např. jsou „písně jara“ ztotožněné s „nevěstkou“?), nebo zůstává koherentní s prostorem slaveného vítězství Rudé armády? Tyto otázky ponecháváme v rovině impulsů pro zevrubnější interpretační činnost.

4. Prozaické fragmenty 40. let – *Knihy dětství a Mišukův návrat k přírodě*

V pozůstalosti Karla Doskočila jsou vedle básnického díla uloženy také dvě nedlouhé prozaické skici *Knihy dětství a Mišukův návrat k přírodě*. Druhému jmenovanému budeme v této kapitole věnovat menší pozornost, byť upozorníme na ty charakteristiky, které sdílí s *Knihou dětství*. Jde o nehotovou ručně psanou skicu o zhruba sedmi krátkých kapitolách (přibližně 15 stránek), přičemž u některých částí není zcela zjevné, zda se k rukopisu váží, jiné pasáže působí dojmem přípravných skic. Značnou překážkou je pak velmi obtížná čitelnost rukopisu, většinou zřejmě porizovaném v rychlosti. Příběh, jehož hlavním aktérem je pes Mišuka/Míša, je stylizován do vyprávění pro dětského čtenáře – hned v první větě jej Doskočil oslovuje: „Mišuka, milé děti, nebyl žádný urozený japonský pán mikado, Mišuka byl veselý černý pejsek s bílou čupřinou.“ Oslovení dětí je však vzápětí vyškrtáno, zůstává však tón vyprávění, v němž je čtenář (v plurálu) oslovován, jemuž je vysvětlováno a jemuž se celkově přizpůsobuje styl textu směrem ke srozumitelnosti a emoční zabarvenosti. Doskočil navazuje na tradici příběhů, kde ústřední postavou a někdy i vypravěčem je pes – uveďme příklady *Dášeňky* Karla Čapka, *Flushe* Virginie Woolfové nebo *Tuláka Rovera* J. R. R. Tolkiena. Vypravěčem je zde zjevně totožný s Doskočilem, z textu vyplývá, že jde spíše o vzpomínkovou než fikční prózu, která je zasazena do válečných let. Nabízí se domněnka, že vyprávění o psíkovi Doskočil zamýšlel pro vlastní děti, ve které doufal (tuto poznámku obsahuje *Knihy dětství*), ale kterých se nedočkal – manželství zůstalo bezdětné.

Knihy dětství, která se uchovala jak v rukopise, tak v opisu na stroji, je drobnou vzpomínkovou prózou, pocházející z první poloviny 40. let. Přesná datace schází, Doskočil nicméně na jednom místě zmiňuje letecké poplachy nad Prahou a poslední strana strojopisu obsahuje tento přípisek: „2. – 21. 4. 1945, Armáda maršála Koněva vtrhla dnes od jihu do Berlína. Deo gratias.“ Zda se ony dubnové tři týdny vztahují k tvorbě celého rukopisu, nebo jen k určitému úseku (např. poslední kapitole), nelze s určitostí tvrdit. Víme ovšem jistě, že rukopis byl uzavřen v dubnu 1945, a protože se zde objevuje zmínka o smrti Doskočilova otce na tuberkulózu, ohraničuje vznik textu létem 1942. Víme, že jde o období pochopitelného Doskočilova příklonu k tématům rodného kraje, domu v Olešnici, reflexe vztahu k rodičům, vzpomínkám na předškolní a mladší školní dětství. Řada z těchto témat se projevuje ve sbírce *Okno na jih*, které jsme se věnovali ve 2. kapitole a která zasahuje právě do tohoto časového rozpětí. Po válce nabídl Doskočil text k vydání nakladatelství Ant. Dědourka (Třebechovice

pod Orebem) a to plánovalo knihu vydat v edici Pestré knihy. Z publikace ovšem sešlo, jak dokládá lístek z redakce z 23. června 1947, a v němž se odmítnutí knihy odůvodňuje neúspěchem celé edice. Není jasné, zda je dochovaný strojopis z Doskočilova archivu totožný s tím, který byl odeslán a vrácen, vzniká vůbec pochybnost, zda je o text kompletní – jednak postrádá náležitosti, které Doskočil ke svým rukopisům zpravidla připojoval, jako je titulní strana a obsah, jednak mu chybí jakýkoli úvod a závěr, tedy takové prvky, které by text scelovaly, komentovaly jeho určení, svazovaly jej s postavou autora; zcela zjevně jde o prózu autobiografickou, nikoli fikci. Tento moment je pozoruhodný, neboť *Knihy dětství*, pečlivě zaznamenávající konkrétní osoby a místa Doskočilova rodného domova, je podepsána pseudonymem Jakub Soukal, s nímž jsme se setkali již v básni *Rozmluva noční*. Proč mínil (a pokud vůbec!) Doskočil vydat knihu pod pseudonymem, je otázkou k diskusi, pro níž však máme pramálo podkladů. Snad šlo o věc natolik osobní a psanou s vědomím ojedinečnosti (tj. bez ambice pokračovat v psaní prózy), že ji chtěl uchovat spíše v anonymitě, pro potřebu svou a svých blízkých, a nepodnítit žádné širší očekávání vůči své další beletristické práci.

Knihy dětství čítá 32 strojopisných stran dělených do sedmi kapitol: *Návštěva, Přátelství, Hry, Hlasy, Čarovný kruh, Chudobín a Stíny*. Jak jsme již uvedli, jedná se o vzpomínkovou prózu, která se bez výjimky váže k rodnému kraji okolo Olešnice na Moravě, v kapitola *Chudobín* Doskočil vzpomíná na léto strávené u prarodičů – obec *Chudobín*, západně od Olešnice, tedy směrem k Bystřici nad Pernštejnem, dnes již neexistuje. Byla součástí zátopové oblasti přehrady Víř, jejíž výstavba začala r. 1947 a v tomto roce se z Chudobína začaly stěhovat první rodiny. O deset let později byla obec zrušena krajským národním výborem v Brně a zatopena. O osudu Chudobína v souvislosti se stavbou vírské přehrady však z Doskočilova archivu žádné zprávy nemáme. Básník se v *Knize dětství* soustřeďuje zejména k pohybům v krajině, dětským přátelstvím, hrám, ročnímu cyklu, některé kapitoly vypočítávají spíše mnohočlenné děje a vzpomínky zachycují útržkovitě, jiné se zaměřují podrobněji na konkrétní typ události – např. jarmark nebo oblíbené slavnosti a obřady liturgického roku. Naopak téma užší rodiny nebo školy opomínají, mimo dětských přátel nevěnuje pozornost ani žádným konkrétním osobám ve snaze je vylíčit. Doskočilovu prózu by bylo snadné obhájit spíše jako osobní dokument než literární dílo, které nevyniká stylem, obrazností ani vypravěčským nadáním. Na tomto místě však vzpomínáme na sloupek Petra Hrušky, básníka a literárního vědce, v němž se rozpomíná na setkání s pozoruhodným textem z poloviny 17. století *Paměti krupského měšťana Michela Stüelera*, přičemž šlo o soubor poměrně nesourodých záznamů všedního života. Hruška o něm píše: „Nedělal z toho žádné ‚dějiny‘, tedy podrobné zápisy událostí nadosobní povahy, ani sebezpyt, tedy psychologizující analýzy vlastního duševního

pohnutí. Přesto nesporně vznikla bezděčná zpráva o konkrétní podobě života v tomto období, kterou lze upotřebit v historickém, sociologickém a dalším zkoumání – ale vznikla také bezděčná krása vět, jimiž se někdo prostě identifikuje na tomto světě, protože psaní samo je projevem zakoušené lidské existence.²³⁶ S Doskočilem ztotožňujeme jednak první větu citace, valnou měrou i první část té druhé: Doskočil mimo jiné zaznamenává s pečlivou pozorností např. průběh her, různá „řikání“, nářeční či idiolektické výrazy, pomístní názvy, lidové tradice. Už to je podnětným materiálem např. etnografickým. Zdůraznit ovšem chceme také poslední slova citace, totiž že Doskočilovy vzpomínky jasně vykazují touhu *identifikovat se na tomto světě*; právě v době osobní bolesti po ztrátě otce, tížících válečných let, nemožnosti dosáhnout domova, přičemž je patrné (jak z *Knihy dětství*, tak z *Okna na jih*), jak hluboce právě rodný prostor a krajina domova utvářela identitu Doskočilovu. Doskočil píše, vyvolává z paměti lidi, místa a události, a tak *zakouší lidskou existenci*. I toho uvědomí je pro nás cenné a nemalé.

Tuto kapitolu bychom rádi propojili ještě s koncepty *idylického místa* a *vnitřního místa*, která charakterizuje Daniela Hodrová (také na základě práce M. Bachtina *Román jako dialog*) v knize *Místa s tajemstvím*. *Knihu dětství* nezahrnujeme do tohoto myšlení proto, že bychom ji chtěli postavit na roveň románovému vyprávění. Případá nám nicméně podnětné nahlédnout na tuto vzpomínkovou prózu i jinou optikou než čistě popisnou a poukázat na to, že různá literární ztvárnění idylického místa nesou jisté shodné rysy, které se projevují i v jakkoli nedokonalém textu Doskočilově. Hodrová uvádí, že v tradici české prózy 19. století se *idylické místo* projevuje především jako „místo uzavřené, má ‚ostrovní‘ charakter a ryze antiurbánní ráz. Je to místo vnitřně sourodé, jednotné, a to i v tom případě, že sestává z několika míst.“²³⁷ Tyto znaky vykazuje také Doskočilův rukopis, který se váže k celé krajině domova, tj. místu rozšířenému do řady prostorů samostatných (dům, kostel, rybník, les, hájenka...), ale pevně semknutých právě skrze domov jako pojem. Doskočil také neustále vytváří opozici města a venkova, což je patrné i z jeho básnických knih, přičemž venkov, spjatý zejména s domovem, je místem idylickým až zduchovnělým, kdežto město je viděno jako určitý exil. *Antiurbánní ráz* idylického místa je tedy Doskočilem záměrně podtrhován: „...A tak mi zbude jen vzpomínka na ztracený ráj, kterou nebude rušit setkávání s pravou drsnější podobou lidí a s krajem, regulovaným, zaprášeným auty, bouraným. Bouraným, neboť každá hotárna, pazderna a stodola i vlastně celá vesnice patří ke krajině. Snad jen babylonské zajetí měst činí rodný kraj

²³⁶ HRUŠKA, Petr. Radost in *V závalu: sloupky, podpovídky, odstavce a jiné krátké texty*. Revolver Revue, Praha 2020, s. 127.

²³⁷ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994, s. 29.

nejsladším.“ (*Knihá dětství*) Idylický žánr se zpravidla pojí s monotopickým syžetem, v němž se místo (popř. soustava příbuzných míst) jako dějiště neopouští. Naopak takový syžet, v němž proběhne pohyb mezi nesourodými místy (vesnice–město), a to v kterémkoli směru, se stává deziluzivním (to Hodrová ilustruje např. na Mrštíkoviě Santa Lucie nebo na pohybu Ríši v Pohádce máje²³⁸) – právě k tomu dochází ve fragmentu Doskočilovy prózy *Mišukův návrat k přírodě*, v němž se psík Mišuka/Miša dostává z Prahy na venkov a objevuje ho coby zcela nový, svobodný svět.

Dalším znakem, který přimyká *Knihu dětství* i *Mišukův návrat k přírodě* k žánru idyly, je potlačení románového příběhu: „Budiž řečeno, že idyla románový příběh s výrazným, dramatickým dějem zásadně potlačuje, a to právě proto, že by s příběhem, založeným na překročení hranice, na události, dobrodružství, do idyly vtrhl čas se svými nemilosrdnými změnami, pomíjivostí, neidylickou a neherní smrtí, což by znamenalo její konec.“²³⁹ Doskočil nikdy nevypráví dramatický příběh, události líčí zpravidla ve sledu jiných událostí, nebo jako scény, obrazy. Hodrová toto potlačení ilustruje na Babičce Boženy Němcové: „Proto se ‚dobrodružný‘ příběh v Babičce stahuje do vložených novel, případně se realizuje v jakýchsi miniaturních vzorcích, v ‚románech‘ sevřených do několika vět...“²⁴⁰ Doskočil líčí i události s dramatickým potenciálem a rozvinutím krize, také zpravidla v pár větách: „Jednou jsme se plížili po mezích mezi obilím v Končinách a já jsem ztratil nůž, dětskou kudlu, tak důležitou na píšťalky a na pruty. Byl jsem nešťasten, považoval jsem ji za nenávratnou. Ale Ruda se nevzdal. Vraceli jsme se a našli jsme ji, k velkému mému údivu jsme našli ztracený nůž.“ (*Knihá dětství*) nebo „Ach bát se, to bývalo hrůzokrásné. Kudovy děti, a vlastně všichni jsme uměli vyprávět o strašidlech na Babě, na rovních, na hřbitově, o ohnivé kouli, o světýlkách, o umrlci: ‚Teďka, když bylo třetí den po pohřbu, skrojek chleba se začal na stole sám od sebe kolébat. Tak on, že musí jít k tomu hrobu hlídat, jak mu otec nakázal. O půlnoci přišel černý pes.‘ Frantík rád přerušil fluidum hrůzy směšnou poznámkou, asi od velkých pochycenou, že tam stračí hovno na slepičích nohách nebo něčím podobným, a všichni jsme se s ulehčením řehtali.“ (*Knihá dětství*) nebo „Hned prvý den jsme šli odpoledne ven. Sníh byl veliký, tedy po silnici. (...) Miša lítal jak divoch. (...) Zprvu na řemínku, pak po důtklivém poučení byl Mišuka puštěn. Ovšem nebyla to (nečit.)²⁴¹, že se ukázal zajíček. (nečit.) jako když střelí, maže za zajícem. Tak všechno volání ignoroval. Tak teď nám nezbude než čekat, až se milostivě vrátí,

²³⁸ Srov. HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994, s. 29.

²³⁹ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994, s. 31.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Vyznačená místa jsou nečitelná.

jestli se vrátí. Za pět minut byl pes provinile zpátky, ovšem bez zajíce, který nečekal.“ (*Mišukův návrat k přírodě*)

Přesto je v idyle zostřená pozornost věnována právě vyprávění: „Potlačení, zamlčení příběhu ovšem nic nemění na faktu, že je v idylách akcentováno vyprávění, ba sám akt vyprávění. Právě skrze vyprávění se idylický svět nejen konstituuje, nýbrž jeho prostřednictvím se zobrazený svět i postavy (a nad nimi sám jejich tvůrce) oddělují od reálného, ‚zlého‘ světa. A ještě jeden způsob oddělení funguje v českém idylickém prostoru: je jím jazyk, lidový jazyk a nářečí ve vesnických idylách a v jeho rámci lidové písně, folklór jako takový (...).“²⁴² Chceme upozornit na to, jak i tento prvek vstupuje do Doskočilových vzpomínek (jako signifikantní, tj. Doskočil jej vnímá natolik významně, že jej zapisuje) a podstatným způsobem konstituuje právě jeho představu o domově jako idylickém místě. Kromě toho, že Doskočil zaznamenává např. verbální průběh dětských her (což naplňuje i folklorní rovinu, kterou Hodrová uvádí), vyjmenovává „o čem se vyprávělo“ v kontextu strašidelných historek, věnuje zvláštní pozornost jednomu dětskému přátelství, v němž právě akt vyprávění hrál stěžejní roli: „Havel mě okouznil pohádkou. (...) Byli jsme kdesi na návštěvě a tam byl právě Havel. Sedli jsme si spolu na stoličku a on vyprávěl o Mikešovi. A byla tam papírová zem a propadli jsme se až sem, končil za šťastného úsměvu. V jeho vyprávění bylo něco z čistoty plátna, chudoby a starodávnosti.“ (kapitola *Přátelství*) Další vyprávěcí poloha se projevuje ve vzpomínce na výuku náboženství, které ostatně v jistém smyslu také naplňuje funkci vyprávění příběhu s ambicí porozumět skrze něj světu, strukturovat jej, naplnit jej významem. Doskočil podtrhuje přímo funkci hlasu v tomto druhu vyprávění: „S učením přišly hlasy. Bůh – Dítě mluvil k dítěti a k rozumu člověka. Kde se narodil Kristus Pán? V Betlémě, ve chlévě. Napjatě jsme poslouchali vyprávění z bible, o mládencích v peci ohnivé, o Danielovi ve lví jámě.“ (kapitola *Hlasy*)

Opřeme se ještě je o jednu kategorii, kterou používá Daniela Hodrová a jejíž přítomnost lze u Doskočila také sledovat. Je jí *vnitřní místo*, pojem, který jednak naplňuje charakter cesty jako pohybu, hledání, popř. návratu, jednak jde o prostor rozpomínání.²⁴³ Vnitřní místo zpravidla vyžaduje aktivitu člověka, kterému náleží, člověk jej musí tvořit, vstupovat do něj a identifikovat se s ním: „Bytost se stává vnitřní prostřednictvím budování tohoto místa. Jestliže vnější člověk utváří a nese si vnější místo (svůj příbytek, město, svět) *na sobě* jako ulitu, vnitřní člověk si *v sobě* tvoří vnitřní místo jako *perlu* (perla je jedním z tradičních symbolů vnitřního

²⁴² HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994, s. 31.

²⁴³ Srov. tamtéž, s. 195.

místa). Vnější člověk trpí dvojitostí – on a svět jsou dva, vnitřní člověk zakouší Jednotu – a on a svět jsou jedno.“²⁴⁴ Je patrné, že Doskočil se ztotožňuje se světem svého rodného kraje, se světem vzpomínky na něj, vyvolává ho se všemi jeho podrobnostmi, na které se dovede rozpomenout, zabydluje se v něm, prožívá ho jako útočiště před světem „vnějším“. To se projevuje i ve způsobu vstupu nebo sestupu, na toto vnitřní místo: jisté události v reálném Doskočilově čase fungují jako impulsy k rozpomenutí se, oživení onoho vnitřního světa paměti a domova. Takový vývoj se projevuje např. v kapitole *Hry*: „Prší. Po malé mrzutosti s Marií odcházím do svého nevytopeného pokoje schovat se za nějakou práci. Snad mě přece přijde hledat. Je dobře, když nás někdo hledá, hledá a nalézá. Nedává to příliš velkou práci najít schovaného a ani se pečlivě nekryjem. A je veselost po objevení. Skovávaná byla také krásná za deště. Hrál se všude, v průjezdě, po schodech, ve sklepě, v přístavcích na dvoře, pod kůlnou i ve chlévech.“ Podobnost mezi vzdálením se, „schováním“ po manželské roztržce, přičemž se ale doufá v opětovné nalezení se a smíření, a dětskou hrou, která ostatně spočívá na nutnosti nalezení všech zúčastněných, zde funguje jako narativní strategie a zobrazuje ono rozpomínání, budování vnitřního místa. To u Doskočila neustále nese rysy idyličnosti a sentimentu, neustále je zdůrazňována jeho blaženost *oproti*; oproti městu, dospělosti, ale tvoří se také opozice mezi světským a duchovním, přičemž *vnitřní místo* je u Doskočila totožné právě s místem strukturovaným nábožensky podle oné obrácené logiky, kdy to, co je dětské, nerozumné, pošetilé, je v důsledku obdařeno největším smyslem a nutností jeho zachování: „Vzrušení, které potřebovalo vždy silnějších dávek v životě, dávek, které nás víc a více vylákaly a přetáhly ze zlaté brány do světského rozumu, kde poctiví vandrovníci, anděl a čert, a celá blaženost jsou pošetilostí.“ (kapitola *Hry*)

²⁴⁴ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994, s. 195.

Závěr

Tuto práci jsme uvedli úvahou o literárním kánonu, jeho konstituování, úloze a možnostech orientace na poli literární produkce, které nabízí – naši práci o Karlu Doskočilovi problematikou kánonu nyní uzavřeme. Ze studie Petra A. Bílka jsme si vypůjčili trojvrstvé dělení kánonu (jednotlivé okruhy podrobněji rozepisujeme na s. 8), odstupňované podle typu selektivní práce, které je textový materiál podroben. Upozornili jsme na všeobecnou převahu (také v rámci laické veřejnosti) požadavku excelence, tedy takového výběru, který zohledňuje „nejvyšší kvalitu“ – tento typ výběrovosti je ovšem v mnoha ohledech problematický. Literárněvědná práce vyžaduje zřetelné vytyčení své metody a cílů. Umožňuje, použijeme-li Bílkovu terminologii, tvorbu map, zohledňujících různá území různé rozlohy a charakteru, umožňuje zvolit míru jejich „prokreslení“, tedy zachycené diverzity materiálu, a definovat „klíč“ k jejich čtení. Pokládali jsme si tedy otázku, do jaké „mapy“ lze zahrnout básnické dílo Karla Doskočila.

V průběhu naší práce se ukázalo, že kritériu mimořádné estetické nebo myšlenkové kvality Doskočilovo dílo jistě nedostojí. Výsledkem této práce není objevení zapomenutého básníka, jehož dílo zůstalo nedoceno, ale lze jej podrobit novému čtení a dokázat jeho setrvalou, nadčasovou podnětnost a plodnost. Kromě naší vlastní analýzy jsme pozorovali negativní reakce dobové kritiky na Doskočilovy publikované sbírky *Větve stromů* a *Milosrdenství* a ve většině případů je nerozporovali. Pohled literární kritiky jsme měli možnost doplnit o hlubší vhled do kontinua Doskočilovy tvorby (skrze jeho nevydané práce) a objasnit tak některé jeho postupy nebo docenit kvality, které ovšem vyvstávají pouze z kontextu básníkovy díla, nikoli ze srovnání mimo ně. Alexej Kusák píše v recenzi, která se týká *Milosrdenství* a sbírky Jana Dokulila *Tváří v tvář* (šlo o jedny z prvních knih nové básnické edice Vyšehradu, obě vydané r. 1947), že nevidí žádný důvod, „proč vydávat sbírky, jež nic neříkají, protože rozmělnují to, co jiní a lepší (v našem případě Zahradníček a Hrubín) jinak a lépe napsali. Zůstává nám tudíž záhadou, pro jaké čtenáře byly tyto sbírky vydány. Neboť co s básněmi, nemůžeme-li od nich chtít ani kus básnické přítomnosti.“²⁴⁵ Je zjevné, že v širším kontextu dobové literární produkce Doskočil neobstál, Kusák jeho tvorbu vidí dokonce jako nadbytečnou. Obraz o recepci Doskočilovy básnické tvorby, která po vydání druhé sbírky skomírá a v průběhu několika let utichá docela, doplňujeme v předkládané práci o jeho

²⁴⁵ KUSÁK, Alexej. *Nová básnická edice ve Vyšehradu*. Mladá fronta, deník Svazu české mládeže 3, 13. 8. 1947, č. 188.

přítomnosti v katolicky orientovaných kruzích. Zde se nám nabízí další možná mapa, zužující literární okolí. Pozorujeme reakce Jana Zahradníčka skrze jeho přátelskou korespondenci Doskočilovi a kvality, které v básnickově tvorbě pozoruje. Ve 40. letech (do konce války) žádá po Doskočilovi vedle historických referátů pro Akord také jeho básně, byť vychází velmi spoře. Korespondence posléze dokládá především názorové souznění obou autorů, např. duchovní interpretaci války, přimknutí ke svatováclavské tradici a zásadní úlohy náboženských hodnot – to vše se promítá i do Doskočilovy poezie. Poněkud překvapivá (a od Zahradníčka zcela odlišná) je naopak Doskočilova básnická (jásavá!) reflexe květnového osvobození a vstupu Rudé armády. Na mapě katolicky orientované poezie 40. let je tedy Doskočil poněkud platnější osobností – je zde ovšem zaštitěn zejména spoluprací s Akordem a Bedřichem Fučíkem, který se redakčně postaral o obě Doskočilovy sbírky. Doskočila můžeme umístit na mapu těch autorů, kteří ve své poezii interpretovali válečné dění skrze náboženské rozumění světa, nebo těch autorů, kteří se v průběhu protektorátních let tematicky přimykali k domovu, rodině a dětství. Na této mapě může být Doskočil zakreslen coby právoplatný člen zkrátka proto, že tento „požadavek“, kritérium splňuje. Blížíme se tedy k potvrzení poslední vrstvy literárního kánonu, kterou vymezuje Petr A. Bílek, a která v důsledku „ospravedlňuje“ naši práci. V tomto typu kánonu se nacházejí „díla reprezentativní v nejrůznějších diskurzích, k nimž je literární materiál využíván. (...) Texty, jež umožňují vidět v nich ducha doby, tj. dobové ideologie či jiné hodnotové struktury, ať už v rámci historie idejí, či v rámci historie každodennosti. Texty literárního ‚okraje‘, jež jsou k dispozici, aby byly výkladovým činem vneseny do centra. Texty hodnotové právě svým okrajovým bytím: insitní tvorba, tvorba psychicky nemocných, dosud nepovšimnutá tvorba minorit. Jde o kategorii nejheterogennější, kategorii typu ‚co zbylo‘, ale nemělo by být zcela zapomenuto, či kategorii ‚k volnému užití‘. Tento typ textů stojí obvykle k protikladu ke 2. kategorii [texty podněcující ‚vnitřní pohyb vývoje literatury‘, pozn. KK], ale může být vnesen do 1. kategorie [‚díla vnímatelsky podnětná‘, ‚prokazující významový potenciál‘ nevážící se na čas a prostor, pozn. KK] zajímavým, produktivním užitím, interpretačním výkonem založeným obvykle na koncipování vztahu text a jeho kontext.“²⁴⁶ Naši práci jsme učinili pokus zanést Doskočila do „map“ různého zacílení. Sledovali jsme jeho poměr k určitému proudu či autorům poezie 30. let, zejména ve smyslu silné introspekce, prožitku znejistělého světa, utrpení atd. Sledovali jsme Doskočilův vývoj napříč 40. léty a dobových literárních tendencí. Právě vztah text-kontext zde pro nás byl nosný a významný.

²⁴⁶ BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty in WIENDL, Jan (ed.). *Literatura a kánon*. ÚČLK FF UK, Praha 2007, s. 16.

Autor se nutně nemusel prokázat jako vynikající, aby pro nás bylo cenné sledovat dynamiku jeho poetiky, způsoby, jakými se přimyká ke svému nejbližšímu literárnímu okruhu a jakými hledal svou vlastní cestu. V naší práci klademe značný důraz na sledování Doskočilovy poetiky jako takové – jako sítě vztahů tvořících se v rámci jeho díla. Využili jsme možnosti sledovat konkrétní autorskou cestu (opakujeme, že její hodnocení je zde irelevantní) od jejích počátků až Doskočilově umlknutí a sledovat ji z největší možné blízkosti, kterou nám poskytla Doskočilova literární pozůstalost: rukopisy, varianty, sbírky připravené k publikaci, ale nepublikované, osobní dokumenty, korespondence. V tomto smyslu bychom Doskočila mohli zařadit do jakési mapy literární mikrohistorie či každodennosti, coby autora, který „neprozradil“, neprojevil mimořádný talent, ale přesto literární tvorbě věnoval nemalou část svého života, podroboval ji experimentům, kontinuálně hledal vlastní výraz, vstupoval do literárního provozu. Nevidíme důvod, proč by bylo „zbytečné“ odmítnout pozornost, vůli k porozumění a interpretační úsilí i takové literární cestě.

Na závěr této práce vyslovujeme ještě naději, že shromážděný materiál bude s to posloužit pro další badatelské účely týkající se některé z možných map literárního kánonu a podnítí hlubší bádání, kritické reflexe či přehodnocení. Vytčené nedostatky práce využijeme pro úpravy připravované studie pro časopis Slovo a smysl.

Seznam citované literatury

Prameny

1. ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Ohlas písní ruských*. Jan Laichter, Praha 1937.
2. ČEP, Jan, ZAHRADNÍČEK, Jan. (ed. TRÁVNÍČEK, Mojmír). *Jan Čep, Jan Zahradníček. Korespondence II, 1931–1943*. Aula, Praha 1995.
3. ČEP, Jan, ZAHRADNÍČEK, Jan. (ed. TRÁVNÍČEK, Mojmír). *Jan Čep, Jan Zahradníček. Korespondence II, 1943–1948*. Praha: Aula 2000.
4. DOSKOČIL, Karel. Osobní fond v rozsahu 7 kartonů, Literární archiv, Památník národního písemnictví. Soupis osobního fondu zpracoval doc. PhDr. Miloš Sládek, Ph.D. r. 2000, zpracováno ve II. stupni evidence. Soupis osobního fondu dostupný z: <https://pruvodce.pamatnik-np.cz/apu/6c4530d1-a3e2-479d-a377-a78ba3d61792> (cit. 11. 6. 2023)
5. DOSKOČIL, Karel. *Berní rula*, sv. II. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1954.
6. DOSKOČIL, Karel. *Historie v životě národa*. Studentský časopis 18 (10), 10. 6. 1939, s. 298–299.
7. DOSKOČIL, Karel. *Listy a listiny z dějin československých 869–1938*. Státní nakladatelství, Praha 1938.
8. DOSKOČIL, Karel. *Milosrdenství: básně z let 1943–1946*. Vyšehrad, Praha 1947.
9. DOSKOČIL, Karel. *Původ Jaroslava Vrchlického*. Nákladem Královské české společnosti nauk, Praha 1944.
10. DOSKOČIL, Karel. *Větvě stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941.
11. HRUBÍN, František (ed. MÁLKOVÁ, Iva). *Adresát František Hrubín: dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty*. Host, Brno 2010.
12. HRUBÍN, František. *Chléb s ocelí*. Josef Lukasík, Moravská Ostrava 1945.
13. HRUŠKA, Petr. *Radost in V závalu: sloupky, podpovídky, odstavce a jiné krátké texty*. Revolver Revue, Praha 2020.
14. KUČERA, Josef. *Hranostaj snídá dívku*. Host, Brno 2022.
15. RENČ, Václav. *Jitření: kniha básní*. Praha: Řád, 1933.
16. ZAHRADNÍČEK, Jan. *Jan Zahradníček, Dílo I*. Praha: Československý spisovatel, 1991.
17. ZÁVADA, Vilém. *Panychida in Panychida ; Siréna ; Cesta pěšky*. Praha: Československý spisovatel, 1972.

Sekundární literatura

1. BABIČKA, Václav. Státní ústřední archiv v 50. letech in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků*. Státní ústřední archiv, Praha 1995.
2. BEDNÁŘOVÁ, Jitka. *Nad Zahradničkovými Korouhvemi a Reynkovou Pietou*. Česká literatura 43, 1995, č. 4, s. 381–406.
3. BENEŠ, František. *K nedožitym šedesátinám PhDr. Karla Doskočila*. Archivní časopis 18, 1968, č. 3–4, s. 235–237.
4. BĚHOUNEK, Václav. *Dělnická osvěta* 27, 1941, č. 7, s. 211.
5. BÍLEK, Petr A. Kánon, kanoničnost a kanonizace jako literárněhistorické konstrukty in WIENDL, Jan (ed.). *Literatura a kánon*. ÚČLK FF UK, Praha 2007.
6. BLOOM, Harold: *Kánon západní literatury*. Prostor, Praha 2000.
7. BRABEC, Jiří. *K problematice vývoje české poezie v letech třicátých*. Česká literatura 12, 1964, č. 1, s. 19–30.
8. *Dějiny české literatury IV (Literatura od konce 19. století do roku 1945)*. PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Victoria Publishing, Praha 1995.
9. FEJLEK, Vojtěch. *Melantrich 1898–1998: nepodlehne ani ohni ani meči*. Melantrich, Praha 1998.
10. FUČÍK, Bedřich. Anotace na přední záložce in DOSKOČIL, Karel. *Větve stromů*. Jos. R. Vilímek, Praha 1941.
11. FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Triáda, 2016
12. FUČÍK, Bedřich (eds. Vladimír BINAR a Zuzana JÜRGENSOVÁ). *Paralipomena: juvenilie, stati, recenze a texty z let 1918–1984*. Triáda, Praha 2006.
13. FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Melantrich, Praha 1994.
14. HAAS, Antonín. *Karel Doskočil zemřel*. Časopis Společnosti přátel starožitností 70, 2. 6. 1962, č. 2, s. 104.
15. HEIDEGGER, Martin. *Co je metafyzika?* ISE, Praha 1993.
16. HEYDUK, Josef. *Marginalie* (Karel Doskočil: Větve stromů a Zdeněk Rón: K pramenům). Lidové noviny 7, 10. 3. 1941, č. 27, s. 3–4.
17. HILSKÝ, Martin. *Modernisté*. Torst, Praha 1995.
18. HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Koniasch Latin Press, Praha 1994.

19. JANŮ, Jaroslav. *Kritický měsíčník* 4, 1941, č. 1, s. 307.
20. KOŽMÍN, Zdeněk et al. *Studie a kritiky*. Torst, Praha 1995.
21. KUSÁK, Alexej. *Nová básnická edice ve Vyšehradu*. Mladá fronta, deník Svazu české mládeže 3, 13. 8. 1947, č. 188.
22. LAKOFF, George, JOHNSON, Mark. *Metaforý, kterými žijeme*. Host, Brno 2002.
23. *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 1, (A–G)*. FORST, Vladimír (ed.). Academia, Praha 1985.
24. *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 3/II (P–Ř)*. OPELÍK, Jiří (ed.). Academia, Praha 2000.
25. *Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 4/I (S–T)*. MERHAUT, Luboš (ed.). Academia, Praha 2008.
26. MATUŠÍKOVÁ, Lenka. Uzavření kruhu (Po stopách Karla Doskočila v české historiografii a literatuře) in BABIČKA, Václav (ed.). *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Sborník příspěvků*. Státní ústřední archiv, Praha 1995.
27. MED, Jaroslav. *Halas – Trakl – Reynek (Pokus o srovnání)*. Česká literatura 17, 1969, č. 3, s. 228–240.
28. MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova*. Academia, Praha 2010.
29. MÜLLER, Richard: *Literární kánon: modely (dis)kontinuity*. Česká literatura 55, 2007, č. 2, s. 167–178.
30. NEKULA, Marek. Heslo *Znak* in *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK> (cit. 14. 5. 2023).
31. ONUFER, Petr: *Obtížná balanc: ke kánonu anglofonních literatur v českém kontextu*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2018.
32. PAPOUŠEK, Vladimír. Dotek nicoty a rozprava o ohrožené jedinečnosti člověka in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny II (Česká literatura v letech 1924–1934)*, Academia, Praha 2017.
33. PAVLOK, Bohumil. *Akord* 14, 1947–1948, s. 147.
34. PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Československý spisovatel, Praha 1985.
35. PISTORIUS, Jiří. *Kritický měsíčník* 8, 1947, s. 413.
36. PRAŽÁK, Albert. *Vrchlickému nablízku*. Družstevní práce, Praha 1945.
37. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1918–1945*, Torst, Praha 2010.
38. RICHTEROVÁ, Sylvie. *Slova a ticho: eseje o české literatuře*. Československý spisovatel, Praha 1991.

39. ŠALDA, F. X.: *Šaldův zápisník 1931–32 (sv. IV)*. Československý spisovatel, Praha 1990–1995.
40. TICHÝ, Vítězslav. *Jaroslav Vrchlický: Život*. Vojtěch Hrách, Praha 1947.
41. VIDMANOVÁ, Anežka a Václav BAHNÍK. *Sestra Múza: světská poezie latinského středověku*. Odeon, Praha 1990.
42. WIENDL, Jan. Metamorfózy básnického obrazu in PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny III (Česká literatura v letech 1935–19347)*. Academia, Praha 2017.
43. ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004.
44. ZIMA, Jaroslav. *O expresivitě substantivních deminutiv v češtině*. Slovo a slovesnost ročník 19, 1958, č. 4, s. 254–260.

Přílohy

Seznam příloh

1. Fotografie Karla Doskočila, nedatováno
2. Fotografický portrét Marie Doskočilové, roz. Kořínkové, nedatováno
3. Kresba Karla Doskočila *Venkovské stavby nad potokem*, barevný pastel, 13. 7. 1923
4. Životopis (strojopis) Karla Doskočila
5. Rukopis Karla Doskočila, báseň z rukopisu sbírky *Okno na jih*

Příloha č. 1: fotografie Karla Doskočila, nedatováno

In: LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 7: Fotografie, varia.

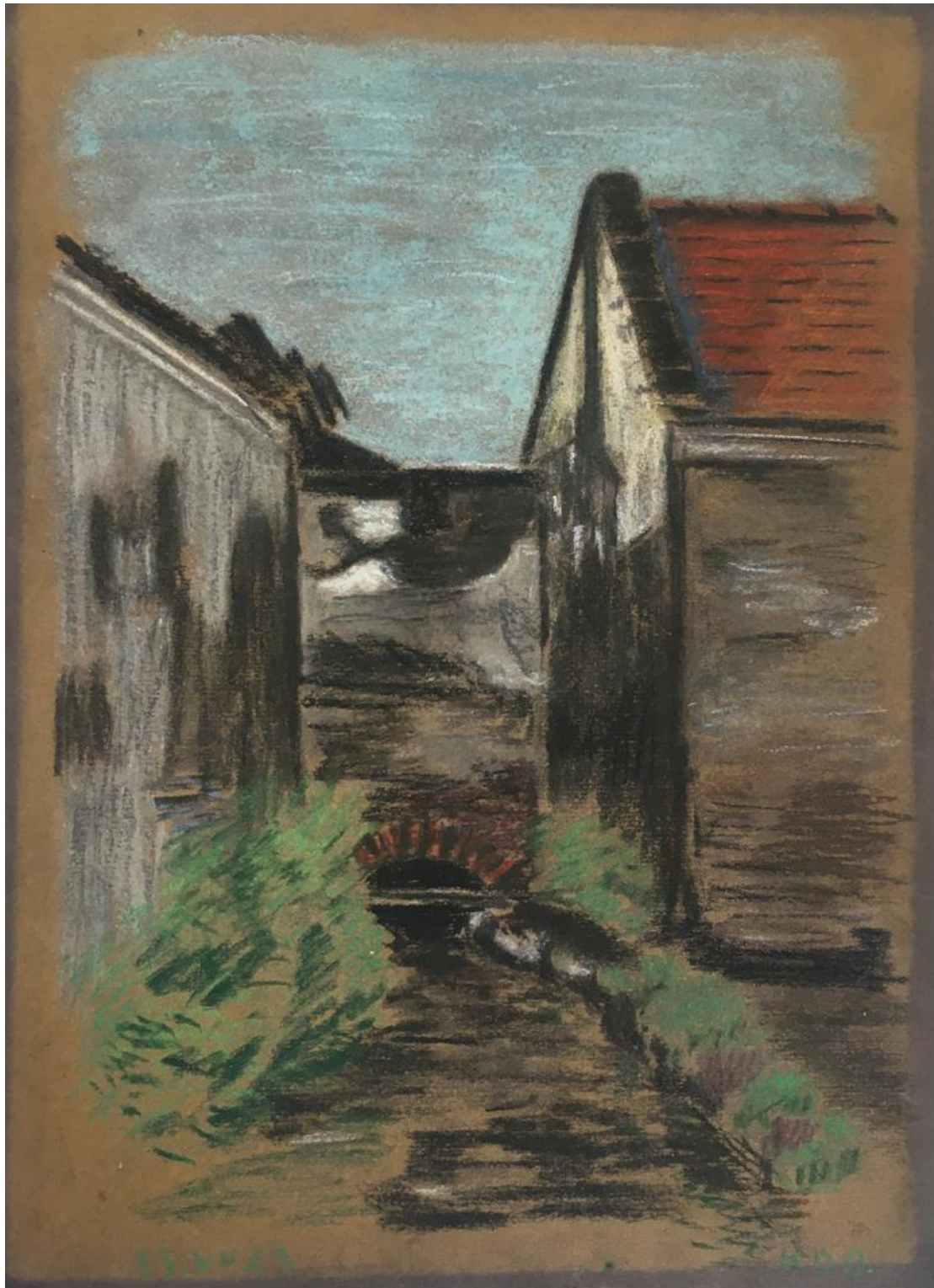
Příloha č. 2: fotografický portrét Marie Doskočilové, roz. Kořínkové, nedatováno

In: LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 7: Fotografie, varia.

Příloha č. 3: kresba Karla Doskočila *Venkovské stavby nad potokem*, barevný pastel, 13. 7. 1923

In: LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 7: Fotografie, varia.

Příloha č. 4: životopis (strojopis) Karla Doskočila

In: LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 1: Doklady.

Ž i v o t o p i s

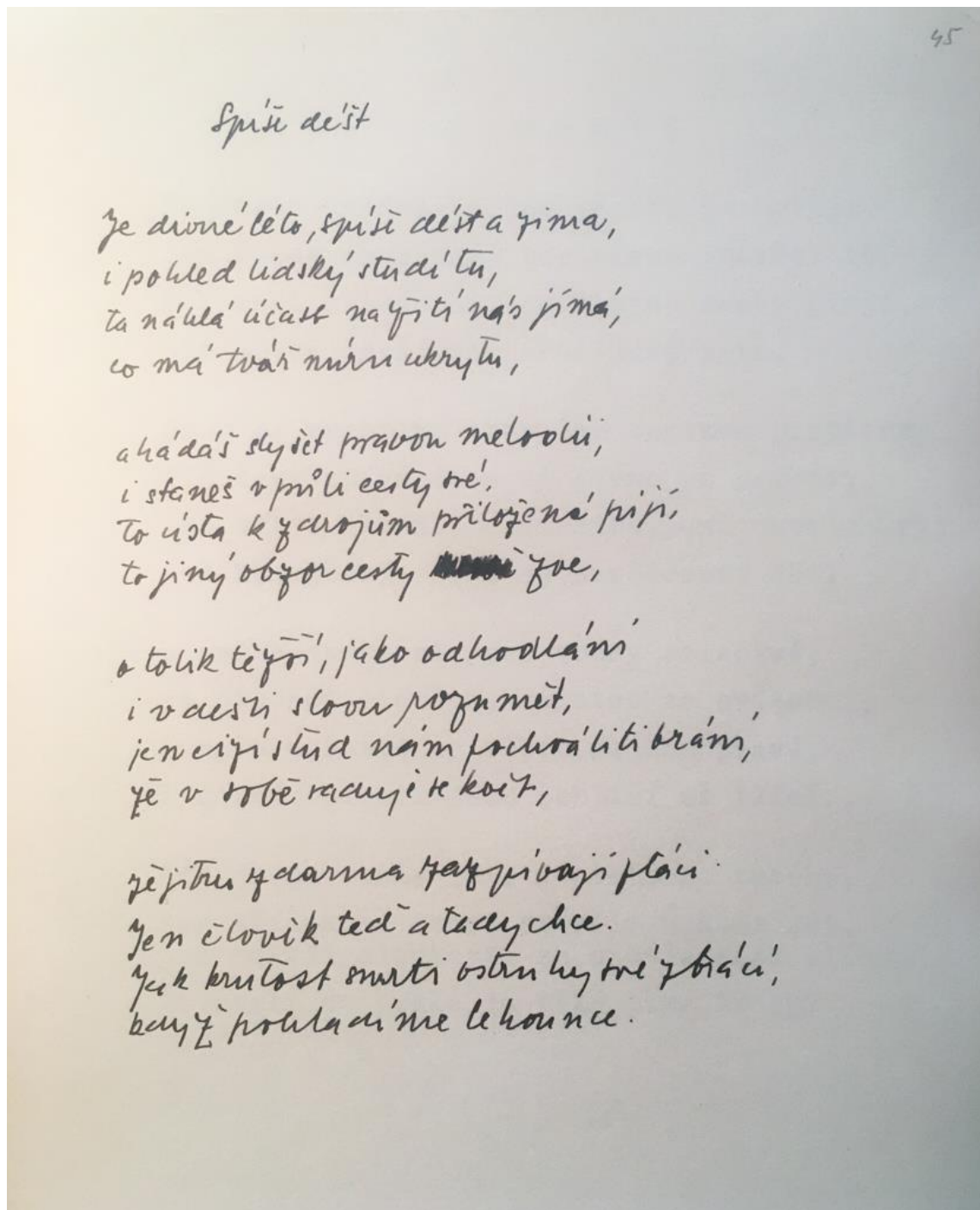
Narodil ~~xxxxxx~~ jsem se 16.7.1908 v Olešnici na Moravě jako syn krejčího a matky až do snatku služebné, tamtéž jsem vychodil školu, střední školu jsem navštěvoval do r. 1927 ve Znojmě, kde jsem byl v rodině stryce železničáře. V l. 1927-28 jsem studoval na filosofické fakultě v Brně a v l. 1928-32 v Praze české dějiny a dějiny umění, bydlil jsem jako nemajezný v koleji. V l. 1928-1930 jsem absolvoval knihovnický kurs, od r. 1931 jsem si vydělával jako pomocná síla historická. V l. 1932-34 jsem konal vojenskou službu. V l. 1934-38 jsem byl živ jako kopista Archivu země České, zaměstnanec archivu pro dějiny průmyslu a z akce pro nezaměstnanou inteligenci. V l. 1934-37 jsem absolvoval státní školu archivní. V září 1938 byl jsem přijat do archivu země české, který byl včleněn v r. 1954 do Státního ústředního archivu, kde jsem tedy od r. 1938 s přerušením 16.10.1944-květen 1945, kdy jsem byl nasazen v podniku Prokop ve Vysočanech jako pomocný dělník, dodnes.

V květnu 1945 jsem se účastnil se zbraní povstání, politicky organizován jsem do r. 1947 nebyl, tehdy jsem vstoupil do strany soc. demokratické, po spojení s KSČ jsem byl kandidátem v místní organizaci, z níž jsem ze zdravotních důvodů byl v r. 1950 12. ledna vyškrtnut. Aktivně jsem se zapojil publikačními pracemi do socialistického budovatelského úsilí. Od února 1959 jsem členem uličního výboru č. 109. Cesty do ciziny za účelem rekreačním jsem konal dvě v r. 1947 a 1948 do Jugoslaviie s Čedokem. Příbuzné v cizině nemám, letos jsem vyměnil několik vědeckých dopisů s NDR. Zdravotně se cítím přiměřeně věku, občas trpím podtlakem, absence v zaměstnání jsem neměl žádné.

V průvodcovské službě bych mohl posloužit historickými i historicko-uměleckými znalostmi i oddaností lidově socialistickému zřízení.

Příloha č. 5: Rukopis Karla Doskočila, báseň z rukopisu sbírky *Okno na jih*.

In: LA PNP Praha, fond Karel Doskočil, karton 4: Rukopisy vlastní, Okno na jih.

Spíš dešt

Je divné léto, spíš dešt a zima,
i podle lidský studí tu,
ta náhle účast na žiti naš jma,
co má tvář nůru ukrytu,

a hádaš slyšet pravou melodií,
i staneš v příli cestě své,
to ústa k zdrojům přiložené pípi,
to jiný obzor cesty ~~zve~~ zve,

a tolik těži, jako odhodlání
i v cestě slova rozumět,
jen cipi štůd nám pochováti brání,
že v sobě raději ke kořt,

že jitra y darma haff jivaji flai.
Jen človik teď a tady chce.
Je k krutost smrti ostru ky tré z bía'ci,
balyž poludaime le kounce.